

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**HALKIMIZA GÖRE VAAZLAR VE VAİZLER
(BURSA ÖRNEĞİ)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif KAPDAN

BURSA – 2016

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**HALKIMIZA GÖRE VAAZLAR VE VAİZLER
(BURSA ÖRNEĞİ)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif KAPDAN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

BURSA – 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri..... Anabilim/Anasanat Dalı,
Din Eğitimi..... Bilim Dalı'nda 701321010..... numaralı
Elif KAPLAN.....'nın hazırladığı
"Halkımıza Göre Vaazlar ve Vaizler (Bursa Örneği)....."
konulu Yüksek Lisans..... (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 15./04./2016 günü 11:00 - 12:00...saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğuna ...oy birliği.....
(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi
Uludağ İlahiyat Fakültesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi
P.4 Dr. Mustafa KILINÇ
Kılıç

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Abdullah AKIN

Gomü İlahiyat Fakültesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

15./04./2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Halkımıza Göre Vaazlar ve Vaizler (Bursa Örneği)**” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

15.04.2016

Adı: Elif

Soyadı: Kapdan

Öğrenci No: 701321010

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Eğitimi

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Adı ve Soyadı : Elif KAPDAN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : x+ 111
Mezuniyet Tarihi : .../ .../ 2016
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal

HALKIMIZA GÖRE VAAZLAR VE VAİZLER (BURSA ÖRNEĞİ)

İslam eğitiminde, insanlara dini ve ahlaki değerleri anlatmada, ibadetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesini sağlamada vaazlar önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma, Bursa'da vaaz ve vaizlerin mesleki, kişisel ve manevi özellikleri ile ilgili halkın görüşlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Birinci bölümde, kavramsal analiz yapılmıştır. İkinci bölümde ise öncelikle nicel araştırmaya yer verilmiştir. Konumuza esas olan "Halkımıza Göre Vaaz ve Vaizler" başlıklı anket 340 kişiye uygulanmıştır. Anketle Bursa iline bağlı 17 ilçede görev yapan 77 vaiz hakkında halkımızın görüşleri alınmıştır. Sonuç kısmında bu hizmet birimi hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Vaaz, vaiz, vaizlik, din, din eğitimi, din görevlileri, müftülük.

ABSTRACT

Name and Surname : Elif KAPDAN
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Study of Religion And Philosophy
Branch : Religious Education
Degree Awarded : Master
Page Number : x+111
Degree Date : ... / ... / 2016
Supervisor (s) : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal

PREACHING AND PREACHERS TO OUR PEOPLE (BURSA SAMPLE)

In Islamic education, religious preaching has an important role in conveying religious and ethical values, and making possible performing prayers in accordance with their procedure. This study aims at identifying the views of people on preaching and preachers' professional, personal and moral attributes. In the first chapter, the conceptual analysis was carried out. In the second chapter, quantitative research was included. The survey entitled as "Preaching and Preachers to Our People" which constitutes the basis for the topic, was conducted with a sample of three hundred persons. The opinions of people on seventy seven preachers who perform their duty in seventeen counties of Bursa were received. In the conclusion, this service unit was generally evaluated.

Key words: Preaching, preacher, religion, religious education, religious officials, office of mufti.

ÖNSÖZ

Yaygın din eğitimi kapsamında vaazlar toplum bireylerini bilgilendirmede, dini ve ahlaki yönden aydınlatmada önemli bir yer tutmaktadır. Dinin mesajları vaazlar aracılığıyla fert ve toplumun hayatına rehber olurken bu fırsatı yüksek oranda değerlendirebilmek vaazın etkileyciliğine, vâizin maddi ve manevi donanımına bağlıdır.

Doğrudan vaaz ve vâizler ile ilgili ya da belli yerleşim yerlerindeki yaygın din hizmetleri kapsamında vaaz ve vâizler konusunu ele alan lisansüstü tezler yapılmıştır. Toplumsal değişim ile yıllara göre görüş ve beklentiler farklılaşabilmektedir. Öyleyse günümüz şartları dikkate alınarak vaazın eğitici gücünden istifade için yeni öneriler geliştirilmesi gerekir. Bu çalışmayla Bursa ili özelinde vaaz ve vâizler ile ilgili toplumun görüş ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamız; bir “Giriş” ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te, araştırmanın problemi, amacı, hipotezleri, evren ve örnekleme ile yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

Birinci Bölüm'de vaaz kavramı ve vâizlik mesleği incelenmektedir. Geçmişten günümüze vaazlar ve vâizler ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölüm'de, Bursa ili ve 17 ilçesinde uygulanan "Halkımıza Göre Vaazlar ve Vâizler" isimli anketin verileri analiz edilerek bulgulara ve bunlarla ilgili tablolar değerlendirilmiştir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, hipotezlerin ve elde edilen bulguların değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlanması sırasında bilgi ve tecrübesiyle yardımcı ve destek olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal'a, anket formlarının dağıtılmasında ve doldurulmasında emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bursa – Mart 2016

Elif KAPDAN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİL VE TABLOLAR	x

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	2
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE SINIRLARI.....	3
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

VAAZ VE VAİZLİK

1. VAAZ.....	6
1.1. Vaazın Tanımı	6
1.2. Vaaz ve Vâizlik Mesleği	6
1.3. Geçmişten Günümüze Vaaz ve Vaizlik	10

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR

I. ANKET UYGULANAN CEMAATLE İLGİLİ DEMOGRAFİK BİLGİLER	19
II. ANKET UYGULANAN CEMAAT / DENEKLERLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER .	19
A. ANKET UYGULANAN CEMAATİN / DENEKLERİN CİNSİYET DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI	19
B. YAŞ DURUMLARI	20
C. ANKET UYGULANAN CEMAATİN EĞİTİM DURUMLARI.....	20
D. MESLEK DURUMLARI.....	21
E. İKAMET YERLERİ	21
III. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	22
A. BULGULAR	22
B. DEĞERLENDİRME	80
HİPOTEZLERİN GERÇEKLEŞME DURUMU	82
SONUÇ VE ÖNERİLER	84
KAYNAKLAR	86
EKLER.....	88
Ek 1. (ANKET ÖRNEĞİ)	89
Ek 2. ŞERİATI MENFAAT VE KEYİFLERİNE ÂLET EDEN VÂİZLER.....	95
EK 3. RAMAZAN VAAZLARI	100

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Dergi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayıncılık

ŞEKİL VE TABLOLAR

Tablo 1. Demografik Bilgilerin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	19
Tablo 2. Cinsiyet	19
Tablo 3. Yaş Grubu	20
Tablo 4. Eğitim Durumu.....	20
Tablo 5. Meslek	21
Tablo 6. İkamet Yeri.....	22
Tablo 7. Vaazlara Katılı / Dinleme Oranı.....	23
Tablo 8. İkamet Yeri - Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı	25
Tablo 9. Evinize yakınlık / Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı	26
Tablo 10. İkamet Yeri Evinize Yakınlık - Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı.....	28
Tablo 11. Vaaz Dinleme - İhtiyaç Sebepleri	29
Tablo 12. İkamet Yeri - Vaaz Dinleme İhtiyaç Sebepleri	31
Tablo 13. Vaaz Dinlemeyi Tavsiye Oranları.....	32
Tablo 14. İkamet Yeri - Vaaz Dinlemeyi Tavsiye Oranları	34
Tablo 15. Vaazlarda Tercih Edilen Konular.....	35
Tablo 16. İkamet Yeri - Vaazlarda Tercih Edilen Konular	37
Tablo 17. Vaazların Beklentileri Karşılama Durumu.....	38
Tablo 18. İkamet Yeri - Vaazların Beklentileri Karşılama Durumu	40
Tablo 19. Vaazlardan Memnuniyet Durumu	41
Tablo 20. İkamet Yeri - Vaazlardan Memnuniyet Durumu	43
Tablo 21. Vâizlerin Beğenilen Yönleri.....	44
Tablo 22. İkamet Yeri - Vâizlerin Beğenilen Yönleri	46
Tablo 23. Vâizlerin Beğenilmeyen Yönleri.....	46
Tablo 24. İkamet Yeri - Vâizlerin Beğenilmeyen Yönleri	49
Tablo 25. Vaazlara Katılım Yerleri	50
Tablo 26. İkamet Yeri - Vaazlara Katılım Yerleri.....	52
Tablo 27. Vaaz İçin Elverişli Mekânlar.....	53
Tablo 28. İkamet Yeri - Vaaz için Elverişli Mekânlar	55

Tablo 29. Vaazlarda Kullanılan Yöntemler.....	56
Tablo 30. İkamet Yeri - Vaazlarda Kullanılan Yöntemler	58
Tablo 31. Vâizlere Soru Yöneltilmesi	59
Tablo 32. İkamet Yeri - Vâizlere Soru Yöneltilmesi.....	61
Tablo 33. Vâizlere Soru Yöneltilen Konular.....	61
Tablo 34. İkamet Yeri - Vâizlere Soru Yöneltilen Konular	64
Tablo 35. Vâizlerin Aynı Konudaki Sorulara Farklı Cevaplar Verip-Vermeme Durumu ..	65
Tablo 36. İkamet Yeri - Vâizlerin Aynı Konudaki Sorulara Farklı Cevaplar Verip-Vermeme Durumu.....	67
Tablo 37. Vaazlardan Etkilenme Durumu	68
Tablo 38. İkamet Yeri - Vaazlardan Etkilenme Durumu	70
Tablo 39. Vâizler Arasındaki Farklılık Değerlendirmesi	71
Tablo 40. İkamet Yeri - Vâizler Arasındaki Farklılık Değerlendirmesi.....	73
Tablo 41. Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz talepleri	74
Tablo 42. İkamet Yeri - Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz talepleri.....	76
Tablo 43. Vaazlardan İstifade Oranları	77
Tablo 44. İkamet Yeri - Vaazlardan İstifade Oranları.....	79

GİRİŞ

Vaaz, dinin itikadî, fikhî ve ahlâkî öğretilerini toplumla buluşturmadır. Dini anlama ve halka anlatma çabası içinde olan vâiz, peygamber mesleğini seçen, peygamberin izinden yürüyen kimsedir. Bu bağlamda vâiz, toplumu yönlendiren ve nesilleri şekillendiren kişidir.

Günümüzde zaman, mekân ve hitap ettiği kitle açısından mesajını güncelleyebilen kadın ve erkek vâizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Artık sorgulayan bir nesil var. Sorgulayan cemaate klasik yöntemlerle ve terk-i dünyadan bahsederek vaaz yapılamayacağı aşikârdır. Vâiz özellikle gençlere ulaşabilecek bir dil ve üslup arayışında olmak zorundadır. Hz Peygamber'in metodunu benimseyerek uygun söz uygun insana uygun zaman ve mekânda tedricilik esas alınarak söylenmelidir. Dolayısıyla gündemden haberdar olan, toplumun sıkıntılarına dokunan ve çözüm üreten vâizlerce, sorgulayan muhataba islâm doğru ve etkili bir şekilde anlatılmalıdır.

DİB 2014 yılı istatistiklerine göre ülkemizde;

2115 Vâiz, 412 Cezaevi Vâizi, 147 uzman vaiz ve 50'de Başvaiz olmak üzere toplam 4811 erkek ve bayan vâiz bu görevi ifa etmekte idiler.

Şimdiye kadar farklı bölgelerde vaaz ve vâizlerle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bizim bu çalışmamızda ise, günümüz şartları dikkate alınarak Bursa ili özelinde vaaz ve vâizler ile ilgili halkın görüş ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır. 2015 yılı itibariyle Bursa ili sınırlarındaki 17 ilçede; 24 bayan, 53 erkek olmak üzere toplam 77 vâiz görev yapmaktadır. Vâizlerin statü ve cinsiyetlerine göre dağılımı şöyledir: 5 başvâiz ki bunların tamamı erkektir. Biri (1) bayan, 10'u erkek 11 cezaevi vâizi, 4'ü bayan, 3'ü erkek 7 uzman vâiz, 20 bayan, 34 erkek olmak üzere 54 vâiz görev ifa etmektedir. Karacabey ve Harmancık'ta erkek vâiz kadroları boştur. Gürsu, Kemalpaşa, Orhaneli ve İznik'te ise bayan vâiz kadroları boştur. Halkımızın ihtiyacı ve günün şartları dikkate alınarak söz konusu ilçelere de vâiz atanmasının zarureti ortadadır. Zira büyük-küçük demeden bütün bölgelerin insanlarına dinin hakikatlerinin ulaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda en önemli görev de vâizlere düşmektedir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Geçmişten günümüze din ile insanın buluşması ilâhi hitap ile gerçekleşmiştir. İlâhî hitap ile peygamberlerin fert ve toplumu eğitime sorumluluğu ise günümüzde öncelikle vâizler tarafından yerine getirilmektedir. Yaygın din eğitiminin önemli unsurlarından olan vaazlar dinin doğru olarak anlatılması, istismarının önlenmesi, hurafelerden temizlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Zamana ve mekâna göre, muhatapın bilgi ve kültürüne, sosyal ve psikolojik durumuna uygun vaazlar yaygın din hizmetini beklenen sonuca başarıyla ulaştıracaktır. Din görevlisi yetiştiren veya hizmet içi eğitim veren kurumlar tarafından cemaatin tanınması, vaaz ve vâizlerden beklentilerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Her ne kadar teknolojinin gelişmesi, insanın bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmış ise de, dinleyici ile yüz yüze iletişim kurarak ilâhî mesajın aktarılması en etkili yöntem olmaya devam etmektedir. Buna rağmen günümüzde yapılan vaazlarda verilen dinî bilgi ve mesajların yeterliliği tartışma konusu olmaktadır. Ülkemizde mevcut kadın ve erkek vâizlerin cemaatle iletişim kurmadaki başarısı zaman zaman gündem oluşturmaktadır. İşte bu durum araştırılıp doğru tespitler yapılarak çözüme kavuşturulması gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Bu bağlamda ifade etmek isteriz ki sekiz yıl boyunca vâiz olarak halkımızı gözlemleme fırsatımız oldu. Cemaatin vaazlardan beklentilerini, vâizlerde görmek istediği niteliklerin neler olduğunu yerinde öğrenmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz sorunlar ve beklentiler anket sorusu şekline getirilerek cemaate sorulmuş ve araştırmanın problemi hakkında veriler elde edilmiştir.

Alt problemler:

1. Halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri yaş gruplarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri mesleklere göre farklılaşmakta mıdır?
5. Halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri ikamet edilen yere göre farklılaşmakta mıdır?

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı; Bursa ili ve 17 ilçesinde yaşayan halkımıza hizmet vermekte olan vâizlerimizin hangi niteliklere sahip olması gerektiğini tespit etmektir. Yapılan tespitlerden yararlanarak daha verimli vaazlar yapılması konusunda önerilerde bulunmaktadır.

Kezâ araştırma ile “Vaazlar vasıtasıyla dini değerler cemaate aktarılabilir mi?” sorusuna cevap aranmaktadır. Vaazların daha etkili ve verimli olması için nelerin yapılması gerektiğini tespit etmek araştırmanın amaçları arasındadır.

Vâizler, toplumun muallimleri, dinî rehberleri konumundadır. Onların yaptıkları hizmetler her dönemde olduğu gibi günümüzde daha büyük önem kazanmaktadır. Bu bağlamda vâizlik ve vaazların önemi ortaya çıkmaktadır. İşte bunun içindir ki, bu çalışma günümüzde vâizlik görevi ifa etmekte olan meslektaşlarımız için olduğu kadar gelecekte görev yapacak meslektaşlarımıza ışık tutması ve bir fikir vermesi bakımından da önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE SINIRLARI

Araştırmanın evreni; Bursa’da vaaz dinleyen cemaatin tümüdür. Ancak araştırmamız, Bursa ilinin 17 ilçesinin her birinden 10 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplam 340 kişinin görüşleri ile sınırlıdır.

Anketi cevaplandıranlara ait bilgiler bölümünde de görüleceği üzere katılımcıların farklı demografik özelliklere sahip kişilerden oluşması örneklemin araştırma evrenini temsilde yeterli olacağı fikrini oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Konu hakkında yazılı bilgilere ulaşmak için kaynak taraması yapılmıştır. Daha sonra merkez camiler ve Kur’an kurslarına ziyaretler yapılarak şifahi olarak halkın vaaz ve vâizlerden beklentileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada seçilen örneklem grubundan bilgi toplamak için anket tekniği kullanılmıştır. Din eğitimi alanında çalışan akademisyenlerle ve din görevlileriyle taslak haline getirilen anket soruları müzakere edilmiştir. Danışman öğretim üyesinin yaptığı incelemeler, düzeltmeler ve tavsiyelerle tekrar gözden geçirilen anket metnine son şekli verilip çoğaltılmıştır. Geliştirilen ankette 24 soru yer almıştır. İlk beş soru ile, anket sorularını cevaplayanların / deneklerin demografik özellikleri tespit edilmiştir. 6-24 sorular ise cemaatin vaaz ve vâizler ile ilgili görüşlerini tespit amaçlıdır.

Anket soruları, deneklerin konu ile ilgili bilgilerini sıkılmadan ve dış tesirlere maruz kalmadan serbestçe yazabilmesini temin amacıyla yerine göre açık uçlu, yerine göre de kapalı uçlu sorular olarak düzenlenmiştir. Çoğaltılan 400 adet anket formu, din görevlileri aracılığıyla Bursa ilinin 17 ilçesine ulaştırılmıştır. Anket uygulanmadan önce Bursa İl Müftülüğü'nden resmi yazışmalarla izin alındığı belirtilmiştir. Cemaate konu izah edilmiş ve gönüllü olarak doldurmak isteyenlere anket formu verilip doldurmaları sağlanmıştır. Soruyu anlamada güçlük çekenlere cevaplarına tesir etmeksizin anketörler tarafından yardımcı olunmuştur. Araştırmacının merkez cami ve Kur'an kurslarını gezerek kendisinin de bizzat uyguladığı anketlerle beraber toplam 340 doldurulmuş anket formu elde edilmiştir. Bu anket formları SPSS istatistik programına girilip sonuçlar yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmamız için belirlenen başlıca hipotezler şunlardır:

1. Vaazlar, Kur'an ve hadislerin mesajlarının fert ve toplumun hayatında rehber olmasında büyük önem arz etmekte, vaazlar cemaate yeterince dini bilgi kazandırmaktadır.
2. Vaazlar günümüzde güncel veya sosyal dini konulara cevap vermektedir.
3. Vâizlerin kullandıkları dil ve konuyu anlatım biçimleri cemaatin seviyesine uygun değildir.
4. Vaazların süresi açısından herhangi bir problem söz konusu değildir.
5. Vâizler, cemaat tarafından bilgice yeterli bulunmaktadır.
6. Halk tarafından vaazların, çocukların, gençlerin ve yaşlıların seviyelerine uygun olarak düzenlenme talepleri vardır.
7. En çok gençler vâizlere ibadet ile ilgili konularda soru sormaktadırlar.
8. Teknolojinin gelişmesi, insanın bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmış ise de, cemaat yüz yüze dinlediği vaazlardan daha çok istifade etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
VAAZ VE VAİZLİK

1. VAAZ

1.1. Vaazın Tanımı

Vaaz kelimesi, Arapça'da “ve-a-za” kökünden gelmekte olup, mastardır. Sözlükte; “öğüt vermek, nasihat etmek, hatırlatmak, uyarmak ve sakındırmak” gibi anlamlara gelir.¹ Vaaz edene ise vâiz denir.

Terim olarak vaaz, iyiliğe sevk etmek ve kötülükten sakındırmak için söylenen söz, kalbi yumuşatacak nasihat, hitabet tekniği içinde cemaate yapılan öğüt olarak tanımlanır.² Vaaz cami içinde namazdan önce veya sonra vaiz tarafından cemaate dinî, dünyevî bilgiler öğretmek ve bunların daha verimli bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmak üzere kullanılmış bir hitabet şeklidir. Başka bir ifade ile, camilerde ve topluca ibadet yapılan yerlerde toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla yapılan dinî bir öğüttür.³ İmam-Begâvî (436-516) vaazı, “Müslümanlara nasihat etmek, onlara bilmedikleri dinî işleri öğretmek, doğru olan dünya işlerine irşâd, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, şefkatli davranmak, büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi duyguları beslemek ve bıktırmamak şartıyla güzel öğüt vermek”⁴ olarak tanımlar. Yapılan tanımlarda öne çıkan yönleri ifade edersek; öğüt vermek, dinî bilgileri öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, güzel sözle insanları hayra çağırarak şeklinde sıralanabilir.

Vaazın amacı, insanı inanç, ahlâk ve ibâdet bakımından olgun ve sağlam bir karaktere ulaştırmaktır.⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, İmam Halil'in “*kalbi inceltecek şekilde hayrı hatırlatmak*” şeklindeki tarifini tercih etmiştir.⁶ Vaaz, kürsüde belli bir süre yapılan konuşma değildir. Dinin mesajlarıyla cemaati buluşturur. Gönül terbiyeciliğidir.

1.2. Vaaz ve Vâizlik Mesleği

Yaygın din eğitimi, her yaş ve eğitim düzeyindeki bireye, örgün din eğitiminin

¹ Asım Efendi, Kâmus Tercümesi, İstanbul 1304, III, s. 178; Rağıb el-İsfahânî, Müfredât, s. 876.

² Osman Cıralı, “Vaaz”, Şâmil İslam Ansiklopedisi, C 6, s. 281; İsmail Lütfü Çakan, “Dinî Hitâbet”, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 59.

³ DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 1985, s. 54.

⁴ İmam Begâvî, Şerhu's-Sunne, 13/95'den naklen; Mücteba Uğur, Va'z Kıssacılık ve Hadiste Kusas, AÜİF Dergisi, Ankara 1986, C. 28, s. 292.

⁵ Mualla Selçuk, “Din Hizmetlerinde Halkla İlişkilerin Vasıtaları 1 Vaaz”, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler (İÖP), 8. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007, s.192.

⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dînî Kur'an Dili*, Azim Yayınları, İstanbul ts. C 6, s. 272.

dışında hayat boyu sunulan bir eğitimidir. Bu tür eğitimin faaliyet alanı, camilerdeki hutbe ve vaazlardan dini yayınlara kadar oldukça geniştir. ⁷ Vaaz, din eğitiminde ve öğretiminde önemli bir araçtır. Yaygın eğitimin vazgeçilmez bir unsurudur. ⁸ Vaazlar, bir taraftan halkın asırlarca İslâmî eğitim-öğretimin vazgeçilmez vasıtası olmuş, diğer yandan onun devamını sağlamak suretiyle kültür hayatımızın gelişmesinde tesir etmiştir. ⁹

Vâizlerin hizmetlerinde başarılı olması için önemli şartlar vardır. Bunların başında bu işi yapanların bilgili olması, en güzel ahlâkı temsil etmesi ve yöntem bilgisi gelmektedir. Görevli kimseler fert ve toplum eğitimi yapacaklardır. Bu sebepten dolayı vaiz, modern terbiye ilke ve metotlarını da bilmek zorundadır. Bu görevi üstlenecek din görevlileri tarafından hizmet öncesi, pedagojik sebep ve saikler bilindiği zaman hizmet verme aşaması kolaylaşır. Psikoloji konusunda nitelikli bilgiye sahip olmalıdır. ¹⁰ Çünkü kendilerinden dini rehberliğin yanında psikolojik danışmanlık gibi görevler beklenmektedir. Bu beklentiler onların sahip olması gereken nitelikleri de etkileyecektir.

Vaaz dinlemeye gelenler, hiçbir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan, tamamen kendi hür iradeleriyle gelmişlerdir. Amaçları kulluk borçlarını ödemek, Yaratıcısına daha yakın olmak dinî ibadetlerini yerine getirmek ve inandıkları din konusunda bilgi sahibi olmaktır. Böyle yapmakla, manevi görev ve sorumluluklarını yerine getirmenin huzurunu duyarlar. Ayrıca, hem günlük hayatın sıkıntı, güçlük ve zorluklarından arınmış insanların haklarına riayetle toplumda sevgi ve hoşgörü ortamını hazırlayacak davranışları kazanmış olurlar. İşte din görevlileri, vaazlar ve hutbeler yoluyla bu özellikteki insanlara rehberlik etmiş olurlar. Zira onların her biri halkla içiçedir. Onlar her yönden insanlara örnek olma durumundadırlar. Bunun için her biri aynı zamanda iyi bir din eğitimcisi olmaları hasebiyle hedef kitleyi çok iyi tanıması bundan da önemlisi ihtiyaçlarını bilip ona göre hizmet sunması büyük önem taşır. Bilindiği gibi vâizler câmi dışında cezâevi, huzurevi, sevgi evi, kadın sığınma evi, bakım rehabilitasyon merkezi gibi çok farklı yerlerde görev yapmaktadırlar. ¹¹ Ne var ki vâizlerin yürüttükleri faaliyetlerin çeşitliliğine rağmen, aldıkları eğitimin tek tip

⁷ Mehmet Bulut, “Yaygın Din Eğitimi”, *Divanet İlmî Dergi* (Temmuz-Agustos-Eylül), DİB Yayınları, Ankara 1993, cilt:29, sayı: 3, s. 9.

⁸ Kemal Atik ve ark., *İslâmî Kavramlar*, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 714.

⁹ Şükrü Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997, s.25.

¹⁰ Hasan Kenan Şengüden, *2006 Yılı Müftülük Eğitim Faaliyetlerinin Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Konya İli Hadim ve Taşkent İlçeleri Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 5.

¹¹ *DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi*, Ankara 1985, madde 95.

olması meslekî yeterlik durumunun sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır.¹² Çok amaçlı tek programlı hizmet öncesi eğitim programı nitelikli insan yetiştirmek için uygun değildir. Vâizlikte istihdam alanına uygun öğretim programı ve ders içerikleri düzenlenmelidir.¹³ Vâizlik mesleğinde hizmet çeşitliliğinin çokluğu nisbetinde uzmanlaşmanın olmaması önemli sorun teşkil etmektedir. *"Burada üzerinde durulması gereken en önemli problem belirtilen yerlerde sunulan din hizmetinin niteliğidir. Zira din gibi soyut bir olgunun, eğitimin konusu olması başlı başına pek çok zorluğu içinde barındırırken, bu güçlüğü bir de farklı ihtiyaçlar içerisindeki insan kitlelerine din hizmeti sunma görevi eklenince, mevcut sorun daha da derinleşmektedir. Cezâevine götürülen din hizmeti ile huzurevine götürülen din hizmeti aynı olmadığı gibi, çocuklara sunulan dînî etkinlikler ile yetişkinlere sunulan dînî faaliyetler aynı olamaz. Din hizmetinde kişinin yaşı, eğitim seviyesi, yaşam tecrübesi, içinde bulunduğu özel koşullar, ilgi ve ihtiyaçları, dine yaklaşımı gibi niteliklerin hepsi önem arz eder."*¹⁴ Yaygın din eğitimi iletişimde, istenen ve arzulanan dini anlayış, tutum ve davranış kazandırabilmek için hedef kitlenin özelliklerinin dikkate alınması ve bilinmesi gerekir. İnsanlar hayatının üçte birini çocukluk ve gençlik olarak yaşarken geri kalanını yetişkinler olarak geçirmektedirler. Her dönemlerin kendisine has biyolojik, psikolojik, dini gelişim ve değişim özellikleri vardır¹⁵. Din eğitimcisinin, hedef kitlenin bu özelliklerini dikkate almadan iletişimde bulunması, eğitim ve öğretimin kalitesini düşüreceği gibi, başarısını da olumsuz yönde etkileyecektir. Yaygın din eğitiminde hedef kitlenin özelliklerinin bilinmesi, gerçekleştirilecek iletişimin planlanması ve düzenlenmesinde, eğitim öğretim konusunun seçilmesi, muhtevasının belirlenmesi ve mesajların iletilmesinde çok önemli katkı sağlayacaktır.¹⁶

Vaaz hazırlamak ve sunmak iyi bir din eğitiminden geçmeyi gerektirir. Etkili bir vaazın gerçekleşebilmesi için vâizin yeterliliklerinin sağlam olmasının yanında etkili bir anlatım, güzel örneklendirme, sâde ve anlaşılır bir dil kullanma çabası içinde olması gerekir. Vâizlere DİB'nin eğitim merkezlerinde, uzman kişiler tarafından hitabet yönteminin doğru

¹² Ayşe İnan Kılıç, *Vaizlerin Mesleki Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014, s. 3.

¹³ Ramazan Buyrukçu, *Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri*, AÜİFD 47 (2006), sayı 2, s. 99-126.

¹⁴ Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dînî İletişim*, 2. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006, s. 67-92.

¹⁵ Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, Dem Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 263.

¹⁶ Kasım Kocaman, *Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi*, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkey* Volume 8/12 fall 2013, p. 737-749, ankara-turkey.

ve yanlışlarının uygulamalı olarak okutulması vaaz sürecinde görülen sıkıntıları en aza indirebilir.

Vâizlerin günlük politik konuşmaların dışında kalmaya özen göstermeleri, ses tonu ve şiddetini ayarlamaları, beden dilini ölçülü kullanmaları, aile hayatı ve giyim kuşamları ile cemaate örnek olmaları , kitaptan okuyarak hitap etmemeleri, üzgün ve sinirli görünmemeleri, görev heyecanını kaybetmemeleri dinleyici kitlesini ve vaazların etkisini arttıracaktır.

Vaaz öncesi hazırlık yapmamak kendi gönülleriyle vaaz dinlemeye gelen cemaate gereken saygıyı göstermemek demektir. İyi hazırlanmamış vaazlar cemaati sıkacaktır.¹⁷ Vaaz hazırlığı, konunun seçimi ile başlar. Vâiz, cemaatin ilgi, istek ve ihtiyaçlarını dikkate alarak bir konu belirler. Seçilen konuların ayet ve hadisler ışığında güncel hayatla ilişkilendirilmesi son derece önemlidir. Konu seçiminde dinleyenlerin kültür ve yaş seviyelerini göz önünde bulundurur. Vaaz süresi dikkate alınarak konunun sınırlandırılması gerekir. Çünkü vaazın süresi, bir konunun bütün yönleri ile incelenmesine yetmeyebilir. Vaazlarda konu bütünlüğü önemlidir. Cemaatin dikkatini dağıtmamak için başka konulara geçmemelidir.¹⁸ Vaaz konusunun sınırları belirlendikten sonra planlamaya geçilir.

Bir vaaz şu plana göre hazırlanabilir: Vaazın başında, Allah'a hamt, Hz. Peygamber'e salavat içeren bir dua yer alır. Vaaz metni; giriş, gelişme, sonuç ve dua bölümlerinden oluşur. Konuyla ilgili en az bir ayet ve bir hadis seçilir. Vâiz, konuyla ilgili hazırladığı ayetlerin tefsirlerden yorumlarını okur. Hadislerin açıklamalarıyla ilgili notlarını gözden geçirir. Âlimlerin konuyla ilgili görüşlerini dikkate alır. Konuyla ilgili kıssa, hikâye ve örnek olayları değerlendirir. Edindiği bilgiler arasından hurafe ve yanlış anlaşılmalara sebep olacak kısımları çıkarır. Bu bilgiden cemaatin ne kazanacağını değerlendirir ve vaazı nasıl sunacağını tasarlar. İnsanlar, kendileri de çeşitli eserleri okuyarak birtakım dinî bilgiler elde edebilirler. Ancak dinledikleri vaazlarla edindikleri bilgileri pekiştirirler ve yeni bilgiler edinir, yanlış bilgilerini düzeltirler. Böylece hurafe ve batıl inançlardan uzaklaşarak sağlam dinî bilgilere ulaşırlar. İnsanlar, günlük yaşamlarında bazı sorunlarla karşılaşır, dinî yaşamla ilgili sorulara cevap bulma ihtiyacı hissederler. Ayrıca bazı meşguliyetler nedeniyle yaratılış gayesini, görev ve sorumluluklarını unutabilirler. Bu durumda vaazlar ile insanlara görev ve sorumlulukları hatırlatılır ve karşılaştıkları sorunların çözümüne katkıda bulunulur.

---

¹⁷ Fahri Kayadibi, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yayınları, Ankara 2000, s. 167.

¹⁸ Fahri Kayadibi, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yayınları, Ankara 2000, s. 115.

1.3. Geçmişten Günümüze Vaaz ve Vaizlik

Vaaz, geçmişten günümüze İslam eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Peygamber mesleği olan vâizlik her dönemde İslam geleneği içerisinde yetişmiş kişilerce icra edilmiştir. Günümüzde Kur'an'ın emri olan Allah'ın kullarına öğüt verme¹⁹ sorumluluğu öncelikle vâizler tarafından gerçekleştirilmektedir. Herkes irşâda muhtaçtır. Ayrıca vaazlar, hurafelerden arınmış dinin öğretilmesinde, birlik ve beraberliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

'(Ey peygamberim) Sen öğüt ver, sen ancak öğüt vericisin' âyetinin²⁰ gereği son peygamber, insanlara vaaz ve nasihat ederdi. Herkesin katılımını sağlamak ve insanlara bıkkınlık vermemek gayesiyle vaazı belirli zamanlarda yapardı.²¹ Bazen namazların ardından vaaz ederdi.²² Cuma günü vaaz ettiğinde vaazı uzatmazdı.²³ Yine o, vaaz için haftada bir gününü kadınlara ayırırdı.²⁴ Hz Peygamber (sav), bazen sahabelerin vaazına da iştirak etmiştir.²⁵ Bugünkü şekliyle vaaz verme işini Hz Ömer'in onayıyla Cuma günleri ilk icra eden Temîm ed-Dârîdir.²⁶ Temîm ed-Dârî, Hz. Osman döneminde de vaaz etmeye devam etmiştir. Muaviye döneminde vaaz, siyasi ihtilaflar sonucu ideolojik doğrultuda kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki Emevi halifeleri de aynı yolu takip etmişler, resmi vâizlere iktidarın propagandasını yaptırmaktan da geri kalmamışlardır.²⁷

Osmanlılar döneminde de vaaz ve irşat hizmetlerine önem verilmiştir. İlimiye sınıfı ve vâizler medreseden yetişmekteydi. Talebeler medresede öğrendiklerini medrese yakınındaki mescit ve camilerde halka anlatmakta veya tatil zamanlarında ülkenin dört bir yanına dağılarak halka bildiklerini anlatmak suretiyle bir nevi staj da yapmış olmaktadır.²⁸ Talebeler, üç aylarda ve özellikle ramazanlarda medresenin tatil olmasından faydalanıp kasaba ve köylere dağılırlar, buralarda imam-hatiplik, vâizlik

¹⁹ Zariyat, 51/55.

²⁰ Ğaşiye, 88/21.

²¹ Buhârî, Deavât, 69.

²² İbn Mâce, Sünnet, 6.

²³ Ebû Dâvûd, Salât, 223,225.

²⁴ Buhârî, İlim, 35.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/261.

²⁶ İbn Hanbel, 3,448.

²⁷ Mücteba Uğur, *Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kıssas*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.XXVIII," Ankara: Üniversitesi Basımevi, Ankara 1986, s.306-307.

²⁸ Cahit Baltacı *15,16. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 45.

yaparak elde ettikleri parayla geçinmeye çalışırlardı. “Cerre çıkma” denilen bu uygulama medrese talebelerinin halkı tanınmasına, onlarla bütünleşmesine de yardımcı olurdu.²⁹

Osmanlılarda imam-hatiplik ve müezzinlik kadrolarına ilâveten dersiâmlık, hatiplik, kürsü şeyhliği, Cuma vâizliği, salâvat-ı şerife-hânlık, ihlâs-ı şerif-hânlık, sure-i Mülk-hânlık gibi vazifeler ihdas edildi.³⁰ Kürsü şeyhi, ilk olarak Eyüp Camiine tayin edilmiş, daha sonra Sultan Selim, Fatih, Beyazıt, Süleymaniye, Sultan Ahmet, Ayasofya camilerinde devam etmiştir. Cuma vaizi de denilen ve 1726-27’de Selâtin Şeyhliği şeklinde değiştirilen Kürsü Şeyhliği, zaman içerisinde İstanbul’daki diğer bazı camilerde vilayet ve sancak merkezlerindeki camilerde ihdas edilmiştir. Kürsü şeyhlerinin en önemli görevleri Cuma namazı esnasında Arapça olarak okunan hutbeyi Cuma namazı bitimindeki vaazlarıyla halka izah ve telkin etmektir.³¹

Tanzimat döneminde ise hedef; nitelikli vaizler tarafından, zaman ve zemine uygun vaazların yapılması idi. Fakat bu mümkün olamamıştır. Yöneticiler bir taraftan ilmi yeterlilikten yoksun kişileri kürsülerden uzaklaştırmaya çalışırlarken, diğer taraftan da vaazlardan beklenen faydanın temini yönünde bir tedbir olarak, dersiamların zaten vermekte oldukları Tefsir ve Hadis derslerinden cemaati de faydalandırmayı düşünmüşlerdir. Hâlbuki çok değişik düzeylerdeki cemaatin irşadı hedeflenerek yapılan vaaz ve vâizlikle, medreselerde veya camilerde medrese öğrencilerine ve yahut ta belirli seviyelerdeki kişilere verilen dersler arasında büyük fark bulunmaktadır. Bu nedenle dersiamlardan da yeterince verim sağlanamamıştır. Vâizler ise uzun bir geçmişin alışkanlıklarından kolaylıkla sıyrılamamışlardır. Çok güzel örnekler bulunmuş, fakat İslâm’ın uygun yöntemlerle cemaate ulaştırılmasında sürekli sıkıntılar çıkmıştır.³²

Vaaz ve vâizlerin esas önem kazanmaları, II. Meşrutiyet’in kendine has siyasi, kültürel, ekonomik özellikleri içinde modernleşme fikrinin geldiği durum ve bunun eğitimdeki bir yansıması olarak gündemi oluşturmuş ve önceki dönemlere göre kıyaslanamayacak derecede çok tartışılan, fikir üretilen konulardan olmuştur.³³ Bu dönemde vaazlar üzerinde iki temel sebepten dolayı çokça durulmuş:

²⁹ Mehmet İpşirli, DİA, *Medrese*, C. 28, s. 331.

³⁰ Cahit Baltacı, *Osmanlı Eğitim Sistemi*, Osmanlı Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C. 2, s. 126.

³¹ Recai Doğan, *Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1998, C. 39, s. 499.

³² Nesimi Yazıcı, *Tanzimat Dönemi Ramazanlarında Vaaz ve İrşad Hizmetleri Üzerine Değerlendirmeler*, Diyanet İlmi Dergi, C. 41, S. 3, s.116.

³³ Recai Doğan, “*Osmanlı’nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vaizlik*”, Diyanet İlmi Dergi, Ankara 1999, C. 35, S. 1, s. 172.

Birincisi; medreseler, son zamanlarında artık istenen düzeyde eleman yetiştiremez duruma gelmişlerdir. Tefsir ve hadis kitaplarını anlayıp anlatabilecek ehliyetinde olmayan ve halkın seviyesine ve ihtiyaçlarına cevap veremeyen vâizlerin artması, o dönemde daha sık tartışılır olmuştur.

İkincisi; çöküşe çare arayan Osmanlı aydınının, kurtuluşa götürecektir dinamiklerden en önemlilerinden birinin din olduğunu kavramış ve din konusunda milleti aydınlatacaklardan bir grubu oluşturacak olan vâizlerin bu işi doğru olarak en güzel şekilde yapabilmeleri için çareler aramaya koyulmuş olmalarıdır.³⁴

1913 yılında yürürlüğe konulan Tevcih-i Cihat Nizamnamesi ile muhtelif dinî görevleri ifa edecek elemanların tanımı ve tasnifi yapılmış ve yetiştirilmeleri bir takım esaslara bağlanmıştır. Belirlenen bu esaslar dikkate alınarak yeni medreseler açılmıştır.³⁵ İslam tebliğcileri yetiştirmek amacıyla Medresetü'l-Vâizin, 28 Aralık 1912'de Soğuk Çeşme Vani Efendi Medresesinde öğretime başlamış,³⁶ daha sonra Beyazıt Medresesine nakledilmiştir. İlk iki yıl içinde pek başarı gösteremeyen bu medrese Medresetü'l Eimme ve'l-Huteba ile 1919'da "Medresetü'l-İrşâd" adı altında birleştirilmiş ve "Daru'l-Hikmeti'l-İslamiyye"ye bağlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun neşrine kadar bu medrese böylece devam etmiştir. Ancak öğrenciler tarafından pek rağbet görmeyen bu kurumlar, medreseler kapandığı zaman İmam-Hatip Mektebi'ne dönüştürüldü.³⁷ 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulünden sonra -kanunla değil, Maarif Vekâletinin bir genelgesi ile- 11 Mart 1340/1924 tarihinde vaizlerin de yetiştirildiği medreseler kapatılmıştır.³⁸ Tevhid-i Tedrisat Kanununun dördüncü maddesi ile -1933 yılında İstanbul Üniversitesi adını alacak olan- Darulfünun'un çatısı altında bir İlahiyat Fakültesi ve ayrıca din görevlileri yetiştirmek için de ayrı okulların açılması kesinleşmiştir. Madde aynen şöyledir: *Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Dârulfünûn'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemât -ı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.* Tevhid-i Tedrisat Kanununun nakledilen maddesi gereği 1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk ve tek

³⁴ Recai Doğan, *a.g.e.* s.174.

³⁵ Mustafa Öcal, *Osmanlı Devleti Eğitim Sistemi*, Ders Notları, Bursa 2013, s. 370.

³⁶ Medresetü'l-Vaizin'in programı ve öğrencilik şartları ile ilgili detaylı bilgi için; Öcal; *a.g.e.* s. 373-377.

³⁷ Faruk Bayraktar, *Türkiye'de Vâizlik*, MÜİFAV yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, s. 52,53.

³⁸ Mustafa Öcal, *Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Ankara 2008, c. 6, s. 12, s. 401.

üniversitesi olan Dârulfünûn bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Toplam 9 yıl süreyle eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunabilmiştir.

9 Mayıs 1949 günü TBMM tarafından kabul edilen bir kanunla (4 Haziran 1949 günü Resmi Gazete'de yayınlanan 5424 sayılı kanun) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması kesinleşmiştir.³⁹ Öte yandan; 19.11.1959 tarihinde İstanbul'da, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ve İmam-Hatip Okulu mezunlarının yüksek öğrenim yapabilecekleri bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Bu enstitü "Diyanet İşleri Teşkilatına müftü, vaiz vb. gibi din hizmetlileri de yetiştirecekti." Sonraki yıllarda sayıları çoğaltılan Yüksek İslam Enstitüleri 1982' de İlahiyat Fakültesi adıyla üniversitelere bağlanmışlardır. Bu tarihten sonra da yeni kurulan üniversitelerin çatısı altında vâizlerin de yetiştiği yeni ilahiyat Fakülteleri açılmıştır.⁴⁰

İslam dininin “muamelat-ı nas” dışında kalan inanç ve ibadetlerle ilgili hükümlerini tedvir ve dini müesseselerini yönetmek üzere 3 Mart 1340/1924 tarih ve 429 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş. Söz konusu kanunun 5. maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti memaliki dâhilinde bilcümle cevami ve mesacidi şerifenin ve tekaya ve zeveyanın idaresine, imam, hatip, vâiz, şeyh, müezzin ve kayyımların ve sair müstahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.” hükmü yer almıştır.⁴¹ Buna göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en temel görevi, toplumu din konusunda aydınlatmaktır. Bu görevin yerine getirilmesinde ise vaaz ve irşat hizmetlerinin müstesna bir yeri vardır. Başkanlık bu hizmetleri, daha ziyade vâizler aracılığıyla yerine getirmektedir.

1965'te yürürlüğe konulan 633 sayılı DİB kuruluş ve görevleri hakkında kanunun 33. maddesinde ve DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma yönergesinde “vaaz ve irşad görevi” başlığı altında, vâizin görev, yetki ve sorumlulukları ile vaaz etme yetkisi verilebilecek olanlar belirlenmiştir.

- **Vaizlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları**

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 95. maddesine göre, vaizlerin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

- a. Cami veya gerektiğinde ceza ve tevkif evleri, çocuk ıslahevleri, güçsüzler yurdu, öğrenci yurdu, hastahane, fabrika ve benzeri yerlerde vaaz etmek.
- b. Ramazan ayı ve dini günler dışında biri Cuma vaktinde olmak üzere haftada en

³⁹ Mustafa Öcal, *a.g.e.* s. 402,403.

⁴⁰ Mustafa Öcal, *a.g.e.* s. 404.

⁴¹ Düstur, İstanbul 1965, c. 5, s. 665.

az üç defa müftülükçe belirtilen yerlerde vaaz etmek, bunlardan en az birini dini bilgileri öğretmek amacıyla itikat ve ibadet konularında yapmak.

- c. Savcılıkların talebi üzerine, ceza ve tevkifevleri ile çocuk ıslah evlerinde ilgili mevzuata göre ders vermek.
- d. İrşat programlarında görev almak, gerektiğinde seminer, panel, sempozyum gibi toplantılara katılmak veya konferans vermek.
- e. Gerektiğinde Kur'an Kursları ile hizmet içi eğitim kurslarında ders vermek.
- f. Görevli bulunduğu bölgenin dini, milli, ahlaki, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışları üzerinde incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarını ve görülen aksaklıkların giderilebilmesi için görüş ve tekliflerini yazılı olarak müftülüğe bildirmek.
- g. Dini soruları cevaplandırmak ve irşad programları ile ilgili çalışmalar yapmak üzere, müftülükçe uygun görülmesi halinde haftanın bir veya iki günün de müftülükte görev yapmak.
- h. Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer görevleri yapmak.

- **Vaaz Etme Yetkisine Sahip Olanlar**

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 113. maddesine göre, vaaz etme yetkisine sahip olanlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- a. Başkan ve Başkan Yardımcıları ile Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, bütün camilerde, müftü ve vaizler görev bölgelerinde camilerde vaaz etme yetkisine sahiptirler.
- b. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri ve uzmanları, dini yüksek öğrenim yapmış olmak şartıyla merkezde birim başkanlığı birim başkanları ile Teftiş Kurulu Üyeleri ve 633 sayılı Kanunun 33'üncü maddesine göre görevlendirilenler, ilgili müftülüğe bilgi vermek suretiyle vaaz etme yetkisine sahiptirler.
- c. Kendi görev bölgeleri dışında vaaz edecek müftü ve vâizler ile 633 sayılı Kanunun 33'üncü maddesine göre görevlendirilenler hariç, (a) ve (b) bentlerinde zikredilenlerden emekli olanlar, mahalli müftülükten izin almak suretiyle vaaz etme yetkisine sahiptirler.

- **Başkanlık ve Müftülüklerce Vaaz Etme Yetkisi Verilebilecek Kişiler**

Söz konusu ettiğimiz yönetmeliğin 114. Maddesinde, Başkanlıkça veya müftülüklerce gerektiğinde vaaz etmesine izin verilebilecek olanlar şu şekilde sıralanmıştır:

a- Vaaz etme ehliyetine sahip olduklarına dair Başkanlıkça kendilerine fahri vâizlik belgesi verilmiş olanlar b- Görev yaptıkları camilere mahsus olmak üzere cami görevlileri c-Dini yüksek öğrenim yapmış olanlar d- Uygulama vaazları için din öğretimi yapan fakülte ve yüksek okullar ile imam-hatip liselerinin öğrencileri

Kanunlar bazında 1965 yılından sonra vaizlerle ilgili en kapsamlı kanuni düzenleme 6002 sayılı kanunla yapılmıştır. O güne kadar herhangi bir kariyer imkânı olmayan vaizlik mesleğinde bu kanunla birlikte kariyer yapma imkânı sağlanmıştır. 1.7.2010 tarihinde TBMM’de kabul edilen yasanın 11. maddesine göre; vâizler, cami ve mescitler ile diğer mekânlarda her türlü vasıttan yararlanarak toplumu dinî konularda bilgilendirmek, Başkanlığın hizmet alanlarında irşat, rehberlik, inceleme ve araştırma yapmakla görevlidir. Vâizlik mesleği, adaylık döneminden sonra vâiz, uzman vâiz ve başvâiz kariyer basamaklarına ayrılır.⁴²

1.3.1. Osmanlı Dönemi ile Cumhuriyet Dönemindeki Vaaz ve Vâizlerin Karşılaştırılması

Osmanlıda medreselerin amacı, İslâm dinine ve Osmanlı yönetim anlayışına uygun mülki ve askeri yöneticileri, halkı din ve devlet konusunda aydınlatacak kişileri yetiştirmektir denilebilir. Medreselerde anlatılan dersler devlet nizamı üzerine olmaktan ziyade diğer ilimlerle beraber din ve din ilimleri üzerineydi. Oysa camilerde cuma hutbeleri, o toprakları yöneten devlet başkanı adına okutuluyordu. Medreselerin devlet yönetiminden bağımsızlığı o kadar açıktı ki, koca İslâm dünyasında müderrisler ve talebeler, istedikleri yerin medresesine gidip öğretim ve öğrenim yapabiliyorlardı. Medreseden yetişen vâizler, medresenin bu özelliklerini, camilerde verdikleri vaazlarına da yansıtmışlardır. Hutbenin siyasiliği tam manasıyla vaaz konularına sirayet etmemiştir. Yaygın din eğitimi vasıtalarından hâlâ en etkili yollardan olarak kabul edilen vaaz, teknik ve teknolojinin bugünkü zenginliğe sahip olmadığı zamanlarda çok önemli görevler ifa etmiştir.⁴³

⁴² Resmi Gazete 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640.

⁴³ Recai Doğan, “*Yaygın Din Eğitimi Açısından II. İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vâizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış*”, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara 1999, c.1, S. 3, s. 268-270.

Şeriat devleti olan Osmanlı'dan laik devlet olan Türkiye'ye geçişte vâizlik açısından neler yaşandığını ortaya koyan bir olaya yer vermek isabetli olacaktır. 1980 askeri ihtilâli öncesi yaşanan toplumsal bölünmenin önlenmesi gayesine yönelik çalışmalarda Diyanet İşleri Başkanlığı'na özel bir rol verilmiş, bu rolün de önemli bir kısmının vaizler tarafından yerine getirilmesi öngörülmüştür. Darbenin akabinde zamanın Devlet, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Köy işleri ve Gençlik Bakanı ile Diyanet İşleri Başkanı tarafından hazırlanan raporda yer alan şu ifadeler bu tarihten sonra Başkanlıkça yürütülen vaaz ve irşat hizmetlerinin ana prensiplerini oluşturmuştur. “*Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanan hutbe ve vaazların, sevdirci, ısındırıcı, bütünleştirici bir üslup ve muhtevada olması, şahsi, siyasi ve ideolojik ima ve telkinlerden kaçınılması, irticali hutbe iradının yasaklanarak yazılı hutbe metni ve vaaz planının ilgili müftüye onaylattıktan sonra halka sunulması, bölgenin şartları da göz önüne alınarak, ülke çapında metin birliğinin sağlanması için merkezden illere ihtiyacı karşılayacak sayıda hutbe metinleri ve vaaz planları tamim edilmesi ayrıca hutbe ve vaaz metinleri ihtiva eden kitaplar yayınlanması...*”⁴⁴ Vâizlere yönelik düzenlemelerin toplumun ihtiyaçlarına değil, devletin ihtiyaçlarına göre yapıldığı olumsuz bir özellik olarak görülmektedir. Geçmişte vaazlar, camiler, tekke ve zaviyeler, kıraathanelerde iken günümüzde hastanede, SHÇEK'e bağlı kuruluşlarda, cezaevlerinde, fabrikalarda... halka sunulmaktadır. Vaazların böylelikle geniş bir zemine yayılması halkın istifadesi açısından olumlu bir özelliktir.

Günümüzde artık cemaat profili de değişmiştir. Çünkü vâiz sorgulayan muhatapla karşı karşıyadır. Bu durumun olumlu katkısı vâizleri çağın şartlarına göre donanımlı hale gelmeye yönlendirmektedir.

Yaptığımız kaynak taraması sonrası şunu belirtmek gerekmektedir: Vaaz ve vâizlik Hz. Peygamber (sav)'den beri farklılıklar arz etmekle birlikte kesintisiz bir dini tebliğ olarak devam etmektedir. Günümüzde yaygın din eğitiminin vazgeçilmez unsuru haline gelen vaazlar hurafelerden arınmış dinin tebliğinde de büyük bir önem arz etmektedir.

Geçmişten günümüze zamanın ihtiyaçlarına cevap veren başarılı vâizler olduğu gibi, bilgi eksikliği olan, zayıf iradeli insanlar da vâiz olabilmıştır. Bu konuda Ahmet Hamdi Akseki'nin kaleme aldığı bir makalesinde söz konusu ettiği vâiz ve vâizlik ilginç bir örnektir.⁴⁵ Ahmet Hamdi Akseki dinin emir ve yasaklarını kendi menfaatine âlet etme

⁴⁴ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 70.

⁴⁵ Ahmet Hamdi Aksekili, “Şeriatı Menfaat ve Keyiflerine Alet Eden Vâizler”, *Sırat-ı Müstakîm*, 7 (182/16 Şubat 1327 – 11 Rebiülevvel 1330), s. 408-411.

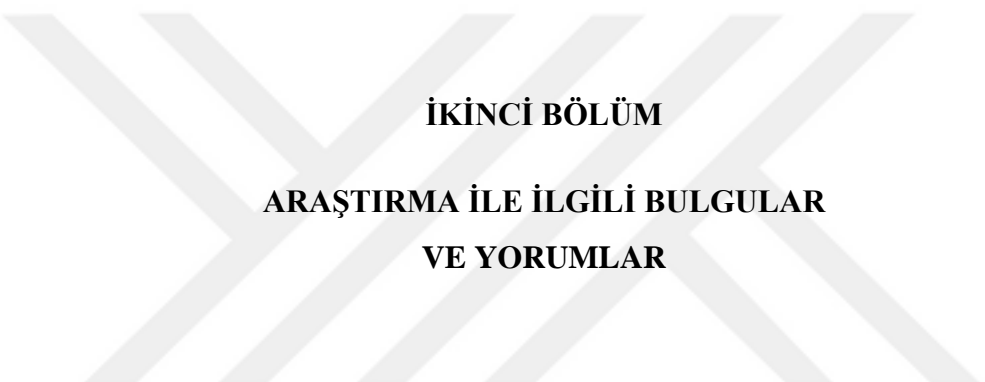
gayreti içerisine giren bir vâizin konuşmasının üslûp ve içeriğine dönük olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Vâiz kaynağı belli olmayan sözlerle milleti yanıltmak yerine, İlâhî kanunları anlatarak milletin birlik ve beraberliğine katkıda bulunmalıdır. **(Bkz. Ek 2.)** Yine aynı döneme ait Ramazan vaazlarını eleştiren Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Teşebbüs Komisyonu ve Dâruşşafaka Evkaf Encümeni Azâsı Cemal'in makalesi de bir başka örnektir. ⁴⁶ Köylere giden ve akıllı, uslu olarak nitelendirilen genel anlamda din görevlilerinin özel anlamda vâizlerin vâizlik görevlerini yaparken birtakım hurafelerden örnekler vererek vaaz ettikleri, naklî ve aklî verilere ters düşecek açıklamalar yaptıkları ifade edilmiştir. **(Bkz. Ek 3.)**

21. asırda düşünen, sorgulayan cemaate klasik yöntemlerle ve terk-i dünyadan bahsederek vaaz yapılamayacağı aşikârdır. Vâiz her yaş grubuna ulaşabilecek bir dil ve üslup arayışında olmak zorundadır. Hz Peygamber (sav)'in metodunu benimseyerek uygun söz uygun insana uygun zaman ve mekânda tedricilik esas alınarak söylenmelidir. Vâiz, Alman teolog Karl Bath'ın "din görevlisi, bir elinde günlük gazete diğer elinde kutsal kitap olan kişidir"⁴⁷ tanımlamasıyla uygunluk arz etmelidir.

---

⁴⁶ Balıkesirli Sirefî, "Ramazan Vaazları", *Sebilürreşad*, 1-8 (21-203), s. 403-406.

⁴⁷ Mehmet Altan, *Kent Dindarlığı*, Kitapyurdu Yayınları, İstanbul 2010, s. 104.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BULGULAR
VE YORUMLAR

I. ANKET UYGULANAN CEMAATLE İLGİLİ DEMOGRAFİK BİLGİLER

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, çalışmamız Bursa ili dâhilindeki 17 ilçede yaşayan ve camilerde veya cami dışında vaaz dinleyen 170 bayan 170 erkek olmak üzere toplam 370 kişinin görüşleri ile sınırlıdır. Bu bölümde belirtilen sayıdaki cemaate anket uygulayarak elde ettiğimiz istatistiki bilgilere yer verilmektedir.

Burada önce, araştırma konumuza esas olmak üzere anket uygulanan cemaatin demografik özellikleri ile ilgili istatistiki tespitlere bir bakalım: **(Bk. Tablo 1.)**

Tablo 1. Demografik Bilgilerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Cinsiyet	Yas grubu	Egitim	Meslek	İkametYeri
Number	340	340	340	338	340
Cevapsız	0	0	0	2	0
Ortalama	1,5000	3,8294	3,0794	3,3402	8,9882
Medyan	1,5000	4,0000	3,0000	3,0000	9,0000
Std. Sapma	,50074	1,50526	1,42135	2,12507	4,92059
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maksimum	2,00	6,00	7,00	7,00	17,00

II. ANKET UYGULANAN CEMAAT / DENEKLERLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER

A. ANKET UYGULANAN CEMAATİN / DENEKLERİN CİNSİYET DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI

Cinsiyetin, pek çok araştırmada bağımsız değişken olarak kullanıldığı bilinmektedir. Araştırmamızda örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımı şöyledir: **(Bkz. Tablo 2)**

Tablo 2. Cinsiyet

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	170	50,0
Erkek	170	50,0
Toplam	340	100,0

Araştırmamıza katılan cemaatin / deneklerin 170(%50,0)' i kadın, 170 (%50,0)' i ise erkeklerden oluşmaktadır.

B. YAŞ DURUMLARI

Anketimizi cevaplandıran cemaatin yaş durumlarına göre dağılımı:

Tablo 3. Yaş Grubu

Yaş grubu	Frekans	%
12-24	27	7,9
25-34	51	15,0
35-44	58	17,1
45-54	66	19,1
55-64	93	27,4
65+	45	13,2
Toplam	340	100,0

Anket sorularına cevap veren deneklerin %7,9'u 12-24, %15'i 25-34, %17,1'i 35-44, %19,1'i 45-54, %27,4'ü 55-64 ve %13,2'si ise 65+ yaş grubundadır.

C. ANKET UYGULANAN CEMAATİN EĞİTİM DURUMLARI

Tablo 4. Eğitim Durumu

Eğitim durumu	Frekans	%
okur-yazar değil	32	9,4
İlkokul	123	36,2
Ortaokul	55	16,2
Lise veya Mesleki Lise	72	21,2
İki yıllık Yüksekokul	33	9,7
Fakülte	24	7,1
Lisans Üstü	1	,3
Toplam	340	100,0

Tablo 4'ten anlaşıldığı üzere ankete katılan cemaatin %9,4'ü ümmi/okur-yazar değil, %36,2'si ilkokul mezunu, %16,2'si ortaokul mezunu, %21,2'si lise veya mesleki lise mezunu, %9,7'si iki yıllık yüksekokul mezunu, %7,1'i fakülte mezunu iken yalnızca 1(bir)'i lisans üstü mezunudur.

D. MESLEK DURUMLARI

Anketimizi cevaplandıran cemaatin eğitim durumlarına göre dağılımı:

Tablo 5. Meslek

Meslek	Frekans	%	Geçerli %
Ev Hanımı	120	35,3	35,5
Memur	29	8,5	8,6
İşçi	32	9,4	9,5
Esnaf-Sanatkar	25	7,4	7,4
Serbest Meslek	49	14,4	14,5
Emekli	71	20,9	21,0
İşsiz	12	3,5	3,6
Toplam	338	99,4	100,0
Cevapsız	2	,6	
Toplam	340	100,0	

Örnekleminizin meslek durumuna göre dağılımına gelince: Ankete katılanların 120 (%35,3)'si ev hanımı, 29 (%8,5)'u memur, 32 (%9,4)'si işçi, 25 (%7,4)'i esnaf-sanatkâr, 49 (%14,4)'u serbest meslek, 71 (%20,9)'i emekli, 12 (%3,5)'si işsizdir.

Detay analizlerinde kadın katılımcıların %70,6'sı ev hanımı, %15,3'ü emekli, %6,5'i serbest meslek, %3,6'sı memur, %3,6'sı işçi oldukları belirlenmiştir. Erkek katılımcıların ise %26,8'i emekli, %22,6'sı serbest meslek, %15,5'i işçi, %14,3'ü esnaf-sanatkâr, %13,7'si memur ve %7,1'i işsizdir.

E. İKAMET YERLERİ

Bursa ilinin 17 ilçesinin her birinden 10 kadın 10 erkek tarafından anket soruları cevaplandırılmıştır. Anket sorularını cevaplandıranların ikamet yerlerine göre dağılımı şöyledir:

Tablo 6. İkamet Yeri

İkamet Yeri	Frekans	%
Osmangazi	20	5,9
Yıldırım	20	5,9
Nilüfer	20	5,9
Mudanya	20	5,9
Gemlik	20	5,9
Gürsu	20	5,9
Kestel	20	5,9
Büyükorhan	20	5,9
M.Kemalpaşa	20	5,9
Orhaneli	20	5,9
İznik	20	5,9
Orhangazi	20	5,9
Yenişehir	20	5,9
İnegöl	20	5,9
Keles	20	5,9
Harmancık	20	5,9
Karacabey	20	5,9
Toplam	340	100,0

Veriler SPSS istatistik paket programında (Version 17, Chicago IL, USA) değerlendirilmiştir.

III. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

A. BULGULAR

Burada önce araştırmamızla elde ettiğimiz bulguları verip, akabinde de değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Tablo 7. Vaazlara Katılı / Dinleme Oranı

Değişkenler			Vaazlara hangi sıklıkla katılıyorsunuz / dinliyorsunuz?					Toplam	
			Haftada bir gün	Onbeş günde bir	Ayda bir	Kandil günleri ve Ramazan Ayında	Hiç katılmıyorum		
Cinsiyet	Kadın	N	71	43	12	40	4	170	
		% cinsiyet	41,8%	25,3%	7,1%	23,5%	2,4%	100,0%	
	Erkek	N	133	13	1	21	2	170	
		% cinsiyet	78,2%	7,6%	0,6%	12,4%	1,2%	100,0%	
Toplam		N	204	56	13	61	6	340	
		% cinsiyet	60,0%	16,5%	3,8%	17,9%	1,8%	100,0%	
Yaş grubu	12-24	N	20	3	1	3	0	27	
		% yaş grubu	74,1%	11,1%	3,7%	11,1%	0,0%	100,0%	
	25-34	N	25	11	5	9	1	51	
		% yaş grubu	49,0%	21,6%	9,8%	17,6%	2,0%	100,0%	
	35-44	N	35	9	2	11	1	58	
		% yaş grubu	60,3%	15,5%	3,4%	19,0%	1,7%	100,0%	
	45-54	N	32	11	3	16	4	66	
		% yaş grubu	48,5%	16,7%	4,5%	24,2%	6,1%	100,0%	
	55-64	N	60	14	1	18	0	93	
		% yaş grubu	64,5%	15,1%	1,1%	19,4%	0,0%	100,0%	
	65+	N	32	8	1	4	0	45	
		% yaş grubu	71,1%	17,8%	2,2%	8,9%	0,0%	100,0%	
	Toplam		N	204	56	13	61	6	340
			% yaş grubu	60,0%	16,5%	3,8%	17,9%	1,8%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	26	1	2	3	0	32	
		% eğitim	81,2%	3,1%	6,2%	9,4%	0,0%	100,0%	
	İlkokul	N	69	25	4	24	1	123	
		% eğitim	56,1%	20,3%	3,3%	19,5%	0,8%	100,0%	
	Ortaokul	N	36	6	2	10	1	55	
		% eğitim	65,5%	10,9%	3,6%	18,2%	1,8%	100,0%	
	Lise veya Mesleki Lise	N	43	11	3	12	3	72	
		% eğitim	59,7%	15,3%	4,2%	16,7%	4,2%	100,0%	
	İki yıllık Yükseköğretim	N	17	5	1	10	0	33	
		% eğitim	51,5%	15,2%	3,0%	30,3%	0,0%	100,0%	
	Fakülte	N	12	8	1	2	1	24	
		% eğitim	50,0%	33,3%	4,2%	8,3%	4,2%	100,0%	
	Lisans Üstü	N	1	0	0	0	0	1	
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	204	56	13	61	6	340	
		% eğitim	60,0%	16,5%	3,8%	17,9%	1,8%	100,0%	
Meslek	Ev Hanımı	N	55	28	7	28	2	120	
		% meslek	45,8%	23,3%	5,8%	23,3%	1,7%	100,0%	
	Memur	N	20	6	1	2	0	29	
		% meslek	69,0%	20,7%	3,4%	6,9%	0,0%	100,0%	
	İşçi	N	20	3	2	6	1	32	
		% meslek	62,5%	9,4%	6,2%	18,8%	3,1%	100,0%	
	Esnaf-Sanatkar	N	22	1	0	2	0	25	
		% meslek	88,0%	4,0%	0,0%	8,0%	0,0%	100,0%	
	Serbest Meslek	N	26	4	2	15	2	49	
		% meslek	53,1%	8,2%	4,1%	30,6%	4,1%	100,0%	
	Emekli	N	50	13	1	6	1	71	
		% meslek	70,4%	18,3%	1,4%	8,5%	1,4%	100,0%	
	İşsiz	N	9	1	0	2	0	12	
		% meslek	75,0%	8,3%	0,0%	16,7%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	202	56	13	61	6	338	
		% meslek	59,8%	16,6%	3,8%	18,0%	1,8%	100,0%	

Araştırma yapmak amacıyla hazırlanan anketin altıncı sorusu “Vaazlara hangi

sıklıkla katılıyorsunuz / dinliyorsunuz?” şeklinde idi. Bu soruya verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 7’ de** verilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadınların %41’i erkeklerin ise %78’i haftada bir kez vaazlara katıldıklarını ya da vaaz dinlediklerini belirtmiştir. Haftada bir kez vaaz dinleyen erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun erkeklerin Cuma namazlarına da devam etmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Aradaki bu rakamsal farka bakarak cinsiyet değişkeninin vaazlara katılma sıklığında etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yaş değişkeni açısından **Tablo 7’ye** baktığımızda ankete katılanların çoğunun haftada bir gün vaaz dinledikleri görülmektedir. 12-24 yaş grubu %74,1’lik oranla, 65 yaş ve üzeri olanlar ise %71,1’lik oranla ortalama oranın (%60,0) üstünde vaazlara haftada bir katıldıklarını belirtmişlerdir. *“Günümüzde yaşlıların din eğitimine eski çağlara göre daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Toplam nüfus içinde oranları giderek artan yaşlılar, sanayi devrimi sonrası toplumda meydana gelen gelişime uyum sağlama açısından eğitime eski yıllara oranla daha çok ihtiyaç duymaktadırlar.”*⁴⁸

Eğitim durumu değişkenine gelince, okuma-yazma bilmeyenlerin ilgili soruya %81,2 oranında “Haftada bir gün” cevabını vermeleri dikkate değerdir. Fakülte mezunları ise %50 oranında en düşük seviyede ilgili cevabı işaretlemişlerdir. Diğer eğitim grupları ise söz konusu bu iki oran arasında dağılım göstermektedir.

Meslek durumu değişkeninde de ilgili soruda “Haftada bir gün” seçeneğini işaretlemeye %88 oranıyla en yüksek düzeyde esnaf ve sanatkârlar, ikinci olarak %75 oranıyla işsizler, üçüncü olarak ise %70,4 oranıyla emekliler gelmektedir. Ev hanımları ise bu konuda ortalama oran olan %59,8’in altında değerinde aynı cevabı vermeleri dikkate alınmalıdır. Serbest meslek sahibi bireylerin “Haftada bir gün” cevabı yanında “Kandil günleri ve Ramazan ayında” cevabı vermeleri de yoğun iş temposundan kaynaklanabilir. Bu sonuçlara göre meslekler arasında ilgili soruya cevap verme konusunda bazı farklılıklar olduğu söylenebilir.

---

⁴⁸ M. Akif Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, Arasta Yayınları, Bursa 2003, s. 152.

Tablo 8. İkamet Yeri - Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı

İkamet Yeri * Vaazlara hangi sıklıkla katılıyorsunuz/dinliyorsunuz?								
		Vaazlara hangi sıklıkla katılıyorsunuz/dinliyorsunuz?					Toplam	
		Haftada bir gün	Onbeş günde bir	Ayda bir	Kandil günleri ve Ramazan Ayında	Hiç katılmıyorum		
İkamet Yeri	Osmangazi	N	10	6	1	3	1	21
		% İkamet Yeri	47,6%	28,6%	4,8%	14,3%	4,8%	100,0%
	Yıldırım	N	12	1	1	5	1	20
		% İkamet Yeri	60,0%	5,0%	5,0%	25,0%	5,0%	100,0%
	Nilüfer	N	13	2	1	4	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	10,0%	5,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Mudanya	N	14	1	1	3	1	20
		% İkamet Yeri	70,0%	5,0%	5,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Gemlik	N	14	3	0	2	0	19
		% İkamet Yeri	73,7%	15,8%	0,0%	10,5%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	13	4	0	3	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	20,0%	0,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	14	2	0	3	1	20
		% İkamet Yeri	70,0%	10,0%	0,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	14	3	0	3	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	15,0%	0,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	11	4	1	4	0	20
		% İkamet Yeri	55,0%	20,0%	5,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	14	2	0	4	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	10,0%	0,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	13	1	1	5	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	5,0%	5,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	11	4	1	3	1	20
		% İkamet Yeri	55,0%	20,0%	5,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Yenişehir	N	14	3	0	2	1	20
		% İkamet Yeri	70,0%	15,0%	0,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	İnegöl	N	12	2	2	4	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	10,0%	10,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	11	2	2	5	0	20
		% İkamet Yeri	55,0%	10,0%	10,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	12	1	2	5	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	5,0%	10,0%	25,0%	0,0%	100,0%
Karacabey	N	15	2	0	3	0	20	
	% İkamet Yeri	75,0%	10,0%	0,0%	15,0%	0,0%	100,0%	
Toplam	N	204	56	13	61	6	340	
	% İkamet Yeri	60,0%	16,5%	3,8%	17,9%	1,8%	100,0%	

Yukarıda **Tablo 8**'de görüldüğü üzere “Vaazlara hangi sıklıkla katılıyorsunuz / dinliyorsunuz?” şeklindeki soruya ankete katılanlar tarafından verilen cevaplar ikamet ettikleri yerlere göre değerlendirilmektedir. Bu soruya tüm ilçelerde verilen cevaplar genelde birbirine yakın değerdedir. Tüm katılımcılar %60,0 ortalama oranında “Haftada bir gün” vaaz dinlediklerini ifade etmektedir. İkamet yeri ile vaaz dinleme sıklığı arasında bir ilişki kurulması zor görünmektedir.

Tablo 9. Evinize yakınlık / Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı

Değişkenler		Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?			Toplam	
		Evet	Hayır	Farketmiyor		
Cinsiyet	Kadın	N	95	55	20	170
		% cinsiyet	55,9%	32,4%	11,8%	100,0%
	Erkek	N	33	81	56	170
		% cinsiyet	19,4%	47,6%	32,9%	100,0%
Toplam		N	128	136	76	340
		% cinsiyet	37,6%	40,0%	22,4%	100,0%
Yaş grubu	12-24	N	10	9	8	27
		% yaş grubu	37,0%	33,3%	29,6%	100,0%
	25-34	N	13	23	15	51
		% yaş grubu	25,5%	45,1%	29,4%	100,0%
	35-44	N	23	22	13	58
		% yaş grubu	39,7%	37,9%	22,4%	100,0%
	45-54	N	31	26	9	66
		% yaş grubu	47,0%	39,4%	13,6%	100,0%
	55-64	N	31	42	20	93
		% yaş grubu	33,3%	45,2%	21,5%	100,0%
	65+	N	20	14	11	45
		% yaş grubu	44,4%	31,1%	24,4%	100,0%
Toplam		N	128	136	76	340
		% yaş grubu	37,6%	40,0%	22,4%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	13	14	5	32
		% eğitim	40,6%	43,8%	15,6%	100,0%
	İlkokul	N	54	47	22	123
		% eğitim	43,9%	38,2%	17,9%	100,0%
	Ortaokul	N	21	20	14	55
		% eğitim	38,2%	36,4%	25,5%	100,0%
	Lise veya Mesleki	N	24	29	19	72
		% eğitim	33,3%	40,3%	26,4%	100,0%
	İki yıllık	N	10	11	12	33
		% eğitim	30,3%	33,3%	36,4%	100,0%
	Yüksekokul	N	6	14	4	24
		% eğitim	25,0%	58,3%	16,7%	100,0%
Fakülte	N	0	1	0	1	
	% eğitim	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
Lisans Üstü	N	0	1	0	1	
	% eğitim	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	128	136	76	340
		% eğitim	37,6%	40,0%	22,4%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	66	42	12	120
		% meslek	55,0%	35,0%	10,0%	100,0%
	Memur	N	5	15	9	29
		% meslek	17,2%	51,7%	31,0%	100,0%
	İşçi	N	12	12	8	32
		% meslek	37,5%	37,5%	25,0%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	0	12	13	25
		% meslek	0,0%	48,0%	52,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	14	25	10	49
		% meslek	28,6%	51,0%	20,4%	100,0%
	Emekli	N	28	24	19	71
		% meslek	39,4%	33,8%	26,8%	100,0%
İşsiz	N	3	5	4	12	
	% meslek	25,0%	41,7%	33,3%	100,0%	
Toplam		N	128	135	75	338
		% meslek	37,9%	39,9%	22,2%	100,0%

“Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 9’da** verilmiştir. Buna göre kadınların %55’i ve erkeklerin ise %19’u verilen vaazların evlerine yakın yerlerde olmasının etkili olduğunu

belirtmiştir. Erkeklerin iş hayatı ve bazı kadınların ev hanımı olmaları bu sonuca etki etmiş olabilir. Bu sonuca göre kadınlar için vaaz ortamlarının yaşadığı bölgelerde artması ve düzenlemesi gerekmektedir. Bu soruya erkeklerin %47,6'sı “Hayır” cevabını verirken %32,9'u “Farketmiyor” seçeneğini işaretlemiştir. Sonuç olarak, cinsiyet değişkeni vaazlara katılımında eve yakınlığı etkili görüp görmemede önemli bir etkiye sahiptir diyebiliriz.

Ankete katılanlar yaş değişkenine göre ilgili soruya farklı cevaplar vermiştir. Buna göre, 45-54 yaş grubu %47,0 oranında vaazlara katılmalarında evlerine yakınlığın etkili olduğunu belirtirken, 25-34 yaş grubu %25,5 oranında aynı hususta mesafenin etkili olmadığını belirtmiştir. İlgili değişkendeki istatistiksel veriler değerlendirildiğinde önemli farklılık olduğu dikkat çekmektedir.

Eğitim değişkeninde fakülte mezunları %25,0 oranında ilgili soruya “Evet” cevabını verirken %58,3 oranında “Hayır” cevabını vermiştir. Diğer eğitim gruplarında “Evet” ve “Hayır” cevapları dengelidir. Bunda, bu bireylerin çalışma hayatında oldukları ve vaazlara iş yerlerine yakın ya da farklı mekânlarda katıldıkları şeklinde değerlendirilebilir.

Meslek durumu değişkeninde çalışan grubunun (işçi, memur, esnaf-sanatkâr ve serbest meslek) bu soruya “Hayır” ve “Fark etmiyor” cevabını vermesi bu bireylerin çalışma hayatında oldukları ve vaazlara iş yerlerine yakın ya da farklı mekânlarda katıldıkları şeklinde değerlendirilebilir. Emekli ve işsiz gruplar da vaazlara katılımında evlerine yakınlığın gerekli olduğunu düşünmemektedir. Ama ev hanımları %55,0 oranında vaaz dinledikleri mekânların evlerine yakın olmasının önemli olduğunu belirtmektedir.

Tablo 10. İkamet Yeri Evinize Yakınlık - Vaazlara Katılım / Dinleme Oranı

İkamet Yeri * Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?						
			Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?			Toplam
			Evet	Hayır	Farketmiyor	
İkametYeri	Osmangazi	N	6	9	6	21
		% İkametYeri	28,6%	42,9%	28,6%	100,0%
	Yıldırım	N	10	6	4	20
		% İkametYeri	50,0%	30,0%	20,0%	100,0%
	Nilüfer	N	8	7	5	20
		% İkametYeri	40,0%	35,0%	25,0%	100,0%
	Mudanya	N	7	6	7	20
		% İkametYeri	35,0%	30,0%	35,0%	100,0%
	Gemlik	N	9	6	4	19
		% İkametYeri	47,4%	31,6%	21,1%	100,0%
	Gürsu	N	7	10	3	20
		% İkametYeri	35,0%	50,0%	15,0%	100,0%
	Kestel	N	6	8	6	20
		% İkametYeri	30,0%	40,0%	30,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	10	7	3	20
		% İkametYeri	50,0%	35,0%	15,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	6	8	6	20
		% İkametYeri	30,0%	40,0%	30,0%	100,0%
	Orhaneli	N	11	5	4	20
		% İkametYeri	55,0%	25,0%	20,0%	100,0%
	İznik	N	6	11	3	20
		% İkametYeri	30,0%	55,0%	15,0%	100,0%
	Orhangazi	N	1	18	1	20
		% İkametYeri	5,0%	90,0%	5,0%	100,0%
	Yenişehir	N	10	7	3	20
		% İkametYeri	50,0%	35,0%	15,0%	100,0%
	İnegöl	N	8	4	8	20
		% İkametYeri	40,0%	20,0%	40,0%	100,0%
	Keles	N	7	7	6	20
		% İkametYeri	35,0%	35,0%	30,0%	100,0%
	Harmancık	N	9	8	3	20
		% İkametYeri	45,0%	40,0%	15,0%	100,0%
	Karacabey	N	7	9	4	20
		% İkametYeri	35,0%	45,0%	20,0%	100,0%
Toplam	N	128	136	76	340	
	% İkametYeri	37,6%	40,0%	22,4%	100,0%	

“Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?” şeklindeki soruya ikamet değişkenine göre verilen cevapların dağılımı **Tablo 10’da** verilmektedir. Yıldırım, Büyükorhan, Orhaneli, Yenişehir ilçelerinde yaşayanlar %50’nin üzerinde “Evet” cevabını vermektedir. Orhangazi’de yaşayanların %90 oranında verdiği “Hayır” cevabı burada yaşayan bireylerin farklı yerlerde de vaazlara katılım imkânı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Gürsu ve İznik’te yaşayanlar da evlerine yakınlığın vaazlara katılmalarında etkili olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 11. Vaaz Dinleme - İhtiyaç Sebepleri

Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?								
Değişkenler			Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?					Toplam
			Dini bilgilerimi geliştirmek için	Dini bilgilerimi pekiştirmek için	Sevap kazanmak için	Zamanı değerlendirmek için	Diğer	
Cinsiyet	Kadın	N	98	29	25	10	8	170
		% cinsiyet	57,6%	17,1%	14,7%	5,9%	4,7%	100,0%
	Erkek	N	84	36	22	18	10	170
		% cinsiyet	49,4%	21,2%	12,9%	10,6%	5,9%	100,0%
Toplam		N	182	65	47	28	18	340
		% cinsiyet	53,5%	19,1%	13,8%	8,2%	5,3%	100,0%
Yaş grubu	12-24	N	20	4	0	1	2	27
		% yaş grubu	74,1%	14,8%	0,0%	3,7%	7,4%	100,0%
	25-34	N	32	10	5	1	3	51
		% yaş grubu	62,7%	19,6%	9,8%	2,0%	5,9%	100,0%
	35-44	N	38	10	4	1	5	58
		% yaş grubu	65,5%	17,2%	6,9%	1,7%	8,6%	100,0%
	45-54	N	30	12	13	4	7	66
		% yaş grubu	45,5%	18,2%	19,7%	6,1%	10,6%	100,0%
	55-64	N	48	17	18	9	1	93
		% yaş grubu	51,6%	18,3%	19,4%	9,7%	1,1%	100,0%
	65+	N	14	12	7	12	0	45
		% yaş grubu	31,1%	26,7%	15,6%	26,7%	0,0%	100,0%
Toplam		N	182	65	47	28	18	340
		% yaş grubu	53,5%	19,1%	13,8%	8,2%	5,3%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	15	4	7	5	1	32
		% eğitim	46,9%	12,5%	21,9%	15,6%	3,1%	100,0%
	İlkokul	N	63	25	20	13	2	123
		% eğitim	51,2%	20,3%	16,3%	10,6%	1,6%	100,0%
	Ortaokul	N	24	13	9	5	4	55
		% eğitim	43,6%	23,6%	16,4%	9,1%	7,3%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	49	11	6	2	4	72
		% eğitim	68,1%	15,3%	8,3%	2,8%	5,6%	100,0%
	İki yıllık Yükseköğretim	N	16	7	4	2	4	33
		% eğitim	48,5%	21,2%	12,1%	6,1%	12,1%	100,0%
	Fakülte	N	15	4	1	1	3	24
		% eğitim	62,5%	16,7%	4,2%	4,2%	12,5%	100,0%
Lisans Üstü	N	0	1	0	0	0	1	
	% eğitim	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	182	65	47	28	18	340
		% eğitim	53,5%	19,1%	13,8%	8,2%	5,3%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	74	20	14	5	7	120
		% meslek	61,7%	16,7%	11,7%	4,2%	5,8%	100,0%
	Memur	N	15	9	1	2	2	29
		% meslek	51,7%	31,0%	3,4%	6,9%	6,9%	100,0%
	İşçi	N	21	5	4	0	2	32
		% meslek	65,6%	15,6%	12,5%	0,0%	6,2%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	13	8	3	0	1	25
		% meslek	52,0%	32,0%	12,0%	0,0%	4,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	21	4	16	4	4	49
		% meslek	42,9%	8,2%	32,7%	8,2%	8,2%	100,0%
	Emekli	N	30	16	8	16	1	71
		% meslek	42,3%	22,5%	11,3%	22,5%	1,4%	100,0%
İşsiz	N	6	3	1	1	1	12	
	% meslek	50,0%	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	100,0%	
Toplam		N	180	65	47	28	18	338
		% meslek	53,3%	19,2%	13,9%	8,3%	5,3%	100,0%

“Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 11’de** verilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadınların %58’i ve erkeklerin ise %49’u dini bilgilerini geliştirmek için vaaz dinleme ihtiyacı

hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu oranlara bakarak, ankete katılan kadın ve erkeklerin %53,5'i dini bilgilerini geliştirmek için vaaz dinledikleri görülmektedir. Erkeklerin %21'i dini bilgilerini pekiştirmek için de vaaz dinlediklerini söylemiştir. Bu oran %19 olan ortalamanın üzerindedir.

Yaş değişkeninde ilgili soruya 12-24 yaş grubu %74,1 oranında “Dini bilgilerimi geliştirmek için” cevabını en yüksek oranda vermiştir. 65+ yaş grubu ilgili soruya farklı cevaplar vermektedir. Tablo 11'e göre 65+ bireylerinin sadece %31'i dini bilgilerini geliştirmek için vaaz dinleme ihtiyacı hissettiklerini söylemektedir. Aynı grubun %26'sı mevcut dini bilgilerini pekiştirmek %15'i sevap kazanmak ve %27'si ise zamanı değerlendirmek için vaaz dinlediklerini ifade etmektedir.

Eğitim değişkeninde ankete katılan yalnızca bir kişi lisansüstü mezundur ve değerlendirmemizin dışında kalmaktadır. Çünkü bu sayının ilgili grubu temsilde yeterli olduğu düşünülmemektedir. “Dini bilgilerimi geliştirmek için” seçeneğini işaretleme ortalama oranı %53,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı seçeneği %68,1 ile en yüksek oranda lise ve mesleki lise mezunları, %43,6 olan en düşük oranda ortaokul mezunları işaretlemişlerdir. “Sevap kazanmak için” cevabı %21,9 ile en yüksek oranda okur-yazar olmayan grup tarafından verilmiştir.

Meslek değişkenine göre ilgili soruya, tüm meslek grupları çoğunlukla “Dini bilgilerimi geliştirmek için” ve “Dini bilgilerimi pekiştirmek için” yanıtını vermektedirler. Burada, ayrıca serbest meslek sahiplerinin %33'ünün “Sevap kazanmak için” cevabını vermeleri yoğun saatler çalışmak durumunda kalan bu grubun vaaz dinleyerek sevap kazanmak istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

“Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?” sorusunda diğer seçeneğini işaretleyen on sekiz kişiden alınan cevaplar şöyledir: “Sosyalleşmek, insanlarla kaynaşmak için vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorum. (4 kişi) / İç huzurumu sağlamak için vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorum. (9 kişi) / Dinimin emirlerini yaşamak için vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorum. (5 kişi)

Tablo 12. İkamet Yeri - Vaaz Dinleme İhtiyaç Sebepleri

İkametYeri * Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?								
		Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?					Toplam	
		Dini bilgilerimi geliştirmek için	Dini bilgilerimi pekiştirmek için	Sevap kazanmak için	Zamanı değerlendirmek için	Diğer		
İkametYeri	Osmangazi	N	10	5	3	2	1	21
		% İkametYeri	47,6%	23,8%	14,3%	9,5%	4,8%	100,0%
	Yıldırım	N	8	4	4	0	4	20
		% İkametYeri	40,0%	20,0%	20,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Nilüfer	N	11	5	1	2	1	20
		% İkametYeri	55,0%	25,0%	5,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Mudanya	N	12	3	2	2	1	20
		% İkametYeri	60,0%	15,0%	10,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Gemlik	N	13	2	3	1	0	19
		% İkametYeri	68,4%	10,5%	15,8%	5,3%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	9	3	3	4	1	20
		% İkametYeri	45,0%	15,0%	15,0%	20,0%	5,0%	100,0%
	Kestel	N	10	5	3	2	0	20
		% İkametYeri	50,0%	25,0%	15,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	9	5	3	2	1	20
		% İkametYeri	45,0%	25,0%	15,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	11	4	3	1	1	20
		% İkametYeri	55,0%	20,0%	15,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Orhaneli	N	12	3	4	1	0	20
		% İkametYeri	60,0%	15,0%	20,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	9	2	4	3	2	20
		% İkametYeri	45,0%	10,0%	20,0%	15,0%	10,0%	100,0%
	Orhangazi	N	15	1	3	0	1	20
		% İkametYeri	75,0%	5,0%	15,0%	0,0%	5,0%	100,0%
	Yenişehir	N	10	5	1	3	1	20
		% İkametYeri	50,0%	25,0%	5,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	İnegöl	N	10	7	0	1	2	20
		% İkametYeri	50,0%	35,0%	0,0%	5,0%	10,0%	100,0%
	Keles	N	15	2	2	1	0	20
		% İkametYeri	75,0%	10,0%	10,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	9	6	3	1	1	20
		% İkametYeri	45,0%	30,0%	15,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Karacabey	N	9	3	5	2	1	20
		% İkametYeri	45,0%	15,0%	25,0%	10,0%	5,0%	100,0%
Toplam	N	182	65	47	28	18	340	
	% İkametYeri	53,5%	19,1%	13,8%	8,2%	5,3%	100,0%	

“Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?” sorusuna ikamet yeri değişkenine göre verilen cevapların dağılımı **Tablo 12’de** verilmektedir. Keles ve Orhangazi ilçelerinde ikamet edenler %75,0 oranlarında “Dini bilgilerimi geliştirmek için” vaaz dinlediklerini belirtirken, diğer ilçelerde ikamet edenler ilgili konuda ortalama oran olan %53,5’e yakın değerlerde aynı cevabı vermişlerdir. Bu sonuçlara göre, ankete katılan bireyler genelde dini bilgilerini geliştirmek ve pekiştirmek için vaazlara katıldıklarını ifade etmektedir. İkamet yerleri arasında ilgili soruya cevap verme konusunda bazı farklılıklar olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Vaaz Dinlemeyi Tavsiye Oranları

Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyor musunuz?							
Değişkenler		Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyor musunuz?			Toplam		
		Evet	Hayır	Hiç düşünmedim			
Cinsiyet	Kadın	N	123	44	3	170	
		% cinsiyet	72,4%	25,9%	1,8%	100,0%	
	Erkek	N	105	54	11	170	
		% cinsiyet	61,8%	31,8%	6,5%	100,0%	
Toplam		N	228	98	14	340	
		% cinsiyet	67,1%	28,8%	4,1%	100,0%	
Yaşgrubu	12-24	N	21	5	1	27	
		% yaşgrubu	77,8%	18,5%	3,7%	100,0%	
	25-34	N	32	14	5	51	
		% yaşgrubu	62,7%	27,5%	9,8%	100,0%	
	35-44	N	43	13	2	58	
		% yaşgrubu	74,1%	22,4%	3,4%	100,0%	
	45-54	N	41	22	3	66	
		% yaşgrubu	62,1%	33,3%	4,5%	100,0%	
	55-64	N	58	33	2	93	
		% yaşgrubu	62,4%	35,5%	2,2%	100,0%	
	65+	N	33	11	1	45	
		% yaşgrubu	73,3%	24,4%	2,2%	100,0%	
	Toplam		N	228	98	14	340
			% yaşgrubu	67,1%	28,8%	4,1%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	25	6	1	32	
		% eğitim	78,1%	18,8%	3,1%	100,0%	
	İlkokul	N	81	39	3	123	
		% eğitim	65,9%	31,7%	2,4%	100,0%	
	Ortaokul	N	32	22	1	55	
		% eğitim	58,2%	40,0%	1,8%	100,0%	
	Lise veya Mesleki Lise	N	47	23	2	72	
		% eğitim	65,3%	31,9%	2,8%	100,0%	
	İki yıllık Yüksekokul	N	22	6	5	33	
		% eğitim	66,7%	18,2%	15,2%	100,0%	
	Fakülte	N	20	2	2	24	
		% eğitim	83,3%	8,3%	8,3%	100,0%	
	Lisans Üstü	N	1	0	0	1	
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	228	98	14	340	
		% eğitim	67,1%	28,8%	4,1%	100,0%	
meslek	Ev Hanımı	N	90	28	2	120	
		% meslek	75,0%	23,3%	1,7%	100,0%	
	Memur	N	21	5	3	29	
		% meslek	72,4%	17,2%	10,3%	100,0%	
	İşçi	N	24	7	1	32	
		% meslek	75,0%	21,9%	3,1%	100,0%	
	Esnaf-Sanatkar	N	13	11	1	25	
		% meslek	52,0%	44,0%	4,0%	100,0%	
	Serbest Meslek	N	22	24	3	49	
		% meslek	44,9%	49,0%	6,1%	100,0%	
	Emekli	N	54	15	2	71	
		% meslek	76,1%	21,1%	2,8%	100,0%	
	İşsiz	N	2	8	2	12	
		% meslek	16,7%	66,7%	16,7%	100,0%	
Toplam		N	226	98	14	338	
		% meslek	66,9%	29,0%	4,1%	100,0%	

“Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı ise **Tablo 13**'te verilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadınların %72'si ve erkeklerin %62'si vaaz dinlemeyi arkadaş ve

komşularına tavsiye ettiklerini belirtmiştir. Ankete katılan bireylerin %67'sinin vaaz dinlemeyi çevresine tavsiye etmesindeki sebepler şöyledir: *Dinlediğim vaazdan etkilendiğim için (19 kişi) / Çevremdeki insanların vaaz dinleme ihtiyacı olduğu için (21 kişi) / Dini bilgiler öğreniyorum. Herkesin öğrenmesini isterim. (26 kişi)*

Yaş değişkeninde 12-24, 35-44 ve 65+ yaş grupları bu soruya %70'in üzerinde "Evet" cevabı vererek vaaz dinlemeyi çevrelere tavsiye ettiklerini belirtmektedir. 45-54 ve 55-64 yaş gruplarının %33'ün üzerindeki "Hayır" cevabını vermiştir. Anket sorusunda gerekçe için yer açılmıştır.

Vaaz dinlemeyi arkadaşına, komşusuna tavsiye etmeyenlerin gerekçeleri şöyledir: *Vaazlara katılmayı başkalarına tavsiye etmeye çekiniyorum. (17 kişi) / İnsanların beni terslemesinden korkuyorum. (22 kişi) / Vaazlara katılmak gönül işidir. Herkes kendi isteği ile katılmalıdır. (19 kişi)*

Eğitim değişkeninde vaaz dinlemeyi başkalarına tavsiye etme oranıyla eğitim seviyesi arasında bir ilişki kurulması zor görünmektedir. Fakülte mezunları (%83,3) ile okur-yazar olmayanlar (%78,1) dinledikleri vaazları arkadaşlarına, komşularına tavsiye etmekte daha öndedirler. Diğer eğitim grupları ise bu soruya "Evet" cevabını vererek ortalama oran olan %67,1'e yakın değerlerde görüşlerini belirtmişlerdir.

Meslek değişkenine gelince ev hanımı (%75,0), memur (%72,4), işçi (%75,0) ve emeklilerin (%76,1) "Evet" cevabını çoğunlukla vermelerine karşın özellikle işsizlerin %66,7 oranında "Hayır" cevabı vermesi dikkate alınmalıdır. İşsizlerin bu soruda %17 oranında "Hiç düşünmedim" cevabını vermeleri onların iş bulma kaygıları olduğu ve bunu düşündükleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 14. İkamet Yeri - Vaaz Dinlemeyi Tavsiye Oranları

İkamet Yeri * Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyormusunuz?						
			Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyor musunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Hiç düşünmedim	
İkamet Yeri	Osmangazi	N	15	4	2	21
		% İkamet Yeri	71,4%	19,0%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	13	4	3	20
		% İkamet Yeri	65,0%	20,0%	15,0%	100,0%
	Nilüfer	N	13	6	1	20
		% İkamet Yeri	65,0%	30,0%	5,0%	100,0%
	Mudanya	N	11	7	2	20
		% İkamet Yeri	55,0%	35,0%	10,0%	100,0%
	Gemlik	N	17	2	0	19
		% İkamet Yeri	89,5%	10,5%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	12	8	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	40,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	12	7	1	20
		% İkamet Yeri	60,0%	35,0%	5,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	14	5	1	20
		% İkamet Yeri	70,0%	25,0%	5,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	14	5	1	20
		% İkamet Yeri	70,0%	25,0%	5,0%	100,0%
	Orhaneli	N	12	7	1	20
		% İkamet Yeri	60,0%	35,0%	5,0%	100,0%
	İznik	N	16	4	0	20
		% İkamet Yeri	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	15	5	0	20
		% İkamet Yeri	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	13	7	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	35,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	11	8	1	20
		% İkamet Yeri	55,0%	40,0%	5,0%	100,0%
	Keles	N	14	6	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	30,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	12	7	1	20
		% İkamet Yeri	60,0%	35,0%	5,0%	100,0%
	Karacabey	N	14	6	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	30,0%	0,0%	100,0%
Toplam	N	228	98	14	340	
	% İkamet Yeri	67,1%	28,8%	4,1%	100,0%	

“Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza tavsiye ediyor musunuz?” sorusuna ikamet yeri değişkenine göre verilen cevapların dağılımı farklılık arz etmektedir. (Bkz. **Tablo14**) Buna göre, Osmangazi, Gemlik, Büyükorhan, M.Kemalpaşa, İznik, Orhangazi, Keles ve Karacabey’de ikamet edenler bu soruya %70 üzerinde “Evet” cevabını vermektedir. Diğer ilçelerde de bu oran %55’in üzerindedir. Mudanya, Gürsu, Orhaneli, Yenişehir ve Harmancık’ta ikamet eden bireylerin %35 ve daha fazlası bu soruya “Hayır” cevabı vermektedir.

Tablo 15. Vaazlarda Tercih Edilen Konular

Değişkenler		Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz							Toplam
		İman ile	İbadet ile	Ahlaki konular	Aile hayatı ile ilgili konular	Güncel veya sosyal konular	Diğer		
Cinsiyet	Kadın	N	53	57	27	27	5	1	170
		% cinsiyet	31,2%	33,5%	15,9%	15,9%	2,9%	0,6%	100,0%
	Erkek	N	55	38	30	18	25	4	170
		% cinsiyet	32,4%	22,4%	17,6%	10,6%	14,7%	2,4%	100,0%
Toplam		N	108	95	57	45	30	5	340
		% cinsiyet	31,8%	27,9%	16,8%	13,2%	8,8%	1,5%	100,0%
Yaş grubu	12-24	N	12	3	3	4	4	1	27
		% yaş grubu	44,4%	11,1%	11,1%	14,8%	14,8%	3,7%	100,0%
	25-34	N	13	14	11	8	5	0	51
		% yaş grubu	25,5%	27,5%	21,6%	15,7%	9,8%	0,0%	100,0%
	35-44	N	16	9	10	14	9	0	58
		% yaş grubu	27,6%	15,5%	17,2%	24,1%	15,5%	0,0%	100,0%
	45-54	N	15	19	16	8	5	3	66
		% yaş grubu	22,7%	28,8%	24,2%	12,1%	7,6%	4,5%	100,0%
	55-64	N	34	33	10	11	5	0	93
		% yaş grubu	36,6%	35,5%	10,8%	11,8%	5,4%	0,0%	100,0%
	65+	N	18	17	7	0	2	1	45
		% yaş grubu	40,0%	37,8%	15,6%	0,0%	4,4%	2,2%	100,0%
Toplam		N	108	95	57	45	30	5	340
		% yaş grubu	31,8%	27,9%	16,8%	13,2%	8,8%	1,5%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	9	18	2	2	0	1	32
		% eğitim	28,1%	56,2%	6,2%	6,2%	0,0%	3,1%	100,0%
	İlkokul	N	46	42	17	11	7	0	123
		% eğitim	37,4%	34,1%	13,8%	8,9%	5,7%	0,0%	100,0%
	Ortaokul	N	17	14	11	11	1	1	55
		% eğitim	30,9%	25,5%	20,0%	20,0%	1,8%	1,8%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	18	13	13	16	12	0	72
		% eğitim	25,0%	18,1%	18,1%	22,2%	16,7%	0,0%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	12	5	7	3	6	0	33
		% eğitim	36,4%	15,2%	21,2%	9,1%	18,2%	0,0%	100,0%
	Fakülte	N	5	3	7	2	4	3	24
		% eğitim	20,8%	12,5%	29,2%	8,3%	16,7%	12,5%	100,0%
	Lisans Üstü	N	1	0	0	0	0	0	1
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	108	95	57	45	30	5	340
		% eğitim	31,8%	27,9%	16,8%	13,2%	8,8%	1,5%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	35	44	15	24	2	0	120
		% meslek	29,2%	36,7%	12,5%	20,0%	1,7%	0,0%	100,0%
	Memur	N	8	4	5	2	9	1	29
		% meslek	27,6%	13,8%	17,2%	6,9%	31,0%	3,4%	100,0%
	İşçi	N	10	9	8	3	2	0	32
		% meslek	31,2%	28,1%	25,0%	9,4%	6,2%	0,0%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	9	0	3	8	5	0	25
		% meslek	36,0%	0,0%	12,0%	32,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	14	15	11	2	6	1	49
		% meslek	28,6%	30,6%	22,4%	4,1%	12,2%	2,0%	100,0%
	Emekli	N	28	21	14	3	3	2	71
		% meslek	39,4%	29,6%	19,7%	4,2%	4,2%	2,8%	100,0%
	İşsiz	N	4	2	1	1	3	1	12
		% meslek	33,3%	16,7%	8,3%	8,3%	25,0%	8,3%	100,0%
Toplam		N	108	95	57	43	30	5	338
		% meslek	32,0%	28,1%	16,9%	12,7%	8,9%	1,5%	100,0%

“Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı ise şöyledir; Cinsiyet değişkenine göre hem kadınlar hem de erkekler iman ve ibadet ile ilgili konularda verilen vaazları birbirine yakın oranlarda tercih ettiklerini belirtmiştir. Kadınların “Güncel ve sosyal konular”

cevabını %3'lük düşük oranla vermeleri, onların bu konulara ilgi göstermedikleri ya da bu konulardaki vaazlara yeterince yer verildiğini düşündükleri anlamına gelebilir. Bir diğer önemli oran da aile hayatı ile ilgili konularda vaaz dinleme hakkındadır. Erkekler %10,6 oranı ile %13,2 olan ortalamanın altında yer alarak dikkat çekmektedir. Bu sonuçta erkeklerin aile hayatı konulu vaazları ve hutbeleri sık dinlemeleri etkili olmuş olabilir.

Yaş değişkeninde ilgili soruya 12-24 ve 65+ yaş grupları “*İman ile ilgili konular*” cevabını verirken ibadet ile ilgili konuları tercih edenlerin oranı da dikkate alınmalıdır. Burada ayrıca, 45-54 yaş grubunun ahlaki konular ve 35-44 yaş grubunun ise aile hayatı ile ilgili konuları tercih oranları yüksektir. Sonuç olarak vaaz konularını tercihte yaş değişkenine göre farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitim değişkenine gelince tüm eğitim gruplarındaki deneklerce iman ve ibadet ile ilgili vaaz konuları tercih edilmektedir. Aile hayatı ile ilgili konularda vaaz dinleme ihtiyacını ortaokul mezunları %20,0'lık oranla, lise ve mesleki lise mezunları ise %22,2'lik oranla tercih ettikleri görülmektedir.

Meslek değişkeninde de ankete katılan meslek gruplarının %50'si ilgili soruya “*İman ile ilgili konular*” ve “*İbadet ile ilgili konular*” cevabını vermektedir. İşçilerin %25'i “*Ahlakla ilgili konular*”, esnaf ve sanatkârların %32'si “*Aile hayatı ile ilgili konular*” ve işsizlerin de %25'i “*Güncel veya sosyal konular*” hakkında vaaz dinlemek istediklerini belirtmektedir.

“Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz?” sorusunda diğer seçeneğini işaretleyen beş kişi görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “*Hz Peygamber'in hayatı ile ilgili konulara daha fazla yer verilmesini tercih ederim.(3 kişi) / Sahabenin örnek hayatına daha fazla yer verilmesini tercih ederim.(1 kişi) / Batıl inançlara daha fazla yer verilmesini tercih ederim.(1 kişi) /*

Tablo 16. İkamet Yeri - Vaazlarda Tercih Edilen Konular

İkamet Yeri * Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz									
		Vaaz konu							Toplam
		İman ile	İbadet ile	Ahlaki konular	Aile hayatı ile ilgili konular	Güncel veya sosyal konular	Diğer		
İkamet Yeri	Osmangazi	N	6	7	6	0	1	1	21
		% İkamet Yeri	28,6%	33,3%	28,6%	0,0%	4,8%	4,8%	100,0%
	Yıldırım	N	6	5	3	2	2	2	20
		% İkamet Yeri	30,0%	25,0%	15,0%	10,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	Nilüfer	N	4	7	5	1	2	1	20
		% İkamet Yeri	20,0%	35,0%	25,0%	5,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Mudanya	N	6	6	2	2	4	0	20
		% İkamet Yeri	30,0%	30,0%	10,0%	10,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Gemlik	N	6	7	4	2	0	0	19
		% İkamet Yeri	31,6%	36,8%	21,1%	10,5%	0,0%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	7	4	3	2	4	0	20
		% İkamet Yeri	35,0%	20,0%	15,0%	10,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	9	3	3	2	3	0	20
		% İkamet Yeri	45,0%	15,0%	15,0%	10,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	5	7	1	5	2	0	20
		% İkamet Yeri	25,0%	35,0%	5,0%	25,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	6	4	6	3	1	0	20
		% İkamet Yeri	30,0%	20,0%	30,0%	15,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	10	5	4	0	1	0	20
		% İkamet Yeri	50,0%	25,0%	20,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	8	2	1	5	3	1	20
		% İkamet Yeri	40,0%	10,0%	5,0%	25,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Orhangazi	N	3	6	5	3	3	0	20
		% İkamet Yeri	15,0%	30,0%	25,0%	15,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	6	6	4	3	1	0	20
		% İkamet Yeri	30,0%	30,0%	20,0%	15,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	7	6	4	3	0	0	20
		% İkamet Yeri	35,0%	30,0%	20,0%	15,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	6	9	3	2	0	0	20
		% İkamet Yeri	30,0%	45,0%	15,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	4	8	1	6	1	0	20
		% İkamet Yeri	20,0%	40,0%	5,0%	30,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Karacabey	N	9	3	2	4	2	0	20
		% İkamet Yeri	45,0%	15,0%	10,0%	20,0%	10,0%	0,0%	100,0%
Toplam	N	108	95	57	45	30	5	340	
	% İkamet Yeri	31,8%	27,9%	16,8%	13,2%	8,8%	1,5%	100,0%	

“Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz?” sorusuna verilen cevapların ikamet yerleri değişkenine göre dağılımı **Tablo 16’da** verilmektedir. Burada iman, ibadet ve ahlaki konular ile ilgili vaazların ön plana çıktığı görülmektedir. Yıldırım, Mudanya, Gürsu, Kestel, M.Kemalpaşa, Orhaneli, İznik, Yenişehir, İnegöl ve Karacabey’de ikamet edenlerin çoğu (%30 ve üzeri) bu soruya “İman ile ilgili konular” cevabı verirken Osmangazi, Nilüfer, Gemlik, Büyükorhan, Orhangazi, Keles ve Harmancık’ta ikamet edenlerin çoğu (%30 ve üzeri) “İbadet ile ilgili konular” cevabını

vermektedir. Bununla birlikte M.Kemapaşa’da ikamet edenlerin %30’u ise “Ahlaki konular ile ilgili” vaazları tercih ettiklerini belirtmektedir. “Aile hayatı ile ilgili konular” Büyükşehir, İznik ve Harmancık’ta %25 ve üzeri oranla dikkat çekmektedir.

Tablo 17. Vaazların Beklentileri Karşılama Durumu

Vaazlar beklentinize cevap verebiliyor mu?							
Değişkenler			Vaaz cevap			Toplam	
			Evet	Hayır	Kısmen		
Cinsiyet	Kadın	N	128	8	34	170	
		% cinsiyet	75,3%	4,7%	20,0%	100,0%	
	Erkek	N	122	7	41	170	
		% cinsiyet	71,8%	4,1%	24,1%	100,0%	
Toplam		N	250	15	75	340	
		% cinsiyet	73,5%	4,4%	22,1%	100,0%	
Yaşgrubu	12-24	N	19	1	7	27	
		% yaşgrubu	70,4%	3,7%	25,9%	100,0%	
	25-34	N	35	3	13	51	
		% yaşgrubu	68,6%	5,9%	25,5%	100,0%	
	35-44	N	43	4	11	58	
		% yaşgrubu	74,1%	6,9%	19,0%	100,0%	
	45-54	N	44	3	19	66	
		% yaşgrubu	66,7%	4,5%	28,8%	100,0%	
	55-64	N	73	3	17	93	
		% yaşgrubu	78,5%	3,2%	18,3%	100,0%	
	65+	N	36	1	8	45	
		% yaşgrubu	80,0%	2,2%	17,8%	100,0%	
	Toplam		N	250	15	75	340
			% yaşgrubu	73,5%	4,4%	22,1%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	28	1	3	32	
		% eğitim	87,5%	3,1%	9,4%	100,0%	
	İlkokul	N	99	4	20	123	
		% eğitim	80,5%	3,3%	16,3%	100,0%	
	Ortaokul	N	38	2	15	55	
		% eğitim	69,1%	3,6%	27,3%	100,0%	
	Lise veya Mesleki Lise	N	49	3	20	72	
		% eğitim	68,1%	4,2%	27,8%	100,0%	
	İki yıllık Yüksekokul	N	23	2	8	33	
		% eğitim	69,7%	6,1%	24,2%	100,0%	
	Fakülte	N	12	3	9	24	
		% eğitim	50,0%	12,5%	37,5%	100,0%	
	Lisans Üstü	N	1	0	0	1	
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	250	15	75	340	
		% eğitim	73,5%	4,4%	22,1%	100,0%	
Meslek	Ev Hanımı	N	92	5	23	120	
		% meslek	76,7%	4,2%	19,2%	100,0%	
	Memur	N	18	2	9	29	
		% meslek	62,1%	6,9%	31,0%	100,0%	
	İşçi	N	26	1	5	32	
		% meslek	81,2%	3,1%	15,6%	100,0%	
	Esnaf-Sanatkâr	N	17	2	6	25	
		% meslek	68,0%	8,0%	24,0%	100,0%	
	Serbest Meslek	N	36	1	12	49	
		% meslek	73,5%	2,0%	24,5%	100,0%	
	Emekli	N	55	3	13	71	
		% meslek	77,5%	4,2%	18,3%	100,0%	
	İşsiz	N	4	1	7	12	
		% meslek	33,3%	8,3%	58,3%	100,0%	
Toplam		N	248	15	75	338	
		% meslek	73,4%	4,4%	22,2%	100,0%	

“Vaazlar beklentinize cevap verebiliyor mu?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 17’de** verilmiştir. Bu tablo vaazların halkın beklentilerini büyük ölçüde karşıladığını göstermesi açısından önemlidir. Cinsiyet değişkenine göre hem kadınlar hem de erkekler çoğunlukla vaazların beklentilerine cevap verdiğini belirtmiştir. “*Evet*” seçeneğini işaretleyen kadınlar (%75,3) ve erkekler (%71,8) ortalama orana (%73,5) yakın seviyelerde görüş bildirmiştir. Bu durumda cinsiyet değişkeninin ilgili konuda herhangi bir etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Yaş değişkeninde de %80,0 oranıyla 60 yaş ve üzeri en yüksek düzeyde “*Evet*” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu soruya “*Hayır*” cevabı verenlerin düşük oranda olması vaazların her yaşta verimli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Söz konusu soruda gerekçe için yer açılmasına rağmen “*Evet*” seçeneğini işaretleyen az sayıda kişi şöyle görüş bildirmiştir: “*Vaazlarda bilmediklerimi öğreniyorum. (11 kişi) / Unuttuklarımı hatırlıyorum. (19 kişi) / Vaaz dinleyerek sevap kazanıyorum. (3 kişi)*”

Bu soruya “*Hayır*” ve “*Kısmen*” cevabını verenlerin gerekçeleri ise : “*Çünkü vaazlarda genellikle aynı konular tekrar ediliyor. (9 kişi) / Vaazlarda ihtiyaç duyduğum konulara yeterince yer verilmiyor. (5 kişi) / Vaazlarda teorik bilginin ağırlıklı olması verimi düşürüyor. (3 kişi)*”

Eğitim değişkenine gelince; Katılan sayısı az olan lisansüstü mezunlarını hariç tutarsak, eğitim seviyesi yükseldikçe vaazların beklentilerine cevap verme oranının düştüğü anlaşılmaktadır. Özellikle fakülte mezunlarının vaazlardan memnuniyet seviyesinin (%50,0) diğer eğitim gruplarına göre en düşük seviyede olması, onların vaazlardan daha fazla beklenti içerisinde olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. %37,5’lik oranda ilgili soruya “*Kısmen*” cevabını vermeleri yaptığımız yorumu desteklemektedir.

Meslek değişkeninde de ilgili soruya verilen “*Hayır*” oranı düşük olmakla birlikte ev hanımları %77 ve emekliler %76 “*Evet*” cevabını vererek vaazlardan istifade ettiklerini belirtmektedir. Memur (%31,0) ve işsiz grubun (%58,3) verdikleri “*Kısmen*” cevabı da dikkate değer düzeydedir. Mevcut veriler ışığında memur ve işsiz grupların, vaazları beklentilerini karşılamada daha az yeterli buldukları söylenebilir. Sonuç olarak ilgili soruda meslek değişkeni önemli bir farklılığa sebep olmaktadır.

Tablo 18. İkamet Yeri - Vaazların Beklentileri Karşılama Durumu

İkamet Yeri * Vaazlar beklentinize cevap verebiliyor mu?						
			Vaaz cevap			Toplam
			Evet	Hayır	Kismen	
İkametYeri	Osmangazi	N	17	1	3	21
		% İkametYeri	81,0%	4,8%	14,3%	100,0%
	Yıldırım	N	13	2	5	20
		% İkametYeri	65,0%	10,0%	25,0%	100,0%
	Nilüfer	N	9	3	8	20
		% İkametYeri	45,0%	15,0%	40,0%	100,0%
	Mudanya	N	12	2	6	20
		% İkametYeri	60,0%	10,0%	30,0%	100,0%
	Gemlik	N	12	0	7	19
		% İkametYeri	63,2%	0,0%	36,8%	100,0%
	Gürsu	N	17	0	3	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	15,0%	100,0%
	Kestel	N	14	0	6	20
		% İkametYeri	70,0%	0,0%	30,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	16	0	4	20
		% İkametYeri	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	15	0	5	20
		% İkametYeri	75,0%	0,0%	25,0%	100,0%
	Orhaneli	N	14	3	3	20
		% İkametYeri	70,0%	15,0%	15,0%	100,0%
	İznik	N	16	0	4	20
		% İkametYeri	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Orhangazi	N	17	0	3	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	15,0%	100,0%
	Yenişehir	N	14	1	5	20
		% İkametYeri	70,0%	5,0%	25,0%	100,0%
	İnegöl	N	16	0	4	20
		% İkametYeri	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Keles	N	18	1	1	20
		% İkametYeri	90,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Harmancık	N	16	1	3	20
		% İkametYeri	80,0%	5,0%	15,0%	100,0%
	Karacabey	N	14	1	5	20
		% İkametYeri	70,0%	5,0%	25,0%	100,0%
Toplam	N	250	15	75	340	
	% İkametYeri	73,5%	4,4%	22,1%	100,0%	

“Vaazlar beklentinize cevap verebiliyor mu?” şeklindeki sorunun ikamet yeri değişkenine göre dağılımı **Tablo 18’de** verilmiştir. Bu soruya Osmangazi, Gürsu, Büyükorhan, İznik, Osmangazi, İnegöl, Keles ve Harmancık’ta yaşayanlar %80’in üzerinde “*Evet*” cevabını vermektedir. Diğer ilçelerde ise bu oran %60’ın üzerindedir. “*Hayır*” seçeneği sadece Nilüfer ilçesinde %15 oranındadır. Nilüfer, Mudanya, Gemlik ve Kestel’de ikamet edenlerin %30 ve üzeri vaazların kısmen beklentilerine cevap verdiklerini ifade etmektedir.

Tablo 19. Vaazlardan Memnuniyet Durumu

Dinlediğiniz vaazlardan memnuniyet dereceniz nedir						
Değişkenler			Dinlediğiniz vaazlar			Toplam
			Çok memnunun ve yeterince istifade ediyorum	Biraz memnunun, kısmen İstifade ediyorum	Memnun değilim, istifade etmiyorum	
Cinsiyet	Kadın	N	126	35	9	170
		% cinsiyet	74,1%	20,6%	5,3%	100,0%
	Erkek	N	122	43	5	170
		% cinsiyet	71,8%	25,3%	2,9%	100,0%
Toplam		N	248	78	14	340
		% cinsiyet	72,9%	22,9%	4,1%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	19	7	1	27
		% yaşgrubu	70,4%	25,9%	3,7%	100,0%
	25-34	N	34	14	3	51
		% yaşgrubu	66,7%	27,5%	5,9%	100,0%
	35-44	N	43	12	3	58
		% yaşgrubu	74,1%	20,7%	5,2%	100,0%
	45-54	N	44	20	2	66
		% yaşgrubu	66,7%	30,3%	3,0%	100,0%
	55-64	N	72	17	4	93
		% yaşgrubu	77,4%	18,3%	4,3%	100,0%
	65+	N	36	8	1	45
		% yaşgrubu	80,0%	17,8%	2,2%	100,0%
Toplam		N	248	78	14	340
		% yaşgrubu	72,9%	22,9%	4,1%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	28	3	1	32
		% eğitim	87,5%	9,4%	3,1%	100,0%
	İlkokul	N	97	22	4	123
		% eğitim	78,9%	17,9%	3,3%	100,0%
	Ortaokul	N	38	16	1	55
		% eğitim	69,1%	29,1%	1,8%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	49	20	3	72
		% eğitim	68,1%	27,8%	4,2%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	22	8	3	33
		% eğitim	66,7%	24,2%	9,1%	100,0%
	Fakülte	N	13	9	2	24
		% eğitim	54,2%	37,5%	8,3%	100,0%
Lisans Üstü	N	1	0	0	1	
	% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	248	78	14	340
		% eğitim	72,9%	22,9%	4,1%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	89	25	6	120
		% meslek	74,2%	20,8%	5,0%	100,0%
	Memur	N	18	10	1	29
		% meslek	62,1%	34,5%	3,4%	100,0%
	İşçi	N	26	5	1	32
		% meslek	81,2%	15,6%	3,1%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	17	7	1	25
		% meslek	68,0%	28,0%	4,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	36	12	1	49
		% meslek	73,5%	24,5%	2,0%	100,0%
	Emekli	N	56	12	3	71
		% meslek	78,9%	16,9%	4,2%	100,0%
İşsiz	N	4	7	1	12	
	% meslek	33,3%	58,3%	8,3%	100,0%	
Toplam		N	246	78	14	338
		% meslek	72,8%	23,1%	4,1%	100,0%

Araştırmanın on ikinci sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı Tablo 19’ da verilmiştir. Ankete katılanların dinledikleri vaazlardan “Memnun değilim,

istifade etmiyorum.” cevabının düşük oranda olması vaazlardan genelde istifade edildiği sonucunu göstermektedir.

Cinsiyet değişkeninde oranlar anketin on birinci sorusuna verilen cevaplarla büyük ölçüde uyum arz etmektedir. **(Bkz. Tablo 17)** %74,1 oranında kadın, %71,8 oranında erkek dinledikleri vaazlardan çok memnun olduklarını ve yeterince istifade ettiklerini belirtmiştir. İlgili soru açısından cinsiyet değişkeninde istatistiksel olarak önemli bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

Yaş değişkenine göre “*Çok memnunum ve yeterince istifade ediyorum*” seçeneğini %80,0 oranda en yüksek 65 ve üzeri yaş grubu işaretlemiştir. Diğer yaş grupları ise ilgili seçenekte ortalama oran olan %72,9’a yakın seviyededir. “*Biraz memnunum, kısmen istifade ediyorum*” cevabını %30,3 oranda en yüksek 45-54 yaş grubu vermiştir. 12-24 ile 25-34 yaş grupları ilgili konuda ortalama oran olan %22,9’un üzerindedir. Bu durumda yaş değişkeninin dinlenen vaazlardan memnuniyet derecesi bakımından görüş farklılıklarında etkili olduğu söylenebilir.

Eğitim durumu değişkeninde, eğitim durumu yükseldikçe dinlenen vaazlardan memnuniyet oranının düştüğü dikkat çekmektedir. Yaş değişkeninde oranlar anketteki on birinci soruya verilen cevapların oranlarıyla benzerlik göstermektedir (Bkz. Tablo 17). Eğitim durumu değişkeninin ilgili konuda önemli bir farklılık meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

Meslek durumu değişkeninde sırasıyla işçiler %81,2, emekliler %78,9, ev hanımları %74,2 oranlarda “*Çok memnunum ve yeterince istifade ediyorum*” seçeneğini işaretlerken işsizler %33,3’lük düşük oranda aynı seçeneği işaretlemişlerdir. İşsiz grup %58,3 ve memurlar %34,5 oranlarda “*Biraz memnunum, kısmen istifade ediyorum*” cevabını vererek anketin on birinci sorusuna verdikleri cevapla benzerlik oluşturmaktadır. Sonuç olarak meslekler arasında ilgili soruya cevap verme konusunda farklılıklar olduğu söylenebilir.

Tablo 20. İkamet Yeri - Vaazlardan Memnuniyet Durumu

İkamet Yeri * Dinlediğiniz vaazlardan memnuniyet dereceniz nedir						
			Dinlediğiniz vaazlar			Toplam
			Çok memnunum ve yeterince istifade ediyorum	Biraz memnunum, kısmen İstifade ediyorum	Memnun değilim, istifade etmiyorum	
İkametYeri	Osmangazi	N	17	2	2	21
		% İkametYeri	81,0%	9,5%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	13	5	2	20
		% İkametYeri	65,0%	25,0%	10,0%	100,0%
	Nilüfer	N	9	9	2	20
		% İkametYeri	45,0%	45,0%	10,0%	100,0%
	Mudanya	N	12	6	2	20
		% İkametYeri	60,0%	30,0%	10,0%	100,0%
	Gemlik	N	12	7	0	19
		% İkametYeri	63,2%	36,8%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	17	3	0	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	13	6	1	20
		% İkametYeri	65,0%	30,0%	5,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	16	4	0	20
		% İkametYeri	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	15	5	0	20
		% İkametYeri	75,0%	25,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	13	4	3	20
		% İkametYeri	65,0%	20,0%	15,0%	100,0%
	İznik	N	16	4	0	20
		% İkametYeri	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	17	3	0	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	14	6	0	20
		% İkametYeri	70,0%	30,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	16	4	0	20
		% İkametYeri	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	18	1	1	20
		% İkametYeri	90,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Harmancık	N	16	4	0	20
		% İkametYeri	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	Karacabey	N	14	5	1	20
		% İkametYeri	70,0%	25,0%	5,0%	100,0%
Toplam		N	248	78	14	340
		% İkametYeri	72,9%	22,9%	4,1%	100,0%

Ankete katılanların dinledikleri vaazlardan memnun olup olmadıkları sorusuna ikamet yeri değişkenine göre verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında çoğunlukla (%72,9) “Çok memnunum ve yeterince istifade ediyorum” cevabını vermişlerdir. “Biraz memnunum, kısmen istifade ediyorum” cevabının %23 ortalama oranında olduğu görülmektedir. Burada özellikle Nilüfer ilçesinde ikamet edenlerin verilerine bakıldığında memnuniyet ve kısmen memnuniyet oranının (%45) birbirine denk olması dikkate alınmalıdır.

Tablo 21. Vâizlerin Beğenilen Yönleri

Genellikle dinlediğiniz vaazlerin beğendiğiniz yönü hangisidir									
Değişkenler		Genellikle dinlediğiniz vaazler							Toplam
		Bilgileri	Kişilik ve karakterleri	Vaazları etkili şekilde sunabilmesi	Cemaate karşı tutum ve davranışları	Konuşmasını tam vaktinde tamamlaması	Cemaatin özel soru ve sorunlarıyla yakından ilgilenmesi		
Cinsiyet	Kadın	N	64	21	50	9	7	19	170
		% cinsiyet	37,6%	12,4%	29,4%	5,3%	4,1%	11,2%	100,0%
	Erkek	N	42	13	42	35	27	10	169
		% cinsiyet	24,9%	7,7%	24,9%	20,7%	16,0%	5,9%	100,0%
Toplam		N	106	34	92	44	34	29	339
		% cinsiyet	31,3%	10,0%	27,1%	13,0%	10,0%	8,6%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	8	0	11	4	4	0	27
		% yaşgrubu	29,6%	0,0%	40,7%	14,8%	14,8%	0,0%	100,0%
	25-34	N	19	3	14	6	4	5	51
		% yaşgrubu	37,3%	5,9%	27,5%	11,8%	7,8%	9,8%	100,0%
	35-44	N	19	2	20	12	2	3	58
		% yaşgrubu	32,8%	3,4%	34,5%	20,7%	3,4%	5,2%	100,0%
	45-54	N	24	5	18	8	6	4	65
		% yaşgrubu	36,9%	7,7%	27,7%	12,3%	9,2%	6,2%	100,0%
	55-64	N	30	13	22	7	10	11	93
		% yaşgrubu	32,3%	14,0%	23,7%	7,5%	10,8%	11,8%	100,0%
	65+	N	6	11	7	7	8	6	45
		% yaşgrubu	13,3%	24,4%	15,6%	15,6%	17,8%	13,3%	100,0%
Toplam		N	106	34	92	44	34	29	339
		% yaşgrubu	31,3%	10,0%	27,1%	13,0%	10,0%	8,6%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	5	4	9	2	5	7	32
		% eğitim	15,6%	12,5%	28,1%	6,2%	15,6%	21,9%	100,0%
	İlkokul	N	38	21	28	11	11	14	123
		% eğitim	30,9%	17,1%	22,8%	8,9%	8,9%	11,4%	100,0%
	Ortaokul	N	15	3	17	9	5	5	54
		% eğitim	27,8%	5,6%	31,5%	16,7%	9,3%	9,3%	100,0%
	Lise veya Mesleki	N	27	5	23	10	6	1	72
		% eğitim	37,5%	6,9%	31,9%	13,9%	8,3%	1,4%	100,0%
	İki yıllık Yüksek okul	N	12	1	5	11	4	0	33
		% eğitim	36,4%	3,0%	15,2%	33,3%	12,1%	0,0%	100,0%
	Fakülte	N	9	0	10	0	3	2	24
		% eğitim	37,5%	0,0%	41,7%	0,0%	12,5%	8,3%	100,0%
	Lisans Üstü	N	0	0	0	1	0	0	1
		% eğitim	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	106	34	92	44	34	29	339
		% eğitim	31,3%	10,0%	27,1%	13,0%	10,0%	8,6%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	37	15	39	6	7	16	120
		% meslek	30,8%	12,5%	32,5%	5,0%	5,8%	13,3%	100,0%
	Memur	N	9	0	11	6	3	0	29
		% meslek	31,0%	0,0%	37,9%	20,7%	10,3%	0,0%	100,0%
	İşçi	N	10	2	6	7	5	2	32
		% meslek	31,2%	6,2%	18,8%	21,9%	15,6%	6,2%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	11	1	4	7	1	1	25
		% meslek	44,0%	4,0%	16,0%	28,0%	4,0%	4,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	15	4	14	9	3	3	48
		% meslek	31,2%	8,3%	29,2%	18,8%	6,2%	6,2%	100,0%
	Emekli	N	20	11	14	7	12	7	71
		% meslek	28,2%	15,5%	19,7%	9,9%	16,9%	9,9%	100,0%
	İşsiz	N	3	0	4	2	3	0	12
		% meslek	25,0%	0,0%	33,3%	16,7%	25,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	105	33	92	44	34	29	337
		% meslek	31,2%	9,8%	27,3%	13,1%	10,1%	8,6%	100,0%

“Genellikle dinlediğiniz vâizlerin en çok hangi yönünü beğeniyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir; Cinsiyet değişkenine göre hem kadınlar hem de erkekler vaizlerin bilgili olmalarını ve etkili sunum yapabilmelerini

beğendiklerini birbirine yakın oranlarda belirtmiştir. Erkeklerin %20'si vâizin cemaate karşı tutum ve davranışlarının önemli olduğu ve %16'sı da konuşmasını vaktinde tamamlaması gerektiği yönünde görüş beyan etmiştir.

12-24 yaş grupları dinledikleri vâizlerin etkili sunumlarını %40,7 oranında beğendiklerini ifade etmektedir. Vâizlerin bilgileri 25-34 yaş grubu tarafından %37,3 oranında en yüksek değerde beğenildiği görülmektedir. Dini konularda yeterli bilgi sahibi olmayanların insanları yanlış düşünce ve kanaatlere sevk etmeleri kaçınılmazdır. “*Yarım doktor candan eder, yarım hoca dinden eder*” atasözü bu gerçeğe işaret etmektedir. 65+ yaş grubu ise dinledikleri vâizlerin kişilik ve karakterlerini %24,4 oranında beğendiklerini belirtmektedir. Cemaat din görevlisini önder ve örnek kişi olarak gördüğünden, onun her davranışını mercek altında tutmaktadır. Unutulmamalıdır ki Hz. Peygamberin peygamberlik görevinde en etkili yönü örnek kişiliği olmuştur.

Eğitim durumu değişkenine göre ankete katılanların bu soruya verdikleri cevaplar farklılık göstermektedir. Okur-yazar olmayanlar (%28,1), ortaokul (%31,5) ve fakülte mezunları (%41,7) vaizlerin etkili sunumunu beğendiklerini belirtirken; ilkokul (%30,9), lise veya mesleki lise (%37,5), yüksekokul mezunları (%36,4) vaizlerin bilgilerini beğendiklerini belirtmektedirler. Eğitim durumu değişkeninin ilgili hususta önemli farklılık meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

Meslek değişkenine göre ev hanımlarının %31'i vaizlerin bilgilerini ve %33'ü ise vaazları etkin şekilde sunabilmelerini beğenmektedir. Emeklilerin ve serbest meslek sahiplerinin de verdiği cevaplar ev hanımlarına yakın düzeydedir. İşsiz grubun vakti boş gibi görünmesine rağmen bu grubun %25'inin vâizlerin konuşmalarını tam vaktinde tamamlamaları cevabını vermeleri dikkate değerdir.

Tablo 22. İkamet Yeri - Vâizlerin Beğenilen Yönleri

İkamet Yeri * Genellikle dinlediğiniz vaizlerin beğendiğiniz yönü hangisidir									
		Genellikle dinlediğiniz vaizler							Toplam
		Bilgileri	Kişilik ve karakterleri	Vaazları etkili şekilde sunabilmesi	Cemaate karşı tutum ve davranışları	Konuşmasını tam vaktinde tamamlaması	Cemaatin özel soru ve sorunlarıyla yakından ilgilenmesi		
İkametYeri	Osmangazi	N	6	1	8	2	2	2	21
		% İkametYeri	28,6%	4,8%	38,1%	9,5%	9,5%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	9	0	5	3	2	1	20
		% İkametYeri	45,0%	0,0%	25,0%	15,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Nilüfer	N	7	2	5	0	3	3	20
		% İkametYeri	35,0%	10,0%	25,0%	0,0%	15,0%	15,0%	100,0%
	Mudanya	N	9	2	3	2	3	1	20
		% İkametYeri	45,0%	10,0%	15,0%	10,0%	15,0%	5,0%	100,0%
	Gemlik	N	5	1	5	3	3	2	19
		% İkametYeri	26,3%	5,3%	26,3%	15,8%	15,8%	10,5%	100,0%
	Gürsu	N	8	1	3	1	4	3	20
		% İkametYeri	40,0%	5,0%	15,0%	5,0%	20,0%	15,0%	100,0%
	Kestel	N	4	3	5	4	2	2	20
		% İkametYeri	20,0%	15,0%	25,0%	20,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	6	3	5	2	2	2	20
		% İkametYeri	30,0%	15,0%	25,0%	10,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	8	2	2	3	2	3	20
		% İkametYeri	40,0%	10,0%	10,0%	15,0%	10,0%	15,0%	100,0%
	Orhaneli	N	6	0	8	4	1	1	20
		% İkametYeri	30,0%	0,0%	40,0%	20,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	İznik	N	4	4	6	3	2	1	20
		% İkametYeri	20,0%	20,0%	30,0%	15,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Orhangazi	N	7	1	6	3	1	1	19
		% İkametYeri	36,8%	5,3%	31,6%	15,8%	5,3%	5,3%	100,0%
	Yenişehir	N	5	4	5	4	2	0	20
		% İkametYeri	25,0%	20,0%	25,0%	20,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	3	2	8	3	0	4	20
		% İkametYeri	15,0%	10,0%	40,0%	15,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	Keles	N	7	2	6	3	2	0	20
		% İkametYeri	35,0%	10,0%	30,0%	15,0%	10,0%	0,0%	100,0%
Harmancık	N	5	2	7	3	1	2	20	
	% İkametYeri	25,0%	10,0%	35,0%	15,0%	5,0%	10,0%	100,0%	
Karacabey	N	7	4	5	1	2	1	20	
	% İkametYeri	35,0%	20,0%	25,0%	5,0%	10,0%	5,0%	100,0%	
Toplam	N	106	34	92	44	34	29	339	
	% İkametYeri	31,3%	10,0%	27,1%	13,0%	10,0%	8,6%	100,0%	

“Genellikle dinlediğiniz vaizlerin en çok beğendiğiniz yönü” şeklindeki soruya ikamet yeri değişkenine göre verilen cevapların dağılımı şöyledir; Vâizlerin “Bilgileri” ve “Vaazları etkili şekilde sunabilmesi” cevapları ikamet yerlerine göre farklı oranlarda öne çıkmaktadır. (Bkz.

Tablo 23. Vâizlerin Beğenilmeyen Yönleri

Vaizlerin beğenilmediğini yönü hangisidir										
Değişkenler			Vaizlerin beğenilmeyen yönü							Toplam
			Bilgisinin yetersizliği	Kişilik ve karakter zafiyeti	Anlaşılmayan /ağdalı cümlelerle konuşması	Basit ifadeler kullanması	Cemaatin beklentisini dikkate almaması	Çok uzun konuşması	Cemaate karşı olumsuz tutum ve davranışları	
Cinsiyet	Kadın	N	11	5	61	10	26	50	7	170
		% cinsiyet	6,5%	2,9%	35,9%	5,9%	15,3%	29,4%	4,1%	100,0%
	Erkek	N	11	8	24	6	16	77	27	169
		% cinsiyet	6,5%	4,7%	14,2%	3,6%	9,5%	45,6%	16,0%	100,0%
Toplam		N	22	13	85	16	42	127	34	339
		% cinsiyet	6,5%	3,8%	25,1%	4,7%	12,4%	37,5%	10,0%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	2	2	5	3	4	9	2	27
		% yaşgrubu	7,4%	7,4%	18,5%	11,1%	14,8%	33,3%	7,4%	100,0%
	25-34	N	8	3	11	4	7	15	2	50
		% yaşgrubu	16,0%	6,0%	22,0%	8,0%	14,0%	30,0%	4,0%	100,0%
	35-44	N	2	3	13	4	10	16	10	58
		% yaşgrubu	3,4%	5,2%	22,4%	6,9%	17,2%	27,6%	17,2%	100,0%
	45-54	N	6	3	16	4	10	22	5	66
		% yaşgrubu	9,1%	4,5%	24,2%	6,1%	15,2%	33,3%	7,6%	100,0%
	55-64	N	4	2	29	1	11	35	11	93
		% yaşgrubu	4,3%	2,2%	31,2%	1,1%	11,8%	37,6%	11,8%	100,0%
	65+	N	0	0	11	0	0	30	4	45
		% yaşgrubu	0,0%	0,0%	24,4%	0,0%	0,0%	66,7%	8,9%	100,0%
Toplam		N	22	13	85	16	42	127	34	339
		% yaşgrubu	6,5%	3,8%	25,1%	4,7%	12,4%	37,5%	10,0%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	0	0	14	0	2	13	3	32
		% eğitim	0,0%	0,0%	43,8%	0,0%	6,2%	40,6%	9,4%	100,0%
	İlkokul	N	3	2	36	1	17	52	12	123
		% eğitim	2,4%	1,6%	29,3%	0,8%	13,8%	42,3%	9,8%	100,0%
	Ortaokul	N	4	1	17	1	4	21	7	55
		% eğitim	7,3%	1,8%	30,9%	1,8%	7,3%	38,2%	12,7%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	7	6	8	9	8	26	8	72
		% eğitim	9,7%	8,3%	11,1%	12,5%	11,1%	36,1%	11,1%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	4	2	7	4	5	7	3	32
		% eğitim	12,5%	6,2%	21,9%	12,5%	15,6%	21,9%	9,4%	100,0%
	Fakülte	N	4	2	3	1	5	8	1	24
		% eğitim	16,7%	8,3%	12,5%	4,2%	20,8%	33,3%	4,2%	100,0%
Lisans Üstü	N	0	0	0	0	1	0	0	1	
	% eğitim	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	22	13	85	16	42	127	34	339
		% eğitim	6,5%	3,8%	25,1%	4,7%	12,4%	37,5%	10,0%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	5	3	46	7	21	34	4	120
		% meslek	4,2%	2,5%	38,3%	5,8%	17,5%	28,3%	3,3%	100,0%
	Memur	N	5	4	5	0	8	6	1	29
		% meslek	17,2%	13,8%	17,2%	0,0%	27,6%	20,7%	3,4%	100,0%
	İşçi	N	2	3	7	1	2	11	5	31
		% meslek	6,5%	9,7%	22,6%	3,2%	6,5%	35,5%	16,1%	100,0%
	Esnaf- Sanatkar	N	0	0	5	1	4	12	3	25
		% meslek	0,0%	0,0%	20,0%	4,0%	16,0%	48,0%	12,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	4	1	10	2	3	19	10	49
		% meslek	8,2%	2,0%	20,4%	4,1%	6,1%	38,8%	20,4%	100,0%
	Emekli	N	3	1	11	2	3	42	9	71
		% meslek	4,2%	1,4%	15,5%	2,8%	4,2%	59,2%	12,7%	100,0%
İşsiz	N	3	1	1	1	1	3	2	12	
	% meslek	25,0%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	25,0%	16,7%	100,0%	
Toplam		N	22	13	85	14	42	127	34	337
		% meslek	6,5%	3,9%	25,2%	4,2%	12,5%	37,7%	10,1%	100,0%

“Vâizlerin hangi yönünü beğenmiyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir: Cinsiyet değişkeninde kadınlar, vâizlerin anlaşılmayan cümlelerle konuşmasını (%36); erkekler ise daha çok konuşmanın uzun olmasını (%45,6)

beğenmediklerini belirtmiştir. Bir vâizin başarısı, kendisini gönüllü olarak takip eden bir cemaatin bulunmasıyla ölçülebilir. Vâiz, memurluk vazifesini yerine getiren değil, Allah rızası için, peygamberlik vazifesi olan “tebliğ” görevini yerine getiren olmalıdır.

Yaş değişkeninde “Vâizlerin anlaşılmayan / ağdalı cümlelerle konuşması” cevabı tüm yaş gruplarında öne çıkmaktadır. Bununla birlikte “Vâizlerin çok uzun konuşması” her yaş grubunda birbirine yakın oranlarla vaizlerin beğenilmeyen bir diğer yönü iken özellikle 65+ yaş grubu bireylerin %67’lik oranla bu cevabı vermesi dikkate alınmalıdır.

Eğitim durumu değişkeninde okur-yazar olmayanlar %43,8, ortaokul mezunları %30,9, yüksekokul mezunları %21,9 oranlarda vaizlerin beğenilmeyen yönlerinin sorulduğu soruda “Anlaşılmayan / ağdalı cümlelerle konuşması” cevabını vermiştir. İlkokul mezunları %42,3, lise veya mesleki lise mezunları %36,1, fakülte mezunları %33,3 oranlarda vaizlerin “Çok uzun konuşması”nı beğenmediklerini belirtmiştir.

Meslek değişkeninde ev hanımları %38,3 oranda vaizlerin “Anlaşılmayan / ağdalı cümlelerle konuşması”nı beğenmediklerini anlaşılmaktadır. “Çok uzun konuşması” cevabını emekliler %59,2, esnaf ve sanatkarlar %48,0, serbest meslek grupları %38,8 oranlarında vermişlerdir. Özellikle emeklilerin %59’unun en yüksek oranda ilgili cevabı vermeleri dikkate alınmalıdır. *“Cuma namazı için toplanmış cemaate vaaz veren bir hocanın namaz için ezan okunduktan sonra konuşmaya devam etmesi cemaat tarafından hoş karşılanmamaktadır. Hatta bu durum, bir an önce namazı kılıp işine gitmek isteyen insanları kızdırmaktadır. Bu insanlar namazı kılmak zorunda oldukları için hocanın bunu fırsat bilip konuşmaya devam etmekle kendilerini esir alınmış olduğu hissine kapılabilirler. Böyle bir durumda hoca ile cemaat arasında sağlıklı ve yararlı bir dini iletişimin varlığından söz edilemez. Ayrıca sınırı aşan uzatmalar sonucu oluşan hoşnutsuzluk konuşmanın normal süresi içinde verilen faydalı bilgilerin de zihinlerde geri plana itilmesine yol açar.”*⁴⁹

---

⁴⁹ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yayınları, İstanbul 2003, s. 303.

Tablo 24. İkamet Yeri - Vâizlerin Beğenilmeyen Yönleri

		İkametYeri * Vâizlerin beğenmediğiniz yönü hangisidir								Toplam
		Vâizlerin beğenilmeyen yönü								
		Bilgisinin yetersizliği	Kişilik ve karakter zafiyeti	Anlaşılmayan /ağdalı cümlelerle konuşması	Basit ifadeler kullanması	Cemaatin beklentisini dikkate almaması	Çok uzun konuşması	Cemaate karşı olumsuz tutum ve davranışları		
İkametYeri	Osmangazi	N	2	1	7	1	2	6	2	21
		% İkametYeri	9,5%	4,8%	33,3%	4,8%	9,5%	28,6%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	3	0	7	0	1	8	1	20
		% İkametYeri	15,0%	0,0%	35,0%	0,0%	5,0%	40,0%	5,0%	100,0%
	Nilüfer	N	3	4	3	1	2	6	1	20
		% İkametYeri	15,0%	20,0%	15,0%	5,0%	10,0%	30,0%	5,0%	100,0%
	Mudanya	N	1	2	4	0	1	7	5	20
		% İkametYeri	5,0%	10,0%	20,0%	0,0%	5,0%	35,0%	25,0%	100,0%
	Gemlik	N	3	0	5	0	3	5	3	19
		% İkametYeri	15,8%	0,0%	26,3%	0,0%	15,8%	26,3%	15,8%	100,0%
	Gürsu	N	1	0	4	1	2	10	2	20
		% İkametYeri	5,0%	0,0%	20,0%	5,0%	10,0%	50,0%	10,0%	100,0%
	Kestel	N	0	0	5	2	2	9	2	20
		% İkametYeri	0,0%	0,0%	25,0%	10,0%	10,0%	45,0%	10,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	0	1	6	1	4	7	1	20
		% İkametYeri	0,0%	5,0%	30,0%	5,0%	20,0%	35,0%	5,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	1	0	5	0	3	7	4	20
		% İkametYeri	5,0%	0,0%	25,0%	0,0%	15,0%	35,0%	20,0%	100,0%
	Orhaneli	N	1	0	5	0	3	10	1	20
		% İkametYeri	5,0%	0,0%	25,0%	0,0%	15,0%	50,0%	5,0%	100,0%
	İznik	N	1	0	3	3	2	6	5	20
		% İkametYeri	5,0%	0,0%	15,0%	15,0%	10,0%	30,0%	25,0%	100,0%
	Orhangazi	N	2	0	6	1	0	9	2	20
		% İkametYeri	10,0%	0,0%	30,0%	5,0%	0,0%	45,0%	10,0%	100,0%
	Yenişehir	N	1	4	2	2	3	7	1	20
		% İkametYeri	5,0%	20,0%	10,0%	10,0%	15,0%	35,0%	5,0%	100,0%
	İnegöl	N	2	1	5	1	4	5	1	19
		% İkametYeri	10,5%	5,3%	26,3%	5,3%	21,1%	26,3%	5,3%	100,0%
	Keles	N	0	0	6	1	2	9	2	20
		% İkametYeri	0,0%	0,0%	30,0%	5,0%	10,0%	45,0%	10,0%	100,0%
	Harmançık	N	1	0	5	0	5	9	0	20
		% İkametYeri	5,0%	0,0%	25,0%	0,0%	25,0%	45,0%	0,0%	100,0%
Karacabey	N	0	0	7	2	3	7	1	20	
	% İkametYeri	0,0%	0,0%	35,0%	10,0%	15,0%	35,0%	5,0%	100,0%	
Toplam	N	22	13	85	16	42	127	34	339	
	% İkametYeri	6,5%	3,8%	25,1%	4,7%	12,4%	37,5%	10,0%	100,0%	

“Vâizlerin beğenmediğiniz yönü hangisidir?” şeklindeki soruya ikamet yeri değişkenine göre verilen cevaplar **Tablo 24**'te verilmiştir. İkamet yerlerinin genel ortalamasına bakıldığında bu soruda “Çok uzun konuşması”(%37,5) ve “Anlaşılmayan /ağdalı cümlelerle konuşması” (%25,1) seçenekleri öne çıkmaktadır. Gürsu ve Kestel’de

vâizlerin “Çok uzun konuşması” cevabının oranı %50’dir. “Bilgisinin yetersizliği” ve “Kişilik ve karakter zafiyeti” seçeneklerine verilen cevap oranının düşük olması vâizler için olumlu sonuçtur.

Tablo 25. Vaazlara Katılım Yerleri

Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz								
Değişkenler			Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz					Toplam
			Camide	Kur'an Kursunda	Evde	Dernekte	Konferans Salonunda	
Cinsiyet	Kadın	N	52	64	36	17	1	170
		% cinsiyet	30,6%	37,6%	21,2%	10,0%	0,6%	100,0%
	Erkek	N	159	1	3	7	0	170
		% cinsiyet	93,5%	0,6%	1,8%	4,1%	0,0%	100,0%
Toplam		N	211	65	39	24	1	340
		% cinsiyet	62,1%	19,1%	11,5%	7,1%	0,3%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	17	8	0	2	0	27
		% yaşgrubu	63,0%	29,6%	0,0%	7,4%	0,0%	100,0%
	25-34	N	32	8	3	8	0	51
		% yaşgrubu	62,7%	15,7%	5,9%	15,7%	0,0%	100,0%
	35-44	N	34	8	11	5	0	58
		% yaşgrubu	58,6%	13,8%	19,0%	8,6%	0,0%	100,0%
	45-54	N	42	10	12	1	1	66
		% yaşgrubu	63,6%	15,2%	18,2%	1,5%	1,5%	100,0%
	55-64	N	55	21	10	7	0	93
		% yaşgrubu	59,1%	22,6%	10,8%	7,5%	0,0%	100,0%
	65+	N	31	10	3	1	0	45
		% yaşgrubu	68,9%	22,2%	6,7%	2,2%	0,0%	100,0%
Toplam		N	211	65	39	24	1	340
		% yaşgrubu	62,1%	19,1%	11,5%	7,1%	0,3%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	18	8	4	2	0	32
		% eğitim	56,2%	25,0%	12,5%	6,2%	0,0%	100,0%
	İlkokul	N	67	28	22	6	0	123
		% eğitim	54,5%	22,8%	17,9%	4,9%	0,0%	100,0%
	Ortaokul	N	39	9	3	4	0	55
		% eğitim	70,9%	16,4%	5,5%	7,3%	0,0%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	46	12	6	7	1	72
		% eğitim	63,9%	16,7%	8,3%	9,7%	1,4%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	25	5	1	2	0	33
		% eğitim	75,8%	15,2%	3,0%	6,1%	0,0%	100,0%
	Fakülte	N	15	3	3	3	0	24
		% eğitim	62,5%	12,5%	12,5%	12,5%	0,0%	100,0%
	Lisans Üstü	N	1	0	0	0	0	1
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	211	65	39	24	1	340
		% eğitim	62,1%	19,1%	11,5%	7,1%	0,3%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	34	48	26	12	0	120
		% meslek	28,3%	40,0%	21,7%	10,0%	0,0%	100,0%
	Memur	N	24	0	2	3	0	29
		% meslek	82,8%	0,0%	6,9%	10,3%	0,0%	100,0%
	İşçi	N	26	2	2	2	0	32
		% meslek	81,2%	6,2%	6,2%	6,2%	0,0%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	24	0	1	0	0	25
		% meslek	96,0%	0,0%	4,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	41	2	4	2	0	49
		% meslek	83,7%	4,1%	8,2%	4,1%	0,0%	100,0%
	Emekli	N	50	13	4	3	1	71
		% meslek	70,4%	18,3%	5,6%	4,2%	1,4%	100,0%
	İşsiz	N	10	0	0	2	0	12
		% meslek	83,3%	0,0%	0,0%	16,7%	0,0%	100,0%
Toplam		N	209	65	39	24	1	338
		% meslek	61,8%	19,2%	11,5%	7,1%	0,3%	100,0%

“Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir: Cinsiyet değişkenine göre erkeklerin %93’ü kadınların %30’u camide vaaza katıldıklarını; kadınların % 37’si ise vaazları Kur’an kursunda dinlediklerini ifade etmiştir. Bu sonuçlara bakarak camilerin kadınlar tarafından daha az tercih edildiği söylenebilir. Camilerin ve abdest mekânlarının kadınlar için her zaman uygun olmaması bu sonuçta etkili olabilir. Sonuçta diğer bir etken de her camide kadınların Cuma namazı kılabilme imkanlarının olmamasıdır. Camilerde vaaz sürecinde ısınma ve oturma düzeni açısından elverişli odalara, bölmelere ihtiyaç vardır. Erkeklerin ise genelde çalışan insanlar ya da öğrenci konumunda olmaları Kur’an kurslarına devamı mümkün kılmamaktadır.

Yaş değişkenine göre vaazlara katılım mekânı olarak “cami” seçeneği tüm gruplarda öne çıkmaktadır. Tüm yaş grupları ortalama oran olan %62,1’e yakın değerlerde camide vaazlara katıldıklarını belirtmelerinde camiye erişimin kolay olması, vaaz saatlerinin belirli olması ve camilerin herkese açık olması etkili olabilir. Cuma namazına gidenlerin dinledikleri Cuma vaazının bu sonucu etkilediğini ifade etmek de mümkündür.

Eğitim değişkeninde de tüm eğitim grupları vaazlara en çok camide katıldıklarını farklı oranlarda belirtmiştir. Şöyle ki; Okur-yazar olmayanlar %52,2, ilkokul mezunları %54,5, ortaokul mezunları %70,0, lise veya mesleki lise mezunları %63,9, yüksekokul mezunları %62,5, fakülte mezunları ise %62,5 oranlarında vaazlara en çok “camide” katıldıkları cevabını vermiştir. Ayrıca okur-yazar olmayanlar %25 ve ilkokul mezunları %22,8 oranlarda %19,1’lik ortalama oranın üzerinde ilgili soruya “Kur’an kursunda” cevabını vermiştir.

Meslek değişkeninde ev hanımlarının %28,3’ü vaazlara camide %40’ı Kur’an kursunda katıldıklarını ifade etmektedir. Emekliler %18,3’lük oranda ikinci sırada vaazlara Kur’an kursunda katıldıklarını belirtmişlerdir. Vaazlara camide katılmada sıralama; esnaf-sanatkârlar (%96,0), serbest meslek grubu (%83,7), işsiz (%83,3), memur (%82,8), işçi (81,2), emekli (%70,4) ve ev hanımı (%28,3) şeklindedir.

Tablo 26. İkamet Yeri - Vaazlara Katılım Yerleri

İkamet Yeri * Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz								
		Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz					Toplam	
		Camide	Kur'an Kursunda	Evde	Dernekte	Konferans Salonunda		
İkamet Yeri	Osmangazi	N	15	0	4	2	0	21
		% İkamet Yeri	71,4%	0,0%	19,0%	9,5%	0,0%	100,0%
	Yıldırım	N	14	3	2	1	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	15,0%	10,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Nilüfer	N	13	4	1	2	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	20,0%	5,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Mudanya	N	12	4	1	3	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	20,0%	5,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Gemlik	N	12	2	3	2	0	19
		% İkamet Yeri	63,2%	10,5%	15,8%	10,5%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	12	6	2	0	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	30,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	14	4	1	1	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	20,0%	5,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	14	5	0	1	0	20
		% İkamet Yeri	70,0%	25,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	12	4	3	1	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	20,0%	15,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	13	3	4	0	0	20
		% İkamet Yeri	65,0%	15,0%	20,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	12	5	3	0	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	25,0%	15,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	11	4	4	1	0	20
		% İkamet Yeri	55,0%	20,0%	20,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	13	4	0	2	1	20
		% İkamet Yeri	65,0%	20,0%	0,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	İnegöl	N	9	4	4	3	0	20
		% İkamet Yeri	45,0%	20,0%	20,0%	15,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	12	4	2	2	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	20,0%	10,0%	10,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	12	4	3	1	0	20
		% İkamet Yeri	60,0%	20,0%	15,0%	5,0%	0,0%	100,0%
Karacabey	N	11	5	2	2	0	20	
	% İkamet Yeri	55,0%	25,0%	10,0%	10,0%	0,0%	100,0%	
Toplam	N	211	65	39	24	1	340	
	% İkamet Yeri	62,1%	19,1%	11,5%	7,1%	0,3%	100,0%	

“Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz?” şeklindeki soruya “cami” cevabı tüm ikamet yerlerinde çoğunlukla verilmektedir. Osmangazi’de Kur’an Kursları hiç tercih edilmezken (%0) faklı ikamet yerlerinde %15-20 oranında tercih edildiği görülmektedir. Evde vaazlara katılım ortalaması Büyükorhan ve Yenişehir dışındaki ikamet yerlerinde genelde %10-20 oranında görülmektedir.

Tablo 27. Vaaz İçin Elverişli Mekânlar

Vaaz için elverişli mekan hangisidir									
Değişkenler			elverişli mekan					Toplam	
			Cami	Kur'an Kursu	Ev	Dernek	Konferans Salonu		
Cinsiyet	Kadın	N	85	45	13	8	19	170	
		% cinsiyet	50,0%	26,5%	7,6%	4,7%	11,2%	100,0%	
	Erkek	N	162	2	1	1	4	170	
		% cinsiyet	95,3%	1,2%	0,6%	0,6%	2,4%	100,0%	
Toplam		N	247	47	14	9	23	340	
		% cinsiyet	72,6%	13,8%	4,1%	2,6%	6,8%	100,0%	
Yaşgrubu	12-24	N	19	6	0	0	2	27	
		% yaşgrubu	70,4%	22,2%	0,0%	0,0%	7,4%	100,0%	
	25-34	N	36	7	2	3	3	51	
		% yaşgrubu	70,6%	13,7%	3,9%	5,9%	5,9%	100,0%	
	35-44	N	40	7	3	1	7	58	
		% yaşgrubu	69,0%	12,1%	5,2%	1,7%	12,1%	100,0%	
	45-54	N	45	10	4	1	6	66	
		% yaşgrubu	68,2%	15,2%	6,1%	1,5%	9,1%	100,0%	
	55-64	N	72	11	4	3	3	93	
		% yaşgrubu	77,4%	11,8%	4,3%	3,2%	3,2%	100,0%	
	65+	N	35	6	1	1	2	45	
		% yaşgrubu	77,8%	13,3%	2,2%	2,2%	4,4%	100,0%	
	Toplam		N	247	47	14	9	23	340
			% yaşgrubu	72,6%	13,8%	4,1%	2,6%	6,8%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	26	4	2	0	0	32	
		% eğitim	81,2%	12,5%	6,2%	0,0%	0,0%	100,0%	
	İlkokul	N	90	19	4	5	5	123	
		% eğitim	73,2%	15,4%	3,3%	4,1%	4,1%	100,0%	
	Ortaokul	N	39	10	3	1	2	55	
		% eğitim	70,9%	18,2%	5,5%	1,8%	3,6%	100,0%	
	Lise veya Mesleki Lise	N	52	10	2	1	7	72	
		% eğitim	72,2%	13,9%	2,8%	1,4%	9,7%	100,0%	
	İki yıllık Yüksekokul	N	22	2	2	1	6	33	
		% eğitim	66,7%	6,1%	6,1%	3,0%	18,2%	100,0%	
	Fakülte	N	17	2	1	1	3	24	
		% eğitim	70,8%	8,3%	4,2%	4,2%	12,5%	100,0%	
	Lisans Üstü	N	1	0	0	0	0	1	
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	247	47	14	9	23	340	
		% eğitim	72,6%	13,8%	4,1%	2,6%	6,8%	100,0%	
Meslek	Ev Hanımı	N	62	35	8	5	10	120	
		% meslek	51,7%	29,2%	6,7%	4,2%	8,3%	100,0%	
	Memur	N	25	0	1	1	2	29	
		% meslek	86,2%	0,0%	3,4%	3,4%	6,9%	100,0%	
	İşçi	N	26	3	1	0	2	32	
		% meslek	81,2%	9,4%	3,1%	0,0%	6,2%	100,0%	
	Esnaf-Sanatkar	N	25	0	0	0	0	25	
		% meslek	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Serbest Meslek	N	46	0	0	1	2	49	
		% meslek	93,9%	0,0%	0,0%	2,0%	4,1%	100,0%	
	Emekli	N	50	9	4	2	6	71	
		% meslek	70,4%	12,7%	5,6%	2,8%	8,5%	100,0%	
	İşsiz	N	11	0	0	0	1	12	
		% meslek	91,7%	0,0%	0,0%	0,0%	8,3%	100,0%	
Toplam		N	245	47	14	9	23	338	
		% meslek	72,5%	13,9%	4,1%	2,7%	6,8%	100,0%	

“Vaazlar için en elverişli mekân hangisidir?” sorusuna verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir: Cinsiyet değişkenine göre erkekler % 95 oranında camilerin elverişli mekân olduğunu belirtmiştir. Çünkü “*Mü’minin ruhu camide genişler ve*

Allah'a yükselir, zihni açılır, kalbi parlar. Bu şekilde kuvve-i mâneviyeleri güçlenen insanlar camiden çıktıkları zaman artık maddeye mahkum değil, hâkim olurlar."⁵⁰ Kadınlar ise camiyle beraber Kur'an Kurslarının da vaaz için en elverişli mekân olduğu görüşündedir. Günümüzde DİB'nin kadınlara yönelik düzenlediği vaazlar ağırlıklı olarak Kur'an Kursları ve camilerde yürütülmektedir. Kur'an Kurslarına kadınların daha fazla iştirak etmesi ya da Kur'an Kurslarında kadınlar için fiziki şartların camilerden daha uygun olması bu cevapta etkili olmuş olabilir. %50 oranında kadının camileri vaaz için en elverişli mekan olarak belirtmesi camilerin fiziki şartlarının kadınlara yönelik vaaz için uygun hale getirilmesinin aciliyetini ortaya koymaktadır.

Yaş değişkeninde camileri vaazlar için en elverişli mekân görme, %77,8'lik oranda 60+ grubuna aittir. Aynı cevabı en düşük oranda (%68,2) veren yaş grubu ise 45-54 yaş arasıdır. Ayrıca ilgili soruya 12-24 yaş grubu %22,2 oranında "*Kur'an kursunda*" cevabını vermiştir.

Eğitim değişkenine gelince, okur-yazar olmayanlar %81,2 oranında camileri vaazlar için elverişli mekân olarak belirtmektedir. Diğer eğitim grupları ise ilgili konuda ortalama oran olan %72,6'ya yakın değerdedir.

Meslek değişkenine göre tüm meslek gruplarında vaazlar için en uygun mekânın "cami" olduğu görülmektedir. Camiyi vaazlar için elverişli mekan görenler en yüksek oranda esnaf ve sanatkarlardır (%100,0). %51,7'lik en düşük oranda "cami" cevabını verenler ev hanımlarıdır. Diğer meslek grupları ilgili cevapta ortalama oran olan %72,5'in üzerindedir.

---

⁵⁰ Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşad*, Marifet Yayınları, İstanbul 1981, s. 244.

Tablo 28.İkamet Yeri - Vaaz için Elverişli Mekânlar

		İkametYeri * Vaaz için elverişli mekân hangisidir					Toplam	
		elverişli mekân						
		Cami	Kur'an Kursu	Ev	Dernek	Konferans Salonu		
İkametYeri	Osmangazi	N	15	3	1	0	2	21
		% İkametYeri	71,4%	14,3%	4,8%	0,0%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	13	4	0	0	3	20
		% İkametYeri	65,0%	20,0%	0,0%	0,0%	15,0%	100,0%
	Nilüfer	N	13	1	2	1	3	20
		% İkametYeri	65,0%	5,0%	10,0%	5,0%	15,0%	100,0%
	Mudanya	N	13	1	1	2	3	20
		% İkametYeri	65,0%	5,0%	5,0%	10,0%	15,0%	100,0%
	Gemlik	N	10	1	3	1	4	19
		% İkametYeri	52,6%	5,3%	15,8%	5,3%	21,1%	100,0%
	Gürsu	N	15	2	1	1	1	20
		% İkametYeri	75,0%	10,0%	5,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Kestel	N	12	4	2	0	2	20
		% İkametYeri	60,0%	20,0%	10,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	15	3	0	1	1	20
		% İkametYeri	75,0%	15,0%	0,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	17	2	1	0	0	20
		% İkametYeri	85,0%	10,0%	5,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	18	1	1	0	0	20
		% İkametYeri	90,0%	5,0%	5,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	15	4	1	0	0	20
		% İkametYeri	75,0%	20,0%	5,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	19	0	0	0	1	20
		% İkametYeri	95,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,0%	100,0%
	Yenişehir	N	12	3	1	1	3	20
		% İkametYeri	60,0%	15,0%	5,0%	5,0%	15,0%	100,0%
	İnegöl	N	14	5	0	1	0	20
		% İkametYeri	70,0%	25,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	15	5	0	0	0	20
		% İkametYeri	75,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Harmancık	N	17	3	0	0	0	20	
	% İkametYeri	85,0%	15,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Karacabey	N	14	5	0	1	0	20	
	% İkametYeri	70,0%	25,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%	
Toplam	N	247	47	14	9	23	340	
	% İkametYeri	72,6%	13,8%	4,1%	2,6%	6,8%	100,0%	

Ankete katılanlar vaazlar için elverişli mekân sorusuna tüm ikamet yerlerine bakıldığında çoğunlukla “cami” cevabını vermektedir. Gemlik %52,6’lık oranda en düşük düzeyde, Orhangazi ise %95,0’lık oranda en yüksek düzeyde “Cami” seçeneğini işaretlemiştir. Yıldırım, Kestel, İznik, İnegöl, Keles ve Karacabey’de “Kur’an Kursu” cevabını verenlerin oranı %20 ve üzerinde görülmektedir.

Tablo 29. Vaazlarda Kullanılan Yöntemler

Dinlediğiniz vaazlarda genellikle hangi yöntem kullanılmaktadır							
Değişkenler			Yöntem				Toplam
			Klasik Anlatma Yöntemi	Bilgisayar Destekli Anlatım	Soru-Cevap	Hepsi	
Cinsiyet	Kadın	N	159	4	5	2	170
		% cinsiyet	93,5%	2,4%	2,9%	1,2%	100,0%
	Erkek	N	163	0	4	3	170
		% cinsiyet	95,9%	0,0%	2,4%	1,8%	100,0%
Toplam		N	322	4	9	5	340
		% cinsiyet	94,7%	1,2%	2,6%	1,5%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	27	0	0	0	27
		% yaşgrubu	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	25-34	N	46	2	1	2	51
		% yaşgrubu	90,2%	3,9%	2,0%	3,9%	100,0%
	35-44	N	52	1	3	2	58
		% yaşgrubu	89,7%	1,7%	5,2%	3,4%	100,0%
	45-54	N	61	0	4	1	66
		% yaşgrubu	92,4%	0,0%	6,1%	1,5%	100,0%
	55-64	N	92	1	0	0	93
		% yaşgrubu	98,9%	1,1%	0,0%	0,0%	100,0%
	65+	N	44	0	1	0	45
		% yaşgrubu	97,8%	0,0%	2,2%	0,0%	100,0%
Toplam		N	322	4	9	5	340
		% yaşgrubu	94,7%	1,2%	2,6%	1,5%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	31	0	1	0	32
		% eğitim	96,9%	0,0%	3,1%	0,0%	100,0%
	İlkokul	N	119	1	1	2	123
		% eğitim	96,7%	0,8%	0,8%	1,6%	100,0%
	Ortaokul	N	52	2	1	0	55
		% eğitim	94,5%	3,6%	1,8%	0,0%	100,0%
	Lise veya Mesleki	N	68	0	2	2	72
		% eğitim	94,4%	0,0%	2,8%	2,8%	100,0%
	İki yıllık	N	29	1	2	1	33
		% eğitim	87,9%	3,0%	6,1%	3,0%	100,0%
	Fakülte	N	22	0	2	0	24
		% eğitim	91,7%	0,0%	8,3%	0,0%	100,0%
Lisans Üstü	N	1	0	0	0	1	
	% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	322	4	9	5	340
		% eğitim	94,7%	1,2%	2,6%	1,5%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	114	2	2	2	120
		% meslek	95,0%	1,7%	1,7%	1,7%	100,0%
	Memur	N	27	0	1	1	29
		% meslek	93,1%	0,0%	3,4%	3,4%	100,0%
	İşçi	N	30	0	0	2	32
		% meslek	93,8%	0,0%	0,0%	6,2%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	25	0	0	0	25
		% meslek	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	48	0	1	0	49
		% meslek	98,0%	0,0%	2,0%	0,0%	100,0%
	Emekli	N	65	2	4	0	71
		% meslek	91,5%	2,8%	5,6%	0,0%	100,0%
İşsiz	N	11	0	1	0	12	
	% meslek	91,7%	0,0%	8,3%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	320	4	9	5	338
		% meslek	94,7%	1,2%	2,7%	1,5%	100,0%

“Dinlediğiniz vaazlarda genellikle hangi yöntem kullanılmaktadır?” şeklindeki soruya ankete katılanların verdiği cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 29’da** verilmiştir. Bu soruya ankete katılanların büyük çoğunluğu vaazlarda hakim olan yöntemin

“Klasik anlatma yöntemi” olduğu cevabını vermiştir.

Cinsiyet değişkenine göre bilgisayar destekli anlatımın erkeklerde %0 çıkması vaazları daha çok camilerde dinleyen erkeklerin (**Bkz. Tablo 25**) klasik anlatım yöntemiyle vaaz dinlediklerini ve vâizlerin vaazlarda etkin olduklarını ortaya koymaktadır. Bu sonuçta, camilerin kalabalık ve sürenin sınırlı olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Doğru söz söylemek önemlidir. Ancak doğru zamanda doğru mekanda ve doğru yöntemle söylenmesi daha da önemlidir. Vaazlarda görsel iletişim araçlarından yararlanılması cemaatin duyduklarıyla gördükleri birleştirilerek dikkatleri canlı tutulabilir.

Yaş değişkeninde de tüm yaş grupları ağırlıklı olarak vaazların genellikle “Klasik anlatma yöntemi”yle yapıldığı cevabını vermektedir.

Vaazların genellikle klasik yöntemle anlatıldığı tüm meslek gruplarında da birbirine yakın oranlardadır. Esnaf-sanatkarların tamamı klasik yöntem seçeneğini işaretlemiştir.

Sonuç olarak tüm değişkenler açısından kayda değer bir farklılaşma olmadığı söylenebilir.

Tablo 30. İkamet Yeri - Vaazlarda Kullanılan Yöntemler

İkamet Yeri * Dinlediğiniz vaazlarda genellikle hangi yöntem kullanılmaktadır							
		Yöntem				Toplam	
		Klasik Anlatma Yöntemi	Bilgisayar Destekli Anlatım	Soru-Cevap	Hepsi		
İkametYeri	Osmangazi	N	19	0	2	0	21
		% İkametYeri	90,5%	0,0%	9,5%	0,0%	100,0%
	Yıldırım	N	17	0	2	1	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Nilüfer	N	18	2	0	0	20
		% İkametYeri	90,0%	10,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Mudanya	N	17	1	1	1	20
		% İkametYeri	85,0%	5,0%	5,0%	5,0%	100,0%
	Gemlik	N	18	0	0	1	19
		% İkametYeri	94,7%	0,0%	0,0%	5,3%	100,0%
	Gürsu	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Kestel	N	19	0	1	0	20
		% İkametYeri	95,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Orhaneli	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Orhangazi	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	19	1	0	0	20
		% İkametYeri	95,0%	5,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	17	0	2	1	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	10,0%	5,0%	100,0%
	Keles	N	19	0	1	0	20
		% İkametYeri	95,0%	0,0%	5,0%	0,0%	100,0%
	Harmancık	N	19	0	0	1	20
		% İkametYeri	95,0%	0,0%	0,0%	5,0%	100,0%
	Karacabey	N	20	0	0	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	N	322	4	9	5	340	
	% İkametYeri	94,7%	1,2%	2,6%	1,5%	100,0%	

İkamet yeri değişkeninde de vaazlarda büyük çoğunlukla “Klasik anlatma yöntemi” nin kullanıldığı **Tablo 30’da** verilmektedir. “Klasik anlatma yöntemi” cevabı ikamet yerlerine göre birbirine yakın oranlar göstermektedir. Bu sonuçlara bakarak ilgili soruda ikamet yeri değişkeninin önemli bir farklılık meydana getirmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 31. Vâizlere Soru Yöneltilmesi

Vâizlere muhtelif konularda sözlü olarak , internetle / yazılı veya telefonla soru soruyor musunuz					
Değişkenler			soru		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	N	88	81	169
		% cinsiyet	52,1%	47,9%	100,0%
	Erkek	N	90	80	170
		% cinsiyet	52,9%	47,1%	100,0%
Toplam		N	178	161	339
		% cinsiyet	52,5%	47,5%	100,0%
Yasgrubu	12-24	N	17	10	27
		% yasgrubu	63,0%	37,0%	100,0%
	25-34	N	25	26	51
		% yasgrubu	49,0%	51,0%	100,0%
	35-44	N	33	25	58
		% yasgrubu	56,9%	43,1%	100,0%
	45-54	N	33	33	66
		% yasgrubu	50,0%	50,0%	100,0%
	55-64	N	44	48	92
		% yasgrubu	47,8%	52,2%	100,0%
	65+	N	26	19	45
		% yasgrubu	57,8%	42,2%	100,0%
Toplam		N	178	161	339
		% yasgrubu	52,5%	47,5%	100,0%
Egitim	Okur-yazar değil	N	14	18	32
		% eğitim	43,8%	56,2%	100,0%
	İlkokul	N	60	62	122
		% eğitim	49,2%	50,8%	100,0%
	Ortaokul	N	28	27	55
		% eğitim	50,9%	49,1%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	46	26	72
		% eğitim	63,9%	36,1%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	22	11	33
		% eğitim	66,7%	33,3%	100,0%
	Fakülte	N	7	17	24
		% eğitim	29,2%	70,8%	100,0%
Lisans Üstü	N	1	0	1	
	% eğitim	100,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	178	161	339
		% eğitim	52,5%	47,5%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	61	58	119
		% meslek	51,3%	48,7%	100,0%
	Memur	N	15	14	29
		% meslek	51,7%	48,3%	100,0%
	İşçi	N	19	13	32
		% meslek	59,4%	40,6%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	12	13	25
		% meslek	48,0%	52,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	23	26	49
		% meslek	46,9%	53,1%	100,0%
	Emekli	N	41	30	71
		% meslek	57,7%	42,3%	100,0%
İşsiz	N	7	5	12	
	% meslek	58,3%	41,7%	100,0%	
Toplam		N	178	159	337
		% meslek	52,8%	47,2%	100,0%

“Vâizlere muhtelif konularda sözlü olarak , internetle / yazılı veya telefonla soru soruyor musunuz?” şeklindeki soruya olumlu ve olumsuz verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı şöyledir: **(Bkz. Tablo 31)** Cinsiyet değişkeninde kadınlar %51,1

ve erkekler %52,9 oranında ilgili soruya “Evet” cevabını verirken kadınların %47,9’u erkeklerin %47,1’i “Hayır” cevabını vermiştir. İnsanların özgüveninin ya da soru sorabilme imkânını bulabilmelerinin bu cevaplarda etkili olduğu düşünülebilir. Dikkat edilirse sonuçlar birbirine çok yakın olduğundan cinsiyet değişkeni önemli bir farklılık meydana getirmemektedir.

Yaş değişkeninde 12-24 yaş grubu bu soruya en çok “Evet” cevabı veren yaş grubudur. Bu yaş grubu ergenlik döneminde olduğu için dinle ilgili kafalarında çok fazla soru olmaktadır. Diğer yaş gruplarında “Hayır” cevaplarının yüksek oranda çıkması araştırmacılar ve din görevlileri tarafından dikkate alınmalıdır.

Eğitim değişkeninde de okur-yazar olmayanlar, ilkokul ve ortaokul mezunları yakın veya eşit oranda “Evet” ve “Hayır” cevapları vermektedir. Fakülte mezunlarının çoğunun (%71) bu soruya “Hayır” cevabı vermesi dikkate alınmalıdır.

Meslek değişkenine göre bu soruya verilen “Evet” ve “Hayır” cevap oranları birbirine yakındır. İşçiler %59,4, işsizler %58,3, memurlar %51,7, ev hanımları %51,3 oranlarda vaizlere soru sorduklarını belirtmişlerdir. Esnaf ve sanatkarlar %52,0, serbest meslek grubu %53,1 oranlarda ilgili soruya “Hayır” cevabını vermektedir.

Tablo 32. İkamet Yeri - Vâizlere Soru Yöneltilmesi

İkamet Yeri * Vâizlere muhtelif konularda sözlü olarak , internetle / yazılı veya telefonla soru soruyor musunuz					
		Soru		Toplam	
		Evet	Hayır		
İkametYeri	Osmangazi	N	12	9	21
		% İkametYeri	57,1%	42,9%	100,0%
	Yıldırım	N	12	8	20
		% İkametYeri	60,0%	40,0%	100,0%
	Nilüfer	N	6	14	20
		% İkametYeri	30,0%	70,0%	100,0%
	Mudanya	N	11	9	20
		% İkametYeri	55,0%	45,0%	100,0%
	Gemlik	N	11	8	19
		% İkametYeri	57,9%	42,1%	100,0%
	Gürsu	N	9	11	20
		% İkametYeri	45,0%	55,0%	100,0%
	Kestel	N	16	4	20
		% İkametYeri	80,0%	20,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	11	9	20
		% İkametYeri	55,0%	45,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	12	8	20
		% İkametYeri	60,0%	40,0%	100,0%
	Orhaneli	N	2	18	20
		% İkametYeri	10,0%	90,0%	100,0%
	İznik	N	11	8	19
		% İkametYeri	57,9%	42,1%	100,0%
	Orhangazi	N	11	9	20
		% İkametYeri	55,0%	45,0%	100,0%
	Yenişehir	N	11	9	20
		% İkametYeri	55,0%	45,0%	100,0%
	İnegöl	N	7	13	20
		% İkametYeri	35,0%	65,0%	100,0%
	Keles	N	12	8	20
		% İkametYeri	60,0%	40,0%	100,0%
	Harmancık	N	10	10	20
		% İkametYeri	50,0%	50,0%	100,0%
Karacabey	N	14	6	20	
	% İkametYeri	70,0%	30,0%	100,0%	
Toplam		N	178	161	339
		% İkametYeri	52,5%	47,5%	100,0%

“Vâizlere muhtelif konularda sözlü olarak , internetle / yazılı veya telefonla soru soruyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların ikamet değişkenine göre dağılımı **Tablo 32** de verilmektedir. İkamet yeri değişkenine göre cevaplarda farklılık görülmektedir. Yıldırım, Kestel, Keles ve Karacabey’de “Evet” diyenlerin oranı %70 ve üzerinde iken Orhaneli’de %10 oranında “Evet” cevabının verildiği görülmektedir. Bununla birlikte Nilüfer ve Orhaneli’de “Hayır” cevabını verenlerin oranı %70 ve üzerindedir.

Tablo 33. Vâizlere Soru Yöneltilen Konular

Cevabınız evet ise Vizlere en çok hangi konularda sorular soruyorsunuz										
Değişkenler			cevap evetse						Toplam	
			İman/intikadla ilgili	İbadetle ilgili	Ölüm ve Ahiret ile ilgili	Ailevi Konular ile ilgili	Nikah ve Boşanma ile ilgili	Diğer		
Cinsiyet	Kadın	N	15	46	12	7	10	1	91	
		% cinsiyet	16,5%	50,5%	13,2%	7,7%	11,0%	1,1%	100,0%	
	Erkek	N	14	39	16	4	11	5	89	
		% cinsiyet	15,7%	43,8%	18,0%	4,5%	12,4%	5,6%	100,0%	
Toplam		N	29	85	28	11	21	6	180	
		% cinsiyet	16,1%	47,2%	15,6%	6,1%	11,7%	3,3%	100,0%	
Yaşgrubu	12-24	N	6	8	0	1	0	2	17	
		% yaşgrubu	35,3%	47,1%	0,0%	5,9%	0,0%	11,8%	100,0%	
	25-34	N	4	15	1	1	5	2	28	
		% yaşgrubu	14,3%	53,6%	3,6%	3,6%	17,9%	7,1%	100,0%	
	35-44	N	9	16	0	3	4	1	33	
		% yaşgrubu	27,3%	48,5%	0,0%	9,1%	12,1%	3,0%	100,0%	
	45-54	N	5	16	6	2	4	0	33	
		% yaşgrubu	15,2%	48,5%	18,2%	6,1%	12,1%	0,0%	100,0%	
	55-64	N	4	23	8	4	4	0	43	
		% yaşgrubu	9,3%	53,5%	18,6%	9,3%	9,3%	0,0%	100,0%	
	65+	N	1	7	13	0	4	1	26	
		% yaşgrubu	3,8%	26,9%	50,0%	0,0%	15,4%	3,8%	100,0%	
	Toplam		N	29	85	28	11	21	6	180
			% yaşgrubu	16,1%	47,2%	15,6%	6,1%	11,7%	3,3%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	1	3	8	0	2	0	14	
		% eğitim	7,1%	21,4%	57,1%	0,0%	14,3%	0,0%	100,0%	
	İlkokul	N	8	32	12	4	5	0	61	
		% eğitim	13,1%	52,5%	19,7%	6,6%	8,2%	0,0%	100,0%	
	Ortaokul	N	6	15	4	1	1	1	28	
		% eğitim	21,4%	53,6%	14,3%	3,6%	3,6%	3,6%	100,0%	
	Lise veya Mesleki Lise	N	9	25	1	1	6	4	46	
		% eğitim	19,6%	54,3%	2,2%	2,2%	13,0%	8,7%	100,0%	
	İki yıllık Yüksekokul	N	4	9	3	3	4	0	23	
		% eğitim	17,4%	39,1%	13,0%	13,0%	17,4%	0,0%	100,0%	
	Fakülte	N	1	1	0	2	2	1	7	
		% eğitim	14,3%	14,3%	0,0%	28,6%	28,6%	14,3%	100,0%	
	Lisans Üstü	N	0	0	0	0	1	0	1	
		% eğitim	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
Toplam		N	29	85	28	11	21	6	180	
		% eğitim	16,1%	47,2%	15,6%	6,1%	11,7%	3,3%	100,0%	
Meslek	Ev Hanımı	N	10	33	8	5	8	0	64	
		% meslek	15,6%	51,6%	12,5%	7,8%	12,5%	0,0%	100,0%	
	Memur	N	1	4	1	2	5	2	15	
		% meslek	6,7%	26,7%	6,7%	13,3%	33,3%	13,3%	100,0%	
	İşçi	N	4	12	1	1	1	0	19	
		% meslek	21,1%	63,2%	5,3%	5,3%	5,3%	0,0%	100,0%	
	Esnaf-Sanatkar	N	1	6	1	1	2	0	11	
		% meslek	9,1%	54,5%	9,1%	9,1%	18,2%	0,0%	100,0%	
	Serbest Meslek	N	6	12	5	0	0	0	23	
		% meslek	26,1%	52,2%	21,7%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	Emekli	N	5	16	12	2	5	1	41	
		% meslek	12,2%	39,0%	29,3%	4,9%	12,2%	2,4%	100,0%	
	İşsiz	N	2	2	0	0	0	3	7	
		% meslek	28,6%	28,6%	0,0%	0,0%	0,0%	42,9%	100,0%	
Toplam		N	29	85	28	11	21	6	180	
		% meslek	16,1%	47,2%	15,6%	6,1%	11,7%	3,3%	100,0%	

Vâizlere en çok soru yöneltilen konular ise şöyledir: Cinsiyet değişkeninde kadınların yarısı (%50,5) ibadet ile ilgili soru sorarken erkeklerde bu oran %43,8 dir. Erkeklerde ölüm ve ahiret ile ilgili soruların oranının %18 olması kadınlardan daha fazla bu konuda soru sordukları anlamına gelmektedir (**Bkz. Tablo 33**).

Yaş değişkeninde 12-24 ve 35-44 yaş grupları ölüm ve ahretle ilgili hiç soru sormazken 65+ yaş grubunda bu soruya “Evet” cevabı verenlerin oranı %50’dir. 65+ grup hariç tüm yaş grupları vâizlere ibadetle ilgili sorular sorduklarını ortalama oran olan %47,2’nin üzerinde görüş belirtmişlerdir.

Eğitim değişkeninde okur-yazar olmayanların %57’si ölüm ve ahretle ilgili, ilkokul, ortaokul ve lise mezunlarının yarısından fazlası ibadetle ilgili, yüksek okul mezunları da ibadetle ilgili sorular sormayı tercih ederken fakülte mezunu ailevi konular ile nikâh ve boşanmayla ilgili sorular sorduklarını belirtmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça aile ile ilgili soru sorma oranında artış görölmektedir.

Meslek değişkeninde de ev hanımı (%51,6), işçi (%63,2), esnaf-sanatkâr (%54,5), serbest meslek grupları (%52,2) daha çok ibadetle ilgili sorular sorduklarını ifade ederken diğer grupların verdikleri cevaplar farklıdır.

“Vâizlere en çok hangi konularda sorular soruyorsunuz?” sorusunda “Diğer” seçeneğini işaretleyen altı kişi şu hususları ifade etmiştir: “*Din eğitimi konusunda sorular (2 kişi) / Güncel konularla ilgili sorular (3 kişi) / İslâm ahlakı ile ilgili sorular (1 kişi)*”

Tablo 34. İkamet Yeri - Vâizlere Soru Yöneltilen Konular

İkamet Yeri * Cevap evet ise Vâizlere en çok hangi konularda sorular soruyorsunuz									
		cevap evetse						Toplam	
		İman/itikadla ilgili	İbadetle ilgili	Ölüm ve Ahiret ile ilgili	Ailevi Konular ile ilgili	Nikâh ve Boşanma ile ilgili	Diğer		
İkamet Yeri	Osmangazi	N	5	4	1	2	0	0	12
		% İkamet Yeri	41,7%	33,3%	8,3%	16,7%	0,0%	0,0%	100,0%
	Yıldırım	N	0	7	1	1	3	0	12
		% İkamet Yeri	0,0%	58,3%	8,3%	8,3%	25,0%	0,0%	100,0%
	Nilüfer	N	2	2	0	1	1	1	7
		% İkamet Yeri	28,6%	28,6%	0,0%	14,3%	14,3%	14,3%	100,0%
	Mudanya	N	2	7	0	0	2	0	11
		% İkamet Yeri	18,2%	63,6%	0,0%	0,0%	18,2%	0,0%	100,0%
	Gemlik	N	0	10	0	0	1	0	11
		% İkamet Yeri	0,0%	90,9%	0,0%	0,0%	9,1%	0,0%	100,0%
	Gürsu	N	1	2	1	2	2	1	9
		% İkamet Yeri	11,1%	22,2%	11,1%	22,2%	22,2%	11,1%	100,0%
	Kestel	N	4	8	2	0	2	0	16
		% İkamet Yeri	25,0%	50,0%	12,5%	0,0%	12,5%	0,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	1	5	3	0	2	0	11
		% İkamet Yeri	9,1%	45,5%	27,3%	0,0%	18,2%	0,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	1	3	2	4	1	1	12
		% İkamet Yeri	8,3%	25,0%	16,7%	33,3%	8,3%	8,3%	100,0%
	Orhaneli	N	0	1	1	0	0	0	2
		% İkamet Yeri	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	İznik	N	2	5	3	0	0	1	11
		% İkamet Yeri	18,2%	45,5%	27,3%	0,0%	0,0%	9,1%	100,0%
	Orhangazi	N	4	3	3	0	1	0	11
		% İkamet Yeri	36,4%	27,3%	27,3%	0,0%	9,1%	0,0%	100,0%
	Yenişehir	N	2	4	3	0	1	1	11
		% İkamet Yeri	18,2%	36,4%	27,3%	0,0%	9,1%	9,1%	100,0%
	İnegöl	N	0	4	3	0	0	0	7
		% İkamet Yeri	0,0%	57,1%	42,9%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Keles	N	2	9	0	0	2	0	13
		% İkamet Yeri	15,4%	69,2%	0,0%	0,0%	15,4%	0,0%	100,0%
Harmancık	N	1	4	3	0	2	0	10	
	% İkamet Yeri	10,0%	40,0%	30,0%	0,0%	20,0%	0,0%	100,0%	
Karacabey	N	2	7	2	1	1	1	14	
	% İkamet Yeri	14,3%	50,0%	14,3%	7,1%	7,1%	7,1%	100,0%	
Toplam	N	29	85	28	11	21	6	180	
	% İkamet Yeri	16,1%	47,2%	15,6%	6,1%	11,7%	3,3%	100,0%	

Bir önceki soruya “evet” cevabını verenlere sorulan soru “Vaizlere hangi konularda sorular soruyorsunuz?” şeklindedir. Bu soruya ankete katılanların ikamet yeri değişkenine göre verdikleri cevapların dağılımı **Tablo 34’te** verilmiştir. Genelde ilçelerde “İbadet, İman/itikad ve Ölüm/Ahiret ile ilgili” konularda sorular sorulduğu görülmektedir. Osmangazi’de “İman ile ilgili” sorular en yüksek oranda(%41,7) sorulurken, Yıldırım(%58,3), Mudanya(%63,6), Gemlik(%90,9) ve Keles’te(%69,2) “İbadet” ile ilgili sorular öne çıkmaktadır. Orhaneli’de %50 oranında “İbadet ve Ölüm / Ahiret ile ilgili”

konularda sorular sorulmaktadır.

Tablo 35. Vâizlerin Aynı Konudaki Sorulara Farklı Cevaplar Verip-Verme Durumu

Vâizlerde aynı konudaki sorularınıza farklı cevaplar veriyorlar mı					
Değişkenler			farklı cevap		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	N	11	82	93
		% cinsiyet	11,8%	88,2%	100,0%
	Erkek	N	4	86	90
		% cinsiyet	4,4%	95,6%	100,0%
Toplam		N	15	168	183
		% cinsiyet	8,2%	91,8%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	2	16	18
		% yaşgrubu	11,1%	88,9%	100,0%
	25-34	N	2	26	28
		% yaşgrubu	7,1%	92,9%	100,0%
	35-44	N	2	31	33
		% yaşgrubu	6,1%	93,9%	100,0%
	45-54	N	4	29	33
		% yaşgrubu	12,1%	87,9%	100,0%
	55-64	N	5	40	45
		% yaşgrubu	11,1%	88,9%	100,0%
	65+	N	0	26	26
		% yaşgrubu	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N	15	168	183
		% yaşgrubu	8,2%	91,8%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	0	14	14
		% eğitim	0,0%	100,0%	100,0%
	İlkokul	N	5	57	62
		% eğitim	8,1%	91,9%	100,0%
	Ortaokul	N	1	27	28
		% eğitim	3,6%	96,4%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	2	45	47
		% eğitim	4,3%	95,7%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	5	18	23
		% eğitim	21,7%	78,3%	100,0%
	Fakülte	N	2	6	8
		% eğitim	25,0%	75,0%	100,0%
	Lisans Üstü	N	0	1	1
		% eğitim	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N	15	168	183
		% eğitim	8,2%	91,8%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	7	58	65
		% meslek	10,8%	89,2%	100,0%
	Memur	N	4	11	15
		% meslek	26,7%	73,3%	100,0%
	İşçi	N	0	19	19
		% meslek	0,0%	100,0%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	0	11	11
		% meslek	0,0%	100,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	0	23	23
		% meslek	0,0%	100,0%	100,0%
	Emekli	N	4	38	42
		% meslek	9,5%	90,5%	100,0%
	İşsiz	N	0	8	8
		% meslek	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N	15	168	183
		% meslek	8,2%	91,8%	100,0%

“Vâizler aynı konudaki sorularınıza farklı cevaplar veriyorlar mı?” şeklinde soruya verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı **Tablo 35’te** verilmiştir. Cinsiyet

değişkeninde kadınların %88 i “Hayır” derken bu oranın erkeklerde %95,6’ya çıkması erkek dinleyicilerin vaizlere sordukları sorulara büyük oranda aynı cevabı aldıklarını ortaya koymaktadır. Bu oran farklılığı kadınların yarısının ibadetle ilgili soru sormasından kaynaklanmaktadır. Sorulan sorulara mezhepsel farklılıkları açıklayıcı cevap verilmesi bu sonuçta etkileyici olmuştur.

Yaş değişkeninde “Hayır” cevabının her yaş grubunda yüksek olması vâizler açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Bu cevap insanların vâizlere olan güvenini de ortaya koymaktadır.

Eğitim değişkeninde ilgili soruya verilen “Hayır” cevabının oranı yüksek okul ve fakülte mezunlarında azalmaktadır. Yüksek okul mezunlarının %22’si ve fakülte mezunlarının %25’i vâizlerin aynı sorulara farklı cevaplar verdiklerini söylemektedir.

Meslek değişkeninde işçi, esnaf sanatkâr, işsiz ve serbest meslek sahiplerinin tamamı “Hayır” cevabı vermektedir. Ev hanımı ve emekliler de %90 oranında “Hayır” cevabı vermektedir. Sadece memur grubunun verdiği %27 oranındaki “Evet” oranı dikkate alınmalıdır.

Tablo 36. İkamet Yeri - Vâizlerin Aynı Konudaki Sorulara Farklı Cevaplar Verip-Vermeme Durumu

İkamet Yeri * Vâizlerde aynı konudaki sorularımıza farklı cevaplar veriyorlar mı					
			farklı cevap		Toplam
			Evet	Hayır	
İkamet Yeri	Osmangazi	N	2	10	12
		% İkamet Yeri	16,7%	83,3%	100,0%
	Yıldırım	N	1	11	12
		% İkamet Yeri	8,3%	91,7%	100,0%
	Nilüfer	N	3	5	8
		% İkamet Yeri	37,5%	62,5%	100,0%
	Mudanya	N	0	12	12
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	Gemlik	N	3	8	11
		% İkamet Yeri	27,3%	72,7%	100,0%
	Görsu	N	0	9	9
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	Kestel	N	0	16	16
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	0	11	11
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	0	12	12
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	Orhaneli	N	0	2	2
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	İznik	N	0	12	12
		% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%
	Orhangazi	N	1	10	11
		% İkamet Yeri	9,1%	90,9%	100,0%
	Yenişehir	N	1	10	11
		% İkamet Yeri	9,1%	90,9%	100,0%
	İnegöl	N	2	5	7
		% İkamet Yeri	28,6%	71,4%	100,0%
	Keles	N	1	12	13
		% İkamet Yeri	7,7%	92,3%	100,0%
	Harmancık	N	1	9	10
		% İkamet Yeri	10,0%	90,0%	100,0%
Karacabey	N	0	14	14	
	% İkamet Yeri	0,0%	100,0%	100,0%	
Toplam	N	15	168	183	
	% İkamet Yeri	8,2%	91,8%	100,0%	

Ankete katılanlara, vâizlerin aynı sorulara farklı cevap verip vermedikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevapların ikamet yeri değişkenine göre dağılımı **Tablo 36’da** verilmiştir. Genelde verilen cevap “Hayır”(%91,8) olmakla beraber Osmangazi’de %17, Gemlik’te %27, İnegöl’de %29 oranlarda “Evet” cevabı görülmektedir. Nilüfer’de vâizlerin aynı sorulara farklı cevap verdiklerini düşünenlerin oranı %38 ile dikkat çekmektedir.

Tablo 37. Vaazlardan Etkilenme Durumu

Siz müjdeleyici vaazlardan mı korkutucu vaazlardan mı daha fazla etkileniyorsunuz						
Değişkenler			soru_21			Toplam
			Müjdeleyici vaazlardan	Korkutucu vaazlardan	Her ikisinden de	
Cinsiyet	Kadın	N	49	23	98	170
		% cinsiyet	28,8%	13,5%	57,6%	100,0%
	Erkek	N	58	20	92	170
		% cinsiyet	34,1%	11,8%	54,1%	100,0%
Toplam		N	107	43	190	340
		% cinsiyet	31,5%	12,6%	55,9%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	10	3	14	27
		% yaşgrubu	37,0%	11,1%	51,9%	100,0%
	25-34	N	16	4	31	51
		% yaşgrubu	31,4%	7,8%	60,8%	100,0%
	35-44	N	20	4	34	58
		% yaşgrubu	34,5%	6,9%	58,6%	100,0%
	45-54	N	21	7	38	66
		% yaşgrubu	31,8%	10,6%	57,6%	100,0%
	55-64	N	33	15	45	93
		% yaşgrubu	35,5%	16,1%	48,4%	100,0%
	65+	N	7	10	28	45
		% yaşgrubu	15,6%	22,2%	62,2%	100,0%
Toplam		N	107	43	190	340
		% yaşgrubu	31,5%	12,6%	55,9%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	5	6	21	32
		% eğitim	15,6%	18,8%	65,6%	100,0%
	İlkokul	N	39	23	61	123
		% eğitim	31,7%	18,7%	49,6%	100,0%
	Ortaokul	N	18	6	31	55
		% eğitim	32,7%	10,9%	56,4%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	23	5	44	72
		% eğitim	31,9%	6,9%	61,1%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	11	2	20	33
		% eğitim	33,3%	6,1%	60,6%	100,0%
	Fakülte	N	10	1	13	24
		% eğitim	41,7%	4,2%	54,2%	100,0%
	Lisans Üstü	N	1	0	0	1
		% eğitim	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	107	43	190	340
		% eğitim	31,5%	12,6%	55,9%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	33	18	69	120
		% meslek	27,5%	15,0%	57,5%	100,0%
	Memur	N	11	2	16	29
		% meslek	37,9%	6,9%	55,2%	100,0%
	İşçi	N	11	4	17	32
		% meslek	34,4%	12,5%	53,1%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	5	2	18	25
		% meslek	20,0%	8,0%	72,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	15	7	27	49
		% meslek	30,6%	14,3%	55,1%	100,0%
	Emekli	N	26	9	36	71
		% meslek	36,6%	12,7%	50,7%	100,0%
	İşsiz	N	5	1	6	12
		% meslek	41,7%	8,3%	50,0%	100,0%
Toplam		N	106	43	189	338
		% meslek	31,4%	12,7%	55,9%	100,0%

“Siz, müjdeleyici vaazlardan mı (cennetten ve ödüllendirme konularından), korkutucu vaazlardan mı (cehennem ve cezalandırma konularından) daha fazla etkileniyorsunuz?” şeklindeki soruya verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı

Tablo 37’de verilmektedir. “*Her ikisinden de*” cevabının hem kadınlarda hem de erkeklerde yüksek ve birbirine yakın oranda çıkması din eğitimi açısından önemlidir. İnsanların sürekli müjdeleyici ya da korkutucu vaazları değil her ikisini de eşit oranda dinlemek istedikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Erkekler (%11,8), kadınlara (%13,5) oranla korkutucu vaazlardan daha az etkilendiklerini ifade etmektedir.

Yaş grubu değişkeninde 65+ yaş grubu hariç tüm yaş grupları ortalama oran %31,5’in üzerinde “Müjdeleyici vaazlardan” etkilendikleri cevabını vermişlerdir. “Her ikisinden de” cevabını verenlerin oranı her yaş grubunda yüksek görünmektedir. “Korkutucu vaazlardan” seçeneğini işaretleyenlerin ortalamasının az olması (%12,6) dikkate alınmalıdır.

Eğitim değişkeninde korkutucu vaazlardan etkilenenlerin oranı okur-yazar olmayanlarda %18,8, ilkokul mezunlarında %18,7 olup ortalama oran olan %12,6’nın üzerindedir. İnsanın unutkan, nefsine düşkün, maddiyatı seven bir tabiata sahip olmasından ötürü daima uyarılma ihtiyacı olduğundan⁵¹ korkutucu vaazlara ihtiyacı vardır. “Her ikisinden de” cevabını verenlerin eğitim değişkenine göre ortalaması ise %55,9’dur. Eğitim seviyesi arttıkça “Müjdeleyici vaazlardan” etkilendikleri cevabını verenlerin oranı artmaktadır.

Meslek değişkeninde ilgili soruya serbest meslek grubu %72’lik oranda “Her ikisinden de” cevabını en yüksek oranda verirken, işsizler %50’lik en düşük oranda ilgili cevabı vermişlerdir. Ev hanımları %15’lik oranda “Korkutucu vaazlardan” etkilendiklerini belirtmişlerdir.

---

⁵¹ Turgay Gündüz, *Kur’an’da Korku Motifi*, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 166.

Tablo 38. İkamet Yeri - Vaazlardan Etkilenme Durumu

İkamet Yeri * Siz müjdeleyici vaazlardan mı korkutucu vaazlardan mı daha fazla etkileniyorsunuz						
			soru_21			Toplam
			Müjdeleyici vaazlardan	Korkutucu vaazlardan	Her ikisinden de	
İkametYeri	Osmangazi	N	4	3	14	21
		% İkametYeri	19,0%	14,3%	66,7%	100,0%
	Yıldırım	N	4	3	13	20
		% İkametYeri	20,0%	15,0%	65,0%	100,0%
	Nilüfer	N	8	3	9	20
		% İkametYeri	40,0%	15,0%	45,0%	100,0%
	Mudanya	N	3	3	14	20
		% İkametYeri	15,0%	15,0%	70,0%	100,0%
	Gemlik	N	3	3	13	19
		% İkametYeri	15,8%	15,8%	68,4%	100,0%
	Gürsu	N	6	2	12	20
		% İkametYeri	30,0%	10,0%	60,0%	100,0%
	Kestel	N	6	1	13	20
		% İkametYeri	30,0%	5,0%	65,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	5	3	12	20
		% İkametYeri	25,0%	15,0%	60,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	11	1	8	20
		% İkametYeri	55,0%	5,0%	40,0%	100,0%
	Orhaneli	N	7	1	12	20
		% İkametYeri	35,0%	5,0%	60,0%	100,0%
	İznik	N	7	3	10	20
		% İkametYeri	35,0%	15,0%	50,0%	100,0%
	Orhangazi	N	14	4	2	20
		% İkametYeri	70,0%	20,0%	10,0%	100,0%
	Yenişehir	N	6	3	11	20
		% İkametYeri	30,0%	15,0%	55,0%	100,0%
	İnegöl	N	9	1	10	20
		% İkametYeri	45,0%	5,0%	50,0%	100,0%
	Keles	N	4	3	13	20
		% İkametYeri	20,0%	15,0%	65,0%	100,0%
	Harmancık	N	7	2	11	20
		% İkametYeri	35,0%	10,0%	55,0%	100,0%
	Karacabey	N	3	4	13	20
		% İkametYeri	15,0%	20,0%	65,0%	100,0%
Toplam	N	107	43	190	340	
	% İkametYeri	31,5%	12,6%	55,9%	100,0%	

Ankete katılanlara ne tür vaazlardan etkilendikleri sorulmuştur. İlgili soruya verilen cevapların ikamet yeri değişkenine göre dağılımı **Tablo 37’de** verilmiştir. “Müjdeleyici vaazlardan” etkilenenlerin oranı Orhangazi’de %70 Nilüfer’de %40 ve İnegöl’de %45 olarak tespit edilmiştir. Osmangazi, Yıldırım, Mudanya, Gemlik, Gürsu, Kestel, Büyükorhan, Orhaneli, Keles ve Harmancık’ta %60 ve üzerinde “Her ikisinden de” cevabını verdikleri görülmektedir.

Tablo 39. Vâizler Arasındaki Farklılık Değerlendirmesi

Aynı konuda birden çok vaizden dinlediğiniz vaazlar arasındaki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz						
Değişkenler			soru_22			Toplam
			Olumlu	Olumsuz	Kafa karıştııcı	
Cinsiyet	Kadın	N	108	4	58	170
		% cinsiyet	63,5%	2,4%	34,1%	100,0%
	Erkek	N	116	19	33	168
		% cinsiyet	69,0%	11,3%	19,6%	100,0%
Toplam		N	224	23	91	338
		% cinsiyet	66,3%	6,8%	26,9%	100,0%
Yasgrubu	12-24	N	22	1	4	27
		% yasgrubu	81,5%	3,7%	14,8%	100,0%
	25-34	N	41	2	7	50
		% yasgrubu	82,0%	4,0%	14,0%	100,0%
	35-44	N	40	3	15	58
		% yasgrubu	69,0%	5,2%	25,9%	100,0%
	45-54	N	40	2	23	65
		% yasgrubu	61,5%	3,1%	35,4%	100,0%
	55-64	N	58	10	25	93
		% yasgrubu	62,4%	10,8%	26,9%	100,0%
	65+	N	23	5	17	45
		% yasgrubu	51,1%	11,1%	37,8%	100,0%
Toplam		N	224	23	91	338
		% yasgrubu	66,3%	6,8%	26,9%	100,0%
Egitim	Okur-yazar değil	N	15	3	14	32
		% eğitim	46,9%	9,4%	43,8%	100,0%
	İlkokul	N	76	8	38	122
		% eğitim	62,3%	6,6%	31,1%	100,0%
	Ortaokul	N	35	7	13	55
		% eğitim	63,6%	12,7%	23,6%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	53	4	15	72
		% eğitim	73,6%	5,6%	20,8%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	25	0	7	32
		% eğitim	78,1%	0,0%	21,9%	100,0%
	Fakülte	N	20	1	3	24
		% eğitim	83,3%	4,2%	12,5%	100,0%
Lisans Üstü	N	0	0	1	1	
	% eğitim	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%	
Toplam		N	224	23	91	338
		% eğitim	66,3%	6,8%	26,9%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	83	2	35	120
		% meslek	69,2%	1,7%	29,2%	100,0%
	Memur	N	24	1	4	29
		% meslek	82,8%	3,4%	13,8%	100,0%
	İşçi	N	20	5	6	31
		% meslek	64,5%	16,1%	19,4%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	18	0	7	25
		% meslek	72,0%	0,0%	28,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	30	6	13	49
		% meslek	61,2%	12,2%	26,5%	100,0%
	Emekli	N	38	8	25	71
		% meslek	53,5%	11,3%	35,2%	100,0%
İşsiz	N	9	1	1	11	
	% meslek	81,8%	9,1%	9,1%	100,0%	
Toplam		N	222	23	91	336
		% meslek	66,1%	6,8%	27,1%	100,0%

Katılımcılara sorulan “Aynı konuda birden çok vaizden dinlediğiniz vaazlar arasındaki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna; kadınların %64’ü olumlu cevap vermekle beraber %34’ü ise aynı konuda farklı vaaz dinleyince kafalarının karıştığını ifade

etmişlerdir. Erkeklerde olumlu bulanların oranı %69,0 iken olumsuz bulanların oranı ortalamadan daha yüksektir. Bu hususta erkeklerin aynı konuları tekrar dinlemeleri durumunda sıkılmaları etkili olabilir.

Yaş değişkeninde ilgili soruya yaş grubu ilerledikçe “Olumlu” diyenlerin oranında düşüş görülmektedir. 45 yaş ve üzeri yaş gruplarında ise bu soruya “Kafa karıştırıcı” diyenlerin oranları yüksektir.

Eğitim değişkeninde eğitim düzeyi yükseldikçe “Olumlu” cevabını verenlerin oranında artış görülmektedir. Okur-yazar olmayanlar %46,9, ilkokul mezunları %62,3, ortaokul mezunları %63,6, lise veya mesleki lise mezunları %73,6, yüksekokul mezunları %78,1, fakülte mezunları %83,3 oranlarda ilgili soruya “Olumlu” cevabını vermişlerdir. Eğitim durumu yükseldikçe “Kafa karıştırıcı” seçeneğini işaretleyenlerin oranının azaldığı görülmektedir. Şöyle ki; %43,8 okur-yazar olmayanlar ve %12,5 fakülte mezunları “Kafa karıştırıcı” cevabını vermiştir.

Meslek değişkeninde anketin yirmi ikinci soruya verilen “Olumlu” cevabı tüm meslek gruplarında yarıdan fazlayı göstermektedir. Memur ve işsizler bu soruya %80’in üzerinde “Olumlu” cevabını vermişlerdir. Ev hanımı (%29,2), esnaf-sanatkar (%28,0) ve emeklilerden (%35,2) bu soruya “Kafa karıştırıcı” cevabı verenlerin oranı da dikkate değer düzeydedir. **(Bkz.**

Tablo 40. İkamet Yeri - Vâizler Arasındaki Farklılık Değerlendirmesi

İkamet Yeri * Aynı konuda birden çok vaizden dinlediğiniz vaazlar arasındaki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz						
			soru_22			Toplam
			Olumlu	Olumsuz	Kafa karıştırıcı	
İkamet Yeri	Osmangazi	N	13	2	6	21
		% İkametYeri	61,9%	9,5%	28,6%	100,0%
	Yıldırım	N	9	1	9	19
		% İkametYeri	47,4%	5,3%	47,4%	100,0%
	Nilüfer	N	15	2	2	19
		% İkametYeri	78,9%	10,5%	10,5%	100,0%
	Mudanya	N	11	2	7	20
		% İkametYeri	55,0%	10,0%	35,0%	100,0%
	Gemlik	N	8	2	9	19
		% İkametYeri	42,1%	10,5%	47,4%	100,0%
	Gürsu	N	14	1	5	20
		% İkametYeri	70,0%	5,0%	25,0%	100,0%
	Kestel	N	18	0	2	20
		% İkametYeri	90,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	14	2	4	20
		% İkametYeri	70,0%	10,0%	20,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	19	0	1	20
		% İkametYeri	95,0%	0,0%	5,0%	100,0%
	Orhaneli	N	8	1	11	20
		% İkametYeri	40,0%	5,0%	55,0%	100,0%
	İznik	N	17	0	3	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	15,0%	100,0%
	Orhangazi	N	15	0	5	20
		% İkametYeri	75,0%	0,0%	25,0%	100,0%
	Yenişehir	N	16	0	4	20
		% İkametYeri	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%
	İnegöl	N	10	5	5	20
		% İkametYeri	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
	Keles	N	10	3	7	20
		% İkametYeri	50,0%	15,0%	35,0%	100,0%
	Harmancık	N	10	2	8	20
		% İkametYeri	50,0%	10,0%	40,0%	100,0%
	Karacabey	N	17	0	3	20
		% İkametYeri	85,0%	0,0%	15,0%	100,0%
	Toplam	N	224	23	91	338
		% İkametYeri	66,3%	6,8%	26,9%	100,0%

İkamet değişkenine göre “Aynı konuda birden çok vaizden dinlediğiniz vaazlar arasındaki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı **Tablo 40’da** verilmiştir. “Olumlu” cevabını verenlerin ortalama oranı %66 iken ankete katılanların %27’si bu soruya “Kafa karıştırıcı” cevabını vermektedir. Özellikle Yıldırım, Gemlik, Orhaneli ve Harmancık’ta “Kafa karıştırıcı” cevabını verenlerin oranı %40 ve üzerindedir.

Tablo 41. Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz talepleri

Yaşlılara gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz yapılmasını ister misiniz					
Değişkenler			soru_23		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	N	153	17	170
		% cinsiyet	90,0%	10,0%	100,0%
	Erkek	N	151	19	170
		% cinsiyet	88,8%	11,2%	100,0%
Toplam		N	304	36	340
		% cinsiyet	89,4%	10,6%	100,0%
Yaşgrubu	12-24	N	25	2	27
		% yaşgrubu	92,6%	7,4%	100,0%
	25-34	N	49	2	51
		% yaşgrubu	96,1%	3,9%	100,0%
	35-44	N	57	1	58
		% yaşgrubu	98,3%	1,7%	100,0%
	45-54	N	65	1	66
		% yaşgrubu	98,5%	1,5%	100,0%
	55-64	N	79	14	93
		% yaşgrubu	84,9%	15,1%	100,0%
	65+	N	29	16	45
		% yaşgrubu	64,4%	35,6%	100,0%
Toplam		N	304	36	340
		% yaşgrubu	89,4%	10,6%	100,0%
Eğitim	Okur-yazar değil	N	25	7	32
		% eğitim	78,1%	21,9%	100,0%
	İlkokul	N	105	18	123
		% eğitim	85,4%	14,6%	100,0%
	Ortaokul	N	48	7	55
		% eğitim	87,3%	12,7%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	69	3	72
		% eğitim	95,8%	4,2%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	33	0	33
		% eğitim	100,0%	0,0%	100,0%
	Fakülte	N	24	0	24
		% eğitim	100,0%	0,0%	100,0%
	Lisans Üstü	N	0	1	1
		% eğitim	0,0%	100,0%	100,0%
Toplam		N	304	36	340
		% eğitim	89,4%	10,6%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	110	10	120
		% meslek	91,7%	8,3%	100,0%
	Memur	N	28	1	29
		% meslek	96,6%	3,4%	100,0%
	İşçi	N	30	2	32
		% meslek	93,8%	6,2%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	25	0	25
		% meslek	100,0%	0,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	45	4	49
		% meslek	91,8%	8,2%	100,0%
	Emekli	N	53	18	71
		% meslek	74,6%	25,4%	100,0%
	İşsiz	N	11	1	12
		% meslek	91,7%	8,3%	100,0%
Toplam		N	302	36	338
		% meslek	89,3%	10,7%	100,0%

“Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz yapılmasını ister misiniz?” şeklindeki yirmi üçüncü soruya hem kadınların (%90,0) hem de erkeklerin (%88,8) büyük çoğunluğu “Evet” cevabını vermiştir. “Evet” cevabını verenler neden olarak şunları ifade etmişlerdir: “Her yaş grubunun ilgi ve ihtiyaçları farklıdır. (21 kişi) / Farklı

yaş gruplarına farklı yöntemlerle vaaz edilir. (11 kişi) / Vaazlardan daha çok istifade edilebilir. (19 kişi) / Vaazlara katılanların sayısı artar. (9 kişi) Vaazlar halka açık ve her yaş grubuna ortak yapıldığı için konular her zaman her yaş grubuna hitap etmemekte ve zaman zaman sıkıntılar yaşanabilmektedir. Yaş gruplarına özel vaazlar katılım ve ilgiyi arttırabilir. “Hayır” cevabını verenlerin nedenlerine gelince: “Dinin emirleri farklı yaştaki mükellefler için aynıdır. (16 kişi) / Birlik ve beraberlik açısından gereklidir. (7 kişi) / Vâizler herkesin anlayacağı şekilde anlatmalı (4 kişi)” diye ifade etmişlerdir. Farklı kuşaktan oluşan bireyler arasında daha kuvvetli ve yakın bağlar oluşturulabilmesi, karşılıklı yardım ve destek sağlanabilmesi ve farklı yaş grupları arasında bütünlük sağlanabilmesi için çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin birlikte eğitim etkinliklerine katılmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.⁵²

Yaş değişkeninde de, 12-24 yaş grubu (%92,6), 25-34 yaş grubu (%96,1), 35-44 yaş grubu (%98,3) ve 45-54 yaş grubu (%98,5) ilgili soruyu cevaplama oranı olan %89,4’ün üstünde oranlarda “Evet” cevabını vermişlerdir. Geriye kalan 55-64 yaş grubu (%84,9) ilgili ortalama orana yakın değerde görüş belirtirken, 65+ yaş grubu %64,4 oranıyla en düşük düzeyde “Evet” cevabını vermişlerdir. Ayrıca 65+ yaş grubunda %35,6’lık oranla “Hayır” cevabı verenlerin de yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim değişkeninde de eğitim düzeyi yükseldikçe “Evet” cevabını verenlerin oranında artış görülmektedir. Şöyle ki; %78,1 okur-yazar olmayanlar, %85,4 ilköğretim mezunları, %87,3 ortaokul mezunları, %95,8 lise veya mesleki lise mezunları, %100 oranlarda yüksekokul ve fakülte mezunları ilgili soruya “Evet” cevabını vermişlerdir.

Meslek değişkeninde sırasıyla %100’lük oranla esnaf-sanatkârlar, %96,6’lık oranla memurlar, %93,8’lik oranla işçiler, %91,7’lik oranla ev hanımları ve serbest meslek sahipleri bu konuda ortalama oran olan %89,3’ün üstünde oranlarda “Evet” cevabını vermişlerdir. %74,6’lık oranla emekliler ilgili ortalama oranın (%89,3) altında “Evet” cevabını vererek farklı yaş gruplarına yönelik vaazlar yapılması yönündeki görüşlerini belirtmişlerdir. Esnaf-sanatkârların tamamı farklı yaş gruplarına yönelik vaazlar yapılması gerektiğini savunmaktadır.

---

⁵² M. Akif Klavuz, *Kuşaklar Arası Din Eğitimi*, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 15.

Tablo 42. İkamet Yeri - Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz talepleri

İkamet Yeri * Yaşlılara gençlere ve çocuklara göre vaaz yapılmasını ister misiniz					
			soru_23		Toplam
			Evet	Hayır	
İkametYeri	Osmangazi	N	19	2	21
		% İkametYeri	90,5%	9,5%	100,0%
	Yıldırım	N	20	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	100,0%
	Nilüfer	N	19	1	20
		% İkametYeri	95,0%	5,0%	100,0%
	Mudanya	N	18	2	20
		% İkametYeri	90,0%	10,0%	100,0%
	Gemlik	N	17	2	19
		% İkametYeri	89,5%	10,5%	100,0%
	Görsu	N	17	3	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%
	Kestel	N	17	3	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	17	3	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	17	3	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%
	Orhaneli	N	18	2	20
		% İkametYeri	90,0%	10,0%	100,0%
	İznik	N	17	3	20
		% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%
	Orhangazi	N	19	1	20
		% İkametYeri	95,0%	5,0%	100,0%
	Yenişehir	N	20	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	100,0%
	İnegöl	N	18	2	20
		% İkametYeri	90,0%	10,0%	100,0%
	Keles	N	14	6	20
		% İkametYeri	70,0%	30,0%	100,0%
	Harmancık	N	20	0	20
		% İkametYeri	100,0%	0,0%	100,0%
Karacabey	N	17	3	20	
	% İkametYeri	85,0%	15,0%	100,0%	
Toplam	N	304	36	340	
	% İkametYeri	89,4%	10,6%	100,0%	

“Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz yapılmasını ister misiniz?” sorusuna ikamet yeri değişkenine göre verilen cevapların dağılımı **Tablo 41’de** verilmektedir. Bu soruya “Evet” cevabı verenlerin ortalama oranı %89 ile dikkat çekmektedir. Yıldırım, Yenişehir ve Harmancık’ta farklı yaş gruplarına göre vaaz yapılmasını ankete katılanların tümü (%100) talep etmektedir.

Tablo 43. Vaazlardan İstifade Oranları

Belli mekânlarda yüz yüze dinlediğiniz vaazlardan mı, medyadan dinlediğiniz vaazlardan mı daha çok istifade ediyorsunuz						
Değişkenler			soru_24			Toplam
			Yüz yüze dinlediğim vaazlardan	Medyadan	Farketmiyor	
Cinsiyet	Kadın	N	103	33	34	170
		% cinsiyet	60,6%	19,4%	20,0%	100,0%
	Erkek	N	107	26	37	170
		% cinsiyet	62,9%	15,3%	21,8%	100,0%
Toplam		N	210	59	71	340
		% cinsiyet	61,8%	17,4%	20,9%	100,0%
Yasgrubu	12-24	N	17	2	8	27
		% yasgrubu	63,0%	7,4%	29,6%	100,0%
	25-34	N	28	4	19	51
		% yasgrubu	54,9%	7,8%	37,3%	100,0%
	35-44	N	34	12	12	58
		% yasgrubu	58,6%	20,7%	20,7%	100,0%
	45-54	N	35	19	12	66
		% yasgrubu	53,0%	28,8%	18,2%	100,0%
	55-64	N	63	17	13	93
		% yasgrubu	67,7%	18,3%	14,0%	100,0%
	65+	N	33	5	7	45
		% yasgrubu	73,3%	11,1%	15,6%	100,0%
Toplam		N	210	59	71	340
		% yasgrubu	61,8%	17,4%	20,9%	100,0%
Egitim	Okur-yazar değil	N	24	1	7	32
		% eğitim	75,0%	3,1%	21,9%	100,0%
	İlkokul	N	84	25	14	123
		% eğitim	68,3%	20,3%	11,4%	100,0%
	Ortaokul	N	27	16	12	55
		% eğitim	49,1%	29,1%	21,8%	100,0%
	Lise veya Mesleki Lise	N	43	15	14	72
		% eğitim	59,7%	20,8%	19,4%	100,0%
	İki yıllık Yüksekokul	N	22	1	10	33
		% eğitim	66,7%	3,0%	30,3%	100,0%
	Fakülte	N	10	1	13	24
		% eğitim	41,7%	4,2%	54,2%	100,0%
Lisans Üstü	N	0	0	1	1	
	% eğitim	0,0%	0,0%	100,0%	100,0%	
Toplam		N	210	59	71	340
		% eğitim	61,8%	17,4%	20,9%	100,0%
Meslek	Ev Hanımı	N	72	26	22	120
		% meslek	60,0%	21,7%	18,3%	100,0%
	Memur	N	16	1	12	29
		% meslek	55,2%	3,4%	41,4%	100,0%
	İşçi	N	20	4	8	32
		% meslek	62,5%	12,5%	25,0%	100,0%
	Esnaf-Sanatkar	N	12	6	7	25
		% meslek	48,0%	24,0%	28,0%	100,0%
	Serbest Meslek	N	28	13	8	49
		% meslek	57,1%	26,5%	16,3%	100,0%
	Emekli	N	53	8	10	71
		% meslek	74,6%	11,3%	14,1%	100,0%
İşsiz	N	7	1	4	12	
	% meslek	58,3%	8,3%	33,3%	100,0%	
Toplam		N	208	59	71	338
		% meslek	61,5%	17,5%	21,0%	100,0%

Katılımcılara son olarak “Belli mekânlarda yüz yüze dinlediğiniz vaazlardan mı, medyadan dinlediğiniz vaazlar ve dinî sohbetlerden mi daha çok istifade ediyorsunuz?” sorusu yöneltmiştir. Bu soruya verilen cevapların farklı değişkenlere göre dağılımı

şöyledir: **(Bkz Tablo 42)**. Cinsiyet değişkeninde kadın (%60,6) ve erkekler (62,9) birbirine yakın oranlarda ilgili soruya cevap vermiştir. Teknolojinin ve iletişim kanallarının artmaya başlaması insanların vaazlara kolay ulaşabilmelerini mümkün kılmaktadır. Ama ankete katılan cemaatin %61,8'i yüz yüze dinledikleri vaazlardan daha çok istifade ettiklerini belirtmiştir. Yüz yüze dinledikleri vaazlardan daha çok istifade ettiklerini belirtenler şu nedenleri ifade etmişlerdir: *“Dikkatimi toplayarak dinleyebildiğim için (13 kişi) / Soru sorabildiğim için (8 kişi) / Vaizin beden dilinden etkilendiğim için (4 kişi)”*. Göz temasının dikkat üzerindeki verimi önem arz eder.

Diyanet İşleri Başkanlığı merkezi vaaz sisteminden yüz yüze vaaz sistemine geçmiştir. Vaizlerle bir çalıştay yapılmıştır. 600 vaiz, hizmet içi eğitim kurslarıyla “Rehber Vaiz” olarak yetiştirilmişlerdir. Bu vaizler aracılığıyla mahallinde “Vaaz Becerilerini Geliştirme Kursları” düzenlenmiş ve şu ana kadar yaklaşık 14.000 gönüllü cami görevlisi, bu kurslarda eğitilmişlerdir. Bu görevlilerin büyük çoğunluğu kendi camilerinde vaaz etmeye başlamışlardır. Söz konusu kurslar, bütün görevlilere yönelik olarak yaygınlaştırılacaktır.

“Medyadan” daha çok istifade ettiğini söyleyenlerin nedenleri ise: *“Yoğun çalışma saatlerimden dolayı yüz yüze vaazlara katılamadığım için medyadaki vaazlardan daha çok istifade ediyorum. (25 kişi) / İhtiyaç duyduğum konudaki vaazlara ulaşabildiğim için (17 kişi) / Eşim vaazlara katılmama izin vermediği için medyadan dinlediğim vaazlardan daha çok istifade ediyorum. (2 kişi)”* şeklinde sıralanmıştır.

Yaş değişkeninde 65+ yaş grubu ilgili soruya “Yüz yüze dinlediğim vaazlardan” seçeneğini %73,3'lük oranla en yüksek seviyede işaretledikleri anlaşılmaktadır. Aynı seçeneği en düşük oranda (%53,0) işaretleyen yaş grubu ise 45-54 yaş arasındır. “Medyadan” cevabında 45-54 yaş grubunun %28,8'lik oranla ortalama oranın (%17,4) üzerinde olması dikkat çekmektedir. “Farketmiyor” seçeneğini ise 25-34 yaş grubunun %37,3 ile en yüksek oranda işaretledikleri görülmektedir.

Eğitim değişkeninde ilgili soruda “Yüz yüze dinlediğim vaazlardan” seçeneğini işaretlemede ortalama oran %61,8 iken, aynı seçeneği %75,0 ile en yüksek oranda okuyamaz olmayanlar, %41,7 ile de en düşük oranda fakülte mezunları tercih etmiştir. “Medyadan” cevabını en yüksek oranda (%29,1) ortaokul mezunları vermiştir. Yine bu soruyu cevaplama “Farketmiyor” seçeneğini en yüksek oranda (%54,2) işaretleyen fakülte mezunlarıdır.

Yüz yüze dinlenen vaazlardan tüm meslek gruplarınca istifade edildiği görülmektedir. En yüksek oran ise %74,6 ile emeklilere aittir. Meslek gruplarına göre medyadan izledikleri vaazlardan istifade oranı serbest meslek sahipleri için %26,5, ev hanımları için %21,7 olarak belirlenmiştir. “Farketmiyor” seçeneğini işaretleyerek her ikisinden de eşit derecede istifade ettiğini ifade edenlerin oranı; memurlarda %41,4, işsizlerde ise %33,3 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 44. İkamet Yeri - Vaazlardan İstifade Oranları

İkamet Yeri * Belli mekanlarda yüz yüze dinlediğiniz vaazlardan mı, medyadan dinlediğiniz vaazlardan mı daha çok istifade ediyorsunuz						
		soru_24			Toplam	
		Yüz yüze dinlediğim vaazlardan	Medyadan	Farketmiyor		
İkamet Yeri	Osmangazi	N	12	4	5	21
		% İkamet Yeri	57,1%	19,0%	23,8%	100,0%
	Yıldırım	N	11	3	6	20
		% İkamet Yeri	55,0%	15,0%	30,0%	100,0%
	Nilüfer	N	12	2	6	20
		% İkamet Yeri	60,0%	10,0%	30,0%	100,0%
	Mudanya	N	13	3	4	20
		% İkamet Yeri	65,0%	15,0%	20,0%	100,0%
	Gemlik	N	11	4	4	19
		% İkamet Yeri	57,9%	21,1%	21,1%	100,0%
	Görsu	N	15	1	4	20
		% İkamet Yeri	75,0%	5,0%	20,0%	100,0%
	Kestel	N	12	4	4	20
		% İkamet Yeri	60,0%	20,0%	20,0%	100,0%
	Büyükorhan	N	15	2	3	20
		% İkamet Yeri	75,0%	10,0%	15,0%	100,0%
	M.Kemalpaşa	N	11	6	3	20
		% İkamet Yeri	55,0%	30,0%	15,0%	100,0%
	Orhaneli	N	11	4	5	20
		% İkamet Yeri	55,0%	20,0%	25,0%	100,0%
	İznik	N	10	6	4	20
		% İkamet Yeri	50,0%	30,0%	20,0%	100,0%
	Orhangazi	N	15	3	2	20
		% İkamet Yeri	75,0%	15,0%	10,0%	100,0%
	Yenişehir	N	11	5	4	20
		% İkamet Yeri	55,0%	25,0%	20,0%	100,0%
	İnegöl	N	13	1	6	20
		% İkamet Yeri	65,0%	5,0%	30,0%	100,0%
	Keles	N	14	2	4	20
		% İkamet Yeri	70,0%	10,0%	20,0%	100,0%
	Harmançık	N	10	6	4	20
		% İkamet Yeri	50,0%	30,0%	20,0%	100,0%
	Karacabey	N	14	3	3	20
		% İkamet Yeri	70,0%	15,0%	15,0%	100,0%
Toplam	N	210	59	71	340	
	% İkamet Yeri	61,8%	17,4%	20,9%	100,0%	

Ankete katılanların “Belli mekânlarda yüz yüze dinlediğiniz vaazlardan mı, medyadan dinlediğiniz vaazlar ve dinî sohbetlerden mi daha çok istifade ediyor sunuz?” sorusuna ikamet yeri değişkenine göre verdikleri cevapların dağılımı Tablo 43’te verilmektedir. İkamet yeri değişkenine göre yüz yüze dinlediği vaazlardan istifade ettiği cevabını verenlerin ortalama oranı %62 iken “Medyadan” dinlediği vaazlardan istifade ettiği cevabını verenlerin ortalama oranı %17 ve “Farketmez” diyenlerin ise ortalama oranı %21’dir. Sonuçlar ikamet yerlerine göre birbirine yakınlık arz etmektedir.

B. DEĞERLENDİRME

Geçmişten günümüze birçok vâiz iyiliğe çağırarak, kötülükten sakındırarak, farklı zaman ve mekânlarda vaaz geleneğinin oluşumunda ve devamında rol almıştır. Bu çalışma ile vaazın ve vâizliğin mazisi hatırlanarak tarihi süreç içinde yaşanan değişimler değerlendirilmiş ve bu görevin günümüzdeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma ile vaazların cemaatin beklentilerini karşılamada önemli ölçüde yeterli olduğu tespit edilmiştir. Halkın nazarında vâizlerin hangi niteliklere sahip olması gerektiği bilgisine de ulaşılmıştır. Araştırmamıza temel teşkil eden anket sorularına göre vaazların halkımızın beklentilerine cevap verdiği belirlenmiştir. (Bkz. Tablo18) Hem kadınlar hem de erkekler dinledikleri vaazlardan memnun olduklarını ve yeterince istifade ettiklerini birbirine yakın oranlarda ifade etmişlerdir. (Bkz. Tablo19)

Vaaz, dinin mesajıyla toplumu buluşturur. Araştırmaya katılanlar dini bilgileri geliştirmek ve pekiştirmek için vaaz dinleme ihtiyacı hissettiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo11). Özellikle vaaz konuları içerisinde iman ve ibadet ile ilgili konulara ağırlık verilmesini tercih ettiklerini belirterek bu konulara daha fazla ihtiyaçları olduğunu ortaya koymaktadırlar. Hem müjdeleyici vaazlardan, hem de korkutucu vaazlardan etkilendikleri elde edilen sonuçlar arasındadır. Bu durum müjdeleyici ve korkutucu vaazları eşit oranda dinlemek istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu da din eğitimi açısından önemli olarak değerlendirilebilir.

Ankete katılan erkekler vaazlara en çok camide katıldıkları (Bkz. Tablo 25) ve vaazlar için en elverişli mekânın cami olduğunu düşünmektedirler (Bkz. Tablo 27). Geçmişte vaazlar camiler, tekke ve zaviyeler, kıraathanelerdeyken, günümüzde; konferans salonundan ceza evlerine kadar geniş bir mekânda halka sunulmaktadır. Fakat araştırmada elde edilen sonuç vaaz mekânlarında caminin popülaritesini koruduğunu ortaya koymaktadır. Ankete katılan kadınlar vaazlara en çok cami ve Kur’an kursunda katıldıklarını ifade ederken (Bkz. Tablo 25), vaazlar için en elverişli mekânın cami olduğunu belirtmektedirler. Böylelikle camilerin fiziki şartlarının kadınlar için iyileştirilmesi mesajını da vermiş olmaktadır.

Yüz yüze dinledikleri vaazlardan cemaatin daha çok istifade ettiği araştırmada çıkan sonuçlar arasındadır (**Bkz. Tablo 42**). O halde yüz yüze vaazın yaygınlaştırılmasına önem verilmelidir. Zaten Diyanet İşleri Başkanlığı merkezi vaaz sisteminden yüz yüze vaaz sistemine geçmiştir. Vaizlerle bir çalıştay yapılmıştır. 600 vâiz, hizmet içi eğitim kurslarıyla “Rehber Vâiz” olarak yetiştirilmişlerdir. Bu vâizler aracılığıyla mahallinde “Vaaz Becerilerini Geliştirme Kursları” düzenlenmiş ve gönüllü cami görevlileri, bu kurslarda eğitilmişlerdir. Bu görevlilerin büyük çoğunluğu kendi camilerinde vaaz etmeye başlamışlardır. Söz konusu kurslar, bütün görevlilere yönelik olarak yaygınlaştırılmalıdır.

Yaşlılara gençlere çocuklara ayrı vaazlar yapılmasının istendiği araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır (**Bkz. Tablo 40**). Çünkü cemaat içinde annesiyle birlikte gelmiş küçük bir çocuktan, ergenlik çağındaki bir gence hatta 90 yaşındaki yaşlı insanlara rastlanmaktadır (**Bkz. Tablo 3**). Herkes vaaz süresince beklenti ve taleplerinin karşılanacağını düşünmektedir. Herkesin anlayışına, seviyesine, karakterine vs. göre davranmak farklı yaş gruplarına göre yapılan vaazlarda daha mümkün olacaktır. Farklı yaş gruplarındaki insanların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri farklılık arz etmektedir. Fakat vaazın anlaşılması ve etkili olması herkesin ortak beklentisidir.

Ankete katılanlar genellikle, dinledikleri vâizlerde en çok beğendikleri özellik olarak “Bilgileri” ve “Vaazları etkili şekilde sunabilmesi” cevabını vermişlerdir (**Bkz. Tablo 31**). Diğer taraftan ankete katılanlar vâizlerin anlaşılmayan, ağıdalı cümlelerle konuşmalarını genel olarak beğenmediklerini belirtmektedir. O halde vâiz uzun cümlelerden, ağır tertiplerden kaçınmalıdır. Erkek cemaat uzun konuşan, konuşmasını vaktinde tamamlamayan vâizleri beğenmediklerini belirtmiştir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar beğenilmeyen vâiz niteliklerinin cemaatin vaaza olan ilgilerini ve vaazdan elde ettikleri kazanımları olumsuz etkilediği düşüncesini destekler niteliktedir.

Din hem Allah ile kul arasında, hem de insan ile diğer insanlar arasındaki ilişkiyi şekillendirdiğinden, vaizlere sorulan sorular iman, ibadet içerikli olmasının yanında, karı koca ilişkileri, gelin kayınvalide problemleri, çocuk yetiştirme vb. hususlarda çeşitlilik göstermektedir. Vâizlerin aynı konudaki sorulara farklı cevaplar vermedikleri araştırmada elde edilen diğer bir sonuçtur (**Bkz. Tablo 35**). Bu durum vaizlerin güvenilirliğini arttırmaktadır.

Çıkan sonuçları genel olarak ifade etmek gerekirse Bursa ili ve 17 ilçesinde görev yapan 77 vâiz ve müftülüklerce vaaz etmesine izin verilenlerle birlikte yürütülen vaaz hizmetlerinden halkın genelinin memnun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu memnuniyetin üst seviyelere taşınabilmesi için yeni arayışlar içerisinde olmanın ve teklifler sunmanın gereği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Yaptığımız bu çalışma ile elde ettiğimiz tespitlerden hareketle diyebiliriz ki; vâizlik, fert ve topluma dini doğru anlatmada, kültür ve medeniyetlerin inşasında önemli bir unsurdur. Peygamberin izinden yürüyerek hem örnek hem de hizmet ehli olan vâiz, İslâmın insanların gönüllerine iletilmesi konusunda büyük rol üstlenmiştir. Hızla değişen ve gelişen günümüz

dünyasında gündemden haberdar olan, toplumun dert ve sorunlarını bilen ve bunlara yönelik çözümler üretebilen vâizlere ihtiyaç vardır. Kalabalıklar içinde yalnızlaşan insan, dinin huzur ve sükûnet veren mesajıyla vaazlar aracılığıyla buluşturulabilir. Bu hakikat özellikle vâizlere büyük sorumluluklar yüklemektedir. Bu alandaki hizmetlerin daha sistemli ve planlı olarak yapılması önem arz etmektedir.

HİPOTEZLERİN GERÇEKLEŞME DURUMU

1. Yapılmakta olan vaazların cemaate dini bilgi kazandırdığı ile ilgili hipotezimiz önemli ölçüde doğrulanmıştır. Ankete katılan kadınları %58'i, erkeklerin ise %49'u, dinledikleri vaazların dini bilgilerini geliştirdiğini belirtmişlerdir.
2. Vaazların güncel veya sosyal konulara cevap verdiği ile ilgili hipotezimiz doğrulanmamıştır. Ankete katılan erkekler vaazlarda güncel veya sosyal dini konulara yer verilmesini %15 oranında tercih ederken, kadınların bu konulara ilgisi %3 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç kadınların bu konulara ilgi göstermedikleri anlamına gelebileceği gibi, onların nazarında vaazlarda bu konulara yeterince yer verildiği anlamına da gelebilir.
3. Vâizlerin kullandıkları dilin ve konuyu anlatım biçimlerinin cemaatin seviyesine yeterince uygun olmadığı hakkındaki hipotez doğrulanmıştır. Ankete katılan kadınların %36'sı anlaşılmayan, ağdalı cümlelerle konuşulmalarını vâizlerde beğenmedikleri nitelik olarak belirtmişlerdir. Bu bağlamda söz konusu soruda sebep belirtirken kadınlar, vaazları anlayamadıklarını ve vaaz sürecinde sıkıldıklarını da ifade etmişlerdir.
4. Günümüzde vaaz süresi açısından herhangi bir problem olmadığını belirttiğimiz hipotez doğrulanmamıştır. Ankete katılan erkeklerin %45,6'sı vâizlerin çok uzun konuşmalarını beğenmedikleri nitelik olarak belirtmişlerdir. O halde vâizlerin vaaz sürecinde süreyi büyük ölçüde iyi kullanmadıkları ortaya çıkmaktadır.
5. Günümüzde vâizlerin alan bilgisi bakımından yeterli görüldüğü hipotezi doğrulanmıştır. Ankete katılan erkek ve kadınlar vâizlerin bilgilerini beğendiklerini birbirine yakın oranlarda (%37,6) belirtmişlerdir. Denekler %6,5'lik oranla vâizlerin bilgilerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir.
6. Çocuklara, gençlere, yaşlılara ayrı vaazların düzenlenmesi talep edildiği ile ilgili hipotez doğrulanmıştır. Kadınların %90'ı, erkeklerin %88,8'i bu husustaki taleplerini belirtmişlerdir.

7. Günümüzde vâizlere en çok gençlerin soru sorduğu, sorularının ibadet konularında yoğunlaştığı ile ilgili hipotez doğrulanmıştır. 12-24 yaş grubu %63 oranında 25-34 grubu %48 oranında soru sorduklarını, 12-24 yaş grubu %47 oranında 25-34 yaş grubu %53 oranında ibadet ile ilgili sorular sorduklarını belirtmişlerdir.
8. Halkın yüz yüze yapılan vaazlardan daha çok istifade ettiği ile ilgili hipotez doğrulanmıştır. Ankete katılan cemaatin %61,8'i yüz yüze dinledikleri vaazlardan daha çok istifade ettiklerini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern dünyada toplumun maddi ve manevi donanımlı vâiz ihtiyacını karşılamak için İlahiyat Fakültelerinde branşlaşmaya gidilmelidir. Bunun için bazı araştırmacıların tekliflerinde de yer aldığı gibi,⁵³ Fakültelerimizde Din Hizmetleri Bölümünün açılması ve vâiz yetiştirmek için özel programlar uygulanmasının zaruretine inanıyoruz. Ayrıca bayan vâizlere de ihtisas eğitim merkezlerini bitirme şartı getirilmesi din hizmetlerinin kalitesi için uygun olacaktır. Doktora yapmış vâizler kurum değişikliğine gitmektedir. Yetkililerce bunun sebepleri araştırılıp, doktora yapmış vaizlerin görevde kalmaları sağlanmaya çalışılmalıdır. Görev yapan diğer vâizlerin öğrenim düzeylerinin yükseltilmesi doğrultusunda imkânlar sağlanmalıdır. *“Bunun için mevcut vâizlerin tamamına en az yüksek lisans yapma zorunluluğu getirilmeli ve doktora yapabilmeleri için de teşvik edilmelidir. Yeni vâiz alımlarında ise öncelikle doktora yapmış olma şartı getirilmeli, doktoralı eleman bulunmaması halinde en az yüksek lisansını tamamlamış olma şartı konulmalıdır. Ayrıca, vaaz yapma yöntemleri konusunda da uzun süreli ciddi kurslardan geçirilmelidirler.”*⁵⁴

İl İrşat Kurulu'nun vaaz konularını belirlemede her ilçedeki muhatapların kültür seviyesini, örf ve adetlerini, ortak dertlerini ve beklentilerini göz önünde bulundurmalıdır. İl genelinde aynı konudaki vaazların yapılması vaazlardan elde edilecek verimi düşürebilir.

Hizmet içi seminerlerde vâizler arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı yapılarak meslek heyecanı diri tutulabilir. Böylece din hizmetlerinde yeni projeler için ortam oluşturulmuş olacaktır.

Merkez camilerde yapılan vaazlar yerel radyo ve televizyon kanallarından naklen verilerek hasta, yaşlı ve çalışanların da vaazlardan istifade etmeleri sağlanmalıdır.

Terör dolayısıyla halk farklı gruplara bölünerek kaos oluşturulmaktadır. Birlik ve beraberliğin temininde vaazlardan yararlanılabilir. DİB'nin olağanüstü hallerde sunulacak vaaz hizmetleri için bir kılavuz kitap hazırlamasına acil ihtiyaç duyulmaktadır.

⁵³ Bk. Mustafa Öcal, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003, s. 68.

⁵⁴ Mustafa Öcal, “Geçmişten Günümüze Vâizlik, Vâizler ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespit ve Teklifler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 23 (2014/2), s. 159.

Vaazların yapıldığı yerlerin fiziki şartları sorun olmaktan çıkarıldığı ve vaaz duyuruları her türlü iletişim vasıtaları ile yapıldığı takdirde pek çok kadın vaazlara istekli olarak katılacaktır.

Yaygın din eğitime devam edilen süre ile mükâfatlandırma arasında anlamlı bir ilişki vardır.⁵⁵ Vâiz-cemaat ilişkisinin samimî, saygı ve sevgiye dayalı olması, cemaatin bir sonraki vaaza gitmek isteyişinde etkili olacağı düşünülebilir.

Vaazlarda edinilen bilgilerin kalıcılığını sağlamak için; vaazın özetini içeren yazılar çoğaltılıp vaaz sonunda cemaate dağıtılabilir. Hz. Peygamber'in yaptığı gibi önemli hususlar üç defa tekrar edilebilir. Vaaz konusu anlatıldıktan sonra uygulama ile pekiştirilebilir. Örneğin kabir ziyareti adabı anlatıldıktan sonra cemaatten istekli olanlarla yakındaki bir mezarlık ziyaret edilebilir.

1. Benzer bir çalışma mülakat, görüşme formu gibi yöntemlerle nitel olarak da yapılabilir.
2. Benzer bir çalışma her ilçe için ayrı ayrı mahallelere göre merkezde veya kırsalda bulunma durumuna göre farklı değişkenlerle yapılabilir.

DİB, ilçe müftülükleri vasıtasıyla vaaz ve vâizlerin başarısını ölçmek, cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarını tespit etmek için belirli aralıklarla cemaat arasında anketler düzenleyerek elde ettiği verileri vâizlerle paylaşmalıdır.

---

⁵⁵ M. Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, 3. Baskı, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 156.

KAYNAKLAR

Kur'an-ı Kerim.

AKSEKİLİ, Ahmet Hamdi; *Şeriatı Menfaatlerine Alet Eden Vâizler*, Sırat-ı Müstakîm, c. 7, aded 182

AKŞİT, Vehbi; “*Toplumun Bilgi Kaynağı Olarak Vaaz*” (Bildiri), IV. Din Şûrası, Ankara (12-16 Ekim 2009).

ALTAN, Mehmet; *Kent Dindarlığı*, Kitapyurdu Yayınları, İstanbul 2010.

Âsım Efendi; *Kâmus Tercümesi*, c. III, İstanbul 1304.

ATİK, Kemal ve ark. *İslâmî Kavramlar*, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

AY, M. Emin; *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, 3. Baskı, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005.

BALIKESİRLİ SİRETÎ; *Ramazan Vaazları*, Sebilürreşad, 1-8 (21-203).

BALTACI, Cahit; *15-16. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976.

BALTACI, Cahit; *Osmanlı Eğitim Sistemi*, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 2. İstanbul 1996.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk; *Türkiye’de Vâizlik (Tarihçesi ve Problemleri)*, MÜİFAV Yayınları, İstanbul 1997.

BULUT, Mehmet; *Yaygın Din Eğitimi*, Divanet İlmi Dergi (Temmuz-Agustos-Eylül), DİB Yayınları, c. 29, sayı 3. Ankara 1993.

BUYRUKÇU, Ramazan, *Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri*, AÜİFD 47/2. (2006).

CİLALI, Osman; *Vaaz*, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, c. 6.

ÇAKAN, İsmail Lütfü; *Dînî Hitâbet*, MÜİFAV İstanbul, 2009.

DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara 1985.

DİB Görev ve Çalışma Yönergesi.

DOĞAN, Recai; *Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler*, AÜİFD, c. 39, Ankara 1998.

DOĞAN, Recai; *Yaygın Din Eğitimi Açısından II. İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış*, Dini Araştırmalar Dergisi, c.1. Ankara 1999.

DOĞAN, Recai; *Osmanlı'nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vaizlik*, Diyanet İlmî Dergi, c. 35, Ankara 1999.

GÜNDÜZ, Turgay; *Kur'an'da Korku Motifi*, Düşünce Kitapevi Yay. İstanbul 2004.

İPŞİRLİ, Mehmet, *Medrese*, DİA, c. 28.

KARA, İsmail; *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

KAYADİBİ, Fahri; *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yayınları, Ankara 2000.

KEYİFLİ, Şükrü; *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997.

KILIÇ, Ayşe İnan; *Vaizelerin Mesleki Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2014.

KILAVUZ, M. Akif; *Kuşaklar Arası Din Eğitimi*, Düşünce Kİaptevi Yayınları, İstanbul 2011.

KILAVUZ, M. Akif; *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Arasta Yayınları, Bursa 2003.

KOCAMAN, Kasım; *Yaygın Din Eğitimi İletişimi Sürecinde Hedef Kitlenin Özelliklerini Bilmenin Önemi* Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12 Fall, Ankara 2013.

KÖYLÜ, Mustafa; *Psiko-Sosyal Açından Dînî İletişim*, Ankara Okulu Yay. 2. Baskı, Ankara 2006.

KÖYLÜ, Mustafa; *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, Dem Yay. İstanbul 2004.

- MUALLA, Selçuk, *Din Hizmetlerinde Halkla İlişkilerin Vasıtaları 1 Vaaz*, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler (İÖP), 8. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007.
- UĞUR, Mücteba; *Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas*, AÜİFD Dergisi, c.XXVIII, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1986.
- ÖCAL, Mustafa, *Osmanlı Devleti Eğitim Sistemi*, Ders Notları, Bursa 2013.
- ÖCAL, Mustafa; *Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c. 6, Sayı 12, Ankara 2008.
- ÖCAL, Mustafa; *Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlikleri*, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), Kayseri 2003.
- ÖCAL, Mustafa; *Geçmişten Günümüze Vâizlik, Vâizler ve Vaazlar Hakkında Bazı Tespit ve Teklifler*, UÜİFD, 23 (2014/2).
- RAĞIB EL-İSFAHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *Müfredatu Elfâzı 'l-Kur'an*, Daru'ş-Şamiyye, Beyrut 1992.
- Resmi Gazete* 13 Temmuz 2010, Sayı: 27640.
- ŞENGÜDEN, Hasan Kenan; *2006 Yılı Müftülük Eğitim Faaliyetlerinin Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Konya İli Hadim ve Taşkent İlçeleri Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- YAZICI, Nesimi; *Tanzimat Dönemi Ramazanlarında Vaaz Ve İrşâd Hizmetleri Üzerine Değerlendirmeler*, Diyanet İlmi Dergi, c. 41, sayı. 3.
- YAZIR, Elmalılı M.Hamdi; *Hak Dînî Kur'an Dili*, c. 6. Azim Yayınları, İstanbul ts.
- 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*, 1965.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi*.
- 6002 sayılı Diyânet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun*, 2010.

EKLER

Ek 1. (ANKET ÖRNEĞİ)

HALKIMIZA GÖRE VAAZLAR VE VAİZLER

Değerli Hanımefendi / Beyefendi;

Ülkemizde yaygın din eğitimi kapsamında, vaizlerin sunduğu hizmetlerin çok önemli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda vaazların daha faydalı ve verimli olması konusunda siz değerli halkımızın görüş ve tavsiyelerini almak istiyoruz. Bursa il merkezi ve ilçelerinde vaizlerimizle muhatap olan siz halkımız için hazırladığımız **“Halkımıza Göre Vaazlar ve Vaizler”** konulu anketimizi cevaplayarak daha güzel vaaz hizmetleri sunabilmeleri için vaizlerimize yardımcı olacağınızdan eminiz.

Anket sonuçları yalnızca bu araştırmada kullanılacak olup, başka hiçbir kişi ya da kuruma verilmeyecektir. Bu nedenle, anket formuna isminizi yazmadan gönül rahatlığı içerisinde sorularımızı cevaplayabilirsiniz.

Araştırma sonuçlarının doğru ve güvenilir olması, vereceğiniz samimi cevaplara bağlı olduğundan, bu konudaki hassasiyetinize güvendiğimizi belirtiyor ve teşekkür ediyoruz.

Ocak 2015

Danışman Öğretim Elemanı:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

Uludağ Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Din Eğitimi A.B.D. Öğretim Üyesi

Anket Uygulayan:

Elif KAPDAN

Uludağ Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Lütfen aşağıdaki sorularda sizin durumunuza en uygun olanın başına (X) işareti koyunuz.

Bazı sorularda (.....) şeklindeki boşluklara yazmak istediğiniz farklı

cevabı yazınız.

1. Cinsiyetiniz:

( ) Kadın ( ) Erkek

2. Yaş Grubunuz:

( ) 12-24 ( ) 25- 34 ( ) 35-44 ( ) 45-54 ( ) 55-64 ( ) 65+

3. Eğitim Durumunuz:

- ( ) Okur-yazar değilim
( ) İlkokul mezunuyum
( ) Ortaokul mezunuyum
( ) Lise veya mesleki lise mezunuyum
( ) 2 yıllık yüksek okul mezunuyum
( ) Fakülte mezunuyum
( ) Lisans üstü (yüksek lisans ve doktor

4. Mesleğiniz

- Kadın:( ) Ev hanımı ( ) İşsiz
( ) Memur ( ) Memur
( ) İşçi ( ) İşçi
( ) Esnaf-sanatkâr ( ) Esnaf-sanatkâr
( ) Serbest meslek ( ) Serbest meslek
( ) Emekli ( ) Emekli

5. İkamet ettiğiniz ilçe

- ( ) Osmangazi ( ) Orhaneli
( ) Yıldırım ( ) İznik
( ) Nilüfer ( ) Orhangazi
( ) Mudanya ( ) Yenişehir
( ) Gemlik ( ) İnegöl
( ) Gürsu ( ) Keles
( ) Kestel ( ) Harmancık
( ) Büyükorhan ( ) Karacabey
( ) M. Kemalpaşa

6. Vaazlara hangi sıklıkla katılıyorsunuz / dinliyorsunuz?

( ) Haftada 1 gün

- ( ) 15 günde bir
( ) Ayda bir
( ) Kandil günleri ve Ramazan Ayı'nda
( ) Hiç katılmıyorum

7. Evinize yakınlık vaazlara katılmanızda etkili midir?

- ( ) Evet ( ) Hayır ( ) Farketmiyor

8. Neden vaaz dinleme ihtiyacı hissediyorsunuz?

- ( ) Dini bilgilerimi geliştirmek için
( ) Dini bilgilerimi pekiştirmek için
( ) Sevap kazanmak için
( ) Zamanı değerlendirmek için
( ) Diğer (Hangi sebep ise belirtiniz)

9. Vaaz dinlemeyi arkadaşınıza, komşunuza veya tanıdığınız birine tavsiye ediyor musunuz?

- ( ) Evet ( ) Hayır ( ) Hiç düşünmedim
( ) Neden? (Cevabınız hangisi ise nedenini de açıklayınız?)

10. Vaazlarda hangi konulara daha fazla yer verilmesini tercih edersiniz?

- ( ) İman ile ilgili
( ) İbadetle ilgili
( ) Ahlâkî konular
( ) Aile hayatıyla ilgili konular
( ) Güncel veya sosyal konular
( ) Diğer konular

(Belirtiniz).....

.....

11. Vaazlar beklentinize cevap verebiliyor mu?

( ) Evet ( ) Hayır ( ) Kısmen

( ) Neden?

12. Dinlediğiniz vaazlardan:

( ) Çok memnunum ve yeterince istifade ediyorum

( ) Biraz memnunum, kısmen istifade ediyorum

( ) Memnun değilim istifade ettiğimi söyleyemem

13. Genellikle dinlediğiniz vaizlerin en çok beğendiğiniz yönü (*Lütfen yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz*)

( ) Bilgileri

( ) Kişilik ve karakterleri

( ) Vaazları etkili şekilde sunabilmesi

( ) Cemaate karşı tutum ve davranışları

( ) Konuşmasını tam vaktinde tamamlaması

( ) Cemaatin özel soru ve sorunlarıyla yakından ilgilenmesi

( ) Neden? (Hangi seçeneği işaretlemişseniz nedenini de açıkla mısınız?)

14. Vaizlerin beğenmediğiniz yönü

( ) Bilgisinin yetersizliği

( ) Kişilik ve karakter zafiyeti

( ) Anlaşılmayan / ağdalı cümlelerle konuşması

( ) Basit ifadeler kullanması

( ) Cemaatin beklentisini dikkate almaması

( ) Çok uzun konuşması

( ) Cemaate karşı olumsuz tutum ve davranışları

( ) Neden? (Hangi seçeneği işaretlemişseniz nedenini de açıkla mısınız?)

15. Vaazlara en çok nerede katılıyorsunuz?

( ) Camide ( ) Kur'an Kursunda( ) Evde ( ) Dernekte
( ) Konferans salonunda

16. Sizce aşağıdaki yerlerden hangisi vaaz için daha elverişlidir?

( ) Cami( ) Kur'an Kursu ( ) Ev ( ) Dernek
( ) Konferans salonu

17. Dinlediğiniz vaazlarda genellikle hangi yöntem kullanılmaktadır? (Lütfen yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz):

( ) Klasik anlatma yöntemi ( ) Bilgisayar destekli anlatım ( ) Soru-
cevap

( ) Hepsi

18. Vaizlere muhtelif konularda sözlü olarak, internetle / yazılı veya telefonla soru soruyor
musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır

19. (Cevabınız 'Evet' ise) Vaizlere en çok hangi konularda sorular soruyorsunuz?

( ) İman / İtikadla ilgili ( ) İbadetle ilgili ( ) Ölüm ve
ahiretle ilgili

( ) Ailevi konularla ilgili

( ) Nikâh ve boşanma ile ilgili

( ) Diğer konular (Belirtiniz)

.....
.....
.....

20. Vaizler aynı konudaki sorularınıza farklı cevaplar veriyorlar mı?

( ) Evet ( ) Hayır

Farklı cevap veriyorlarsa sizce neden?

.....
.....
.....

21. Siz, müjdeleyici vaazlardan mı (cennetten ve ödüllendirme konularından), korkutucu
vaazlardan mı (cehennem ve cezalandırma konularından) daha fazla etkileniyorsunuz?

( ) Müjdeleyici vaazlardan ( ) Korkutucu vaazlardan ( )

Her ikisinden de etkileniyorum

22. Aynı konuda birden çok vaizden dinlediğiniz vaazlar arasındaki farklılığı nasıl değerlendiriyorsunuz?

( ) Olumlu ( ) Olumsuz ( ) Kafa karıştırıcı

23. Yaşlılara, gençlere ve çocuklara (farklı yaş gruplarına) göre vaaz yapılmasını ister misiniz?

( ) Evet ( ) Hayır

Neden?

.....
.....

24. Belli mekânlarda yüz yüze dinlediğiniz vaazlardan mı, medyadan dinlediğiniz vaazlar ve dinî sohbetlerden mi daha çok istifade ediyorsunuz?

( ) Yüz yüze dinlediğim vaazlardan ( ) Medyadan ( ) Farketmiyor

Neden?

.....
.....

Teşekkür ederiz...

شریعتی منفعت و کیفارینه آلت ایدن واعظلر

مقصده کیرمزدن مقدم بومقاله یی یازمقلغمه سبب اولان بر وقعه یی ذکر ایتک و بو صورتله مرجع عاڈینک نظر دقتنی جلب ایتک ایستیورم .

شویله که : شباطک سکزنجی چهارشنبه کیجه سی یاتسو نمازی متعاقب صاری کوزل جامعشریفنده ، شریعتی مقاصد شخصیه سنه آلت ایتک ایستینلردن برواعظ اهالی یه نصیحت ایتک ایچون کرسی یه چیقار! بوزواللی کرسی معلا ی شریعتده هرشیدن اول کندیس هیچ برفرقه یه منسوب اولیوب انجق بر ترجمان ؛ و فقط برفرقه نک دکل ، بلکه شرع شریفک ترجمانی اولدیغنی ، اوت هر نه سویلرسه ، مترجم واسطه سیله شریعتک سویلدیکنی جماعته اکلتمه یه چالیشور . یالکیز بونکاهده قالمور ، جماعتی کوزلجه اقتناع ، و شریعت نامنه تفوه ایتدیکی هذیانلری قبول ایتدیرمک ایچون اوچ دفعه ده یمین ایدیور . چونکه او آنده کندی قولنجه - شریعت مترجم ، واعظ مترجم ، سامعین کرامک وجدانیده حاکم اولدیغنی ، حاکم ایسه مترجمدن یمین طلب ایده جکی جهتنه واعظ (واه ، بالله ، تالله ، هیچ بر فرقه یه انتسابم اولیوب انجق شریعته ترجمانلق ایده حکم) دیمکه مجبوریت حس ایدیوردی . اوزمان بنی بریاس قاپلادی ، تفکرات عمیقہ یه واردم . بن بوساحه تفکرده جولان ایدرکن روحمدن کان بر صدا بکا دییوردی که : ایواه ! بو مقدس کلمه ینه بر طاقم افکار مفسدتکارانه نک ؛ صاف ، یالک، هر درلو لوئیاتدن عاری اولان قلبلره

يرلشمهسنه ، بتون طمرلره قدر نفوذ ايمهسنه آلت ايدملك ايستنيورا !
 آه! نه اولايدي هر كس بومقدس كله ايله اوينامه يه چالشمهسه لر امليو نلرجه
 مسلمانك اك اشاعي طبقه سندن اك يوكسك طبقه سنه و ار نجه يه قدر
 بالجه مقده ساتنك فوقنده بر موقع معلاي احترام طوتان بومقدس كله
 ايله بيك اوچيوز بوقدر زماند نبري مات اسلاميه نك سعادت وسلامتي
 تأمين اولنديغي كبي ، برچوق زمانلرده برطاقم خانلرك اعمال ملعنتكارانه
 وهوسات شيطان پسندانه سني ترويج و بوضورتله بك چوق معصوم قانلرينك
 هدر اولوب كيمه سنه آلت اتخاذايدلمشدر ؛ بوضرده امويلر ، عباسيلر
 زمانلرنده شريعت نامنه ارتكاب ايديلن فضايحي ، دهها صوكرده
 ايكي سنه مقدمكي [۳۱ مارت] وقعه فاجعه سني خاطر لادم ايشته بونك
 ايجون بتون اعصابم حر كته كلش و متيقظانه برطور ايله واعظ افندنك
 شريعت نامنه سويليه چكي كلاملره انتظار ايديبوردنم . واعظ جماعته
 بوقدر تأمينات و يرد كدن صوكره (وان طائفان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا
 بينهمها فان بغت احديهما على الاخرى فقاتلوا التي تبغي حتى تفي الى امر الله
 فان فاءت فاصلحوا بينهما بالعدل واقسطوا ان الله يحب المقسطين » آيتني
 او قور ، وبالطبع مترجمك وظيفه سني ايفايه باشلار ؛ فقط زواللي مترجم
 بودقيقه دن اعتباراً مقصدى اونوتيبور . و يردكي تأمينات دن غفلت ايديبور .
 پناء عليه اليوم موجود اولان ايكي فرقه سياسيه دن بريسي فرقه باغيه اولارق
 كوستريور وبالطبع مقتضاي آيت او فرقه ايله مقاتله ايمكه جماعت اسلاميه يني

ضمناً تشویق ایديوور، شو حالده « شریعت » ك « والفتنة اشد من القتل »
 ديه منع ایتش اولدینی فتنه عظیمه یی - ۳۱ مارت دن مقدم یابدینی کبی -
 ینه کندیسی نشر ایديووردی . دهها صوکره واعظ بر چوق چاملر
 دویریور ، بارداقلا قیریور . مملکتده اون بش فرقه دهها اولسه نافع
 اوله جغنی « اختلاف امتی رحمة واسعة » حدیث شریفی ایله استدلاله
 قدر واریور . بونک اوزرینه کندیسه اعتراض ایدیلهرك حدیثك
 منای حقیقیسی - اشاعیده ایضاح ایدیله جکی وجهه - کندیسه اخطار
 ایدیله نجه مهوت قاله رق جواب ویرمه قالقار ! فقط نه جواب ویرسه
 بکه نیرسکنز ؟ بو شریعت (!) مترجمك او کرسی معلائی شریعتده برطور
 بی ادبانه ایله اوتانمه دن اغزینه سب و شتمی مشعر اوله برکله آلدی که بتون
 جماعت نظر نده برکلیخن بکی اولدینی اثبات ایتدی .

ایشته بو وقعه درکه شو مقاله یی یازمقلغه سبب اولمشدر ، واعظ معهود
 اوراده كرك جماعتدن و كرك بزدن جواب لایقنی آلدی . شمیدیده او
 کیچه ایسته مش اولدینی کتابك (!) جواخی السونده بر دهها شریعت
 مئدسه یی مقاصد شخصییه سنه آلت ایتکی او کرسون ! آلتحق بزم ديه
 جکمز برشی وارسه اوده مشیخت بوکی شیلری نظر دفته آسون !
 بوکی اشخاصه وظیفه سنی بیلد برسون . شریعت بشته ، فرقه غوغاسی
 ینه بشفه برشی اولدینی ا کلاتسون ! شریعت هر شیدن مقدسدر .
 بز مسلمانلر شریعت نامنه هر نه طویسه ق قبول ایتکه قالقارز . بناء
 علیه اونکله اوینامق قطعاً طوغری دکادر . بالاخره تولد ایده جکی
 مضرت عظیمدر . . .

Maksada girmezden mukaddem bu makaleyi yazmaklığıma sebep olan vakiayı zikir etmek ve bu suretle merci-i aidînin nazar-ı dikkatini celb etmek istiyoruz.

Şöyle ki: Şubatın 8. Çarşamba gecesi yatsı namazını müteâkib Sarı Güzel Cami-i şerîfnde, şerîat-ı makâsıd-ı şahsiyesine âlet etmek isteyenlerden bir vâiz ahâliye nasihat etmek için kürsiye çıkar! Bu zavallı kürsi-i muallâyı şerîatta her şeyden evvel kendisi hiçbir fırka mensûbu olmayub ancak bir tercümân ve fakat bir fırkanın, belki şer'i şerîfin tercumanı olduğunu, evet her ne söylerse, mütercim vasıtasıyla şerîatın söylediğini cemaate anlatmaya çalışır. Yalnız bu nekelede kalmıyor, cemaati güzelce iknâ' ve şerîat namına tefevvüh itdiyi hezeyânları kabul itdirmek için 3 defa da yemîn idiyor. Çünkü o anda –kendi gülünce– şerîat-ı mütercim, vâiz mütercim, sâmi'în-i kirâmın vicdâniyede hâkim olduğu, hâkim ise mütercimden yemîn taleb ideceği cihedle vâiz (vallahi, billahi, tallahi, hiçbir fırkaya ittisâbım olmayup ancak şerîata tercümânlık ideceğim) dimeye mecburiyet his idiyordu. O zaman beni bir ye's kapladı. Tefekkürât-ı amîkaya vardım. Ben bu sâha-i tefekkürde cevelân iderken ruhumdan gelen bu bir sadâ bana diyordu ki: Eyvah! Bu mukaddes kelime yine bir takım efkâr-ı mefsedetkârânenin; sâf, pâk, her dürlü levniyatdan ârî olan kalblere yerleşmesine, bütün damarlara kadar nüfûz itmesine âlet idilmek isteniyor! Ah ne olaydı herkes bu mukaddes kelime ile oynamaya çalışmasalar! Milyonlarca müslümanın en aşağı tabakasından en yüksek tabakasına varıncaya kadar bi'lcümle mukaddesâtının fevkinde bir mevki'-i muallâyı ihtirâm tutan bu mukaddes kelime ile bin üçyüz bu kadar zamandan beri millet-i islâmiyenin saâdet ve selameti temîn olunduğu gibi, bir çok zamanlarda birtakım hâinlerin a'mâl-i melanetkârane ve hevesât-ı şeytân püsendânesini tervîç ve bu sûretle pek çok masûm kanlarının heder olub gitmesine âlet ittihâz idilmişdir; bu sırada Emeviler, Abbasiler zamanlarında şerîat nâmına irtikâb fedâyihî, daha sonrada iki sene mukaddem ki 31 Mart vak'a-i faciasını hatırladım işte bunun için bütün asâbım harekete gelmiş ve müteyakkizâne bir tavır ile vâiz efendinin şerîat namına söyleyeceği kelâmlara intizâr idiyordum. Vâiz cemâate bu kadar te'minât virdikden sonra (vein tâifetâni mine'lmü'minînegtetelû feeslihû beynehumâ fein beğat ihdehumâ ale'l-ührâ fegâtilülletî temğî hattâ tefîe ilâ emrillah fein fâet feeslihû beynehumâ bi'l-adli veegsitû innallâhe yuhibbul mügsitîn.) âyetini okur vebittabi'i mütercimlik vazifesini ifâya başlar! Fakat zavallı mütercim bu dakikadan itibâren maksadı unutup. Virdiği te'minâtdan gaflet idiyor. Binâenaleyh elyevm mevcûd olan iki fırka-i siyasiyeden birisini fırka-i bağıye olarak gösteriyor ve bittabi'i muktedâ-yı âyet o fırka ile mukâtele etmek cemâat-i islamiyeyi zimnen

teşvîk idiyor, şu halde “şerîatin” “velfitnetü eşeddü mine'l katl” diye men itmiş olduğu fitne-i azîmeyi –31 martdan mukaddem yaptığı gibi– yine kendisi neşri diyordu. Daha sonra vâiz bir çok çamlar deviriyor, bardaklar kırıyor. Memleketde on beş fırka daha olsa nafi' olacağını “ihtilâfî ümmeti rahmetun vâsiatun” hadis-i şerîfi ile istidlâle kadar varıyor. Bunun üzerine kendisine i'tirâz edilerek hadisin manâyı hakikisi aşağıda izâh idileceği vechile kendisine ihtâr idilince mebhût kalarak cevab vermeye kalkar! Fakat ne cevâb virse beğenirsiniz? Bu şerîat(!) müterciminin o kürsi-yi muallâyı şerîatde bir tavr-ı bîedebâne ile utanmadan ağzına seb ve şetmi müşir öyle bir kelime aldı ki bütün cemâat nazarında bir külhanbeyi olduğunu isbât itdi. İşte bu vak'adır ki şu makaleyi yazmaklığa sebep olmuştur, vâiz-i ma'hûd orada gerek cemâatden ve gerek bizden cevâb-ı layıkını aldı. Şimdi de o gece istemiş olduğu kitâbın(!) cevâbını alsın da bir daha şerîat-ı mukaddeseyi makâsıd-ı şahsiyesine âlet itmeyi öğrensin! Ancak bizim diye çekemez bir şey varsa o da meşîhat bu gibi şeyleri nazar-ı dikkate alsın! Bu gibi eşhasa vazîfesini bildirsun. Şerîat başka, fırka kavgası yine başka bir şey olduğunu anlatsun! Şerîat her şeyden mukaddesdir. Biz Müslümanlar şerîat namına her ne duysak kabul itmeye kalkarız. Binâenaleyh onunla oynamak katiyen doğru değildir. Bilâhire tevellüd edeceği mazarat-ı azîmedir.*

---

* Ahmet Hamdi (Aksekili), *Sırat-ı Müstakîm*, c. 7, aded 182, s. 408-411

مَسَائِلَات

رمضان وعظري

رمضان شريف يا قلاشدي . معلوم يا ، او شهر مباركه بتون قلوب مسلمين جلالير ؛ بشریت ، موقتة ملكوتيته تحول وارتما ايدر . روحلرده بر اعتلا ، حسلرده بر صفا حاصل اولور . تلقينات دينيه او آيده حار بر موقع قبول واجابت بولور ؛ هر مسلم عبادتي ، همجنسنة معاوتتي كندينه بر مشغله مخصوصه عد ايدر . ايكي اولي بر كويه وارنجه يه قدر (رمضان خواجه لري) تدارك ايديلير . اونلر بتون بر آبي وعظ ونصيحتله ، تصفيه روح و اخلاق ايله كچيرر . تراويحله ، مقابله لره ، وعظله ، دعالره ، خلقك كومه كومه قوشوشمسي حقيقي بر اتحادك نمونه مقدسني تشكيل ايدر . خلاصه : رمضان مسلمانلرك روحي ، مستثنى بر شهر اقدس واعظميدر .... فقط ، بو رمضانك قدر بلند سخارانه سني تقدير ، فرصتن بالاستفاده وظيفه تنوير و ارشادي حقيقيه ايفا ايدم بيلور ، مسلمانلر قده مطلوبي اولان غايه يه واصل اولمانك يولني بوله بيلورمى يز ؟ ... ايسته بوراسي حقيقه جاى سوال وملا لدر !

شهر ليلري شويله جه بر طرف ايدم لمده اولا كويلولري او هر درلو سعادتدن ، رفاهدن محروم دينداش لرمزك احوالني نظر اعتباره آله لم :

بوكون كويلولرك هپسي بر عمان جهالت وعطالت ايچنده بوغولمقده ، چيرتمقده درلر . فساد اخلاق ، جنايات ، هر درلو فنالق اونلري احاطه ايتمش ، بيجاره لر - عادتا - زمرة بشردن خارج بر طرز حيات اجتماعيده بولنيورلر . بونلري لايق اولديني مرتبه علمي ترقيا ته اصعاد ومعالى اسلاميه دن بهره دار ايليه چك (وعظله) در . رمضان شريف

تجارت، نظافت..... کبی ہربری فوزونجائتمزی مؤمن اولان موادہ
دائر اوامر دینیہ وشرعیہ یوقمیدر؟

فقرک مدایحنی ، ثروتک ذمائمنی ، اعداد قوتک لزومسزائغنی .....
حالا — علی الاطلاق — بیان ایله بوملتی محکوم ذات وزوال ایتمک
روامیدر؟

خزینہ لرمز لبالب طولدی ده بونلرک بوشالدمسنه ، فقر و ضرورتک
اختیارینه می لزوم کورینیور ؟ وطنمزی مهالک اجنبیه دن ، امور
داخلیه منزی نفاق و شقاق لردن تطہیر ایده بیلدکمی ؟.....

خلاصہ ؛ ملت اسلامیه یازیقدر . اسلامیت ؛ عین علویتدر .
مذلت ، مسکنت بز مسلمانلره اصلا یاقیشماز . بوکون کویلرده نظر
تائره چاربان اخلاقسنزلقلری تداوی ایتمک چاره سنه باقمالی بز .
کویلرده ذات الزوج قادینلر طماغه قالدیریلیور ؛ افراد یکدیکرینک
حقوقنی طانیور ؛ حقوق آخره ، اراضی به تجاوز ایدیلیور ؛ آلات
زراعیه ، حیوانات چالینیور ؛ محصولات تخریب اولنیور ؛ ضرب
وجرح ، قتل و اعدام وقوع بولیور ؛ خلاصه نه قدر اخلاقسنزلق
وارسه هپسی کویلرده اجرای تخریبات ایدوب طورییور . ایشته
بونلری ، بو امراض اجتماعیه و اخلاقیه پی تداوی ایده جک ؛ انجق
(معنویات) در . معنویاتک صاحب لری ، مبلغ لری ایسه محترم خواجه

افندیلردر . انظار دقتی جلب ایدن بعض احوال حقنده — که بونلر
 عمومیدر — بر آزدھا تشریحآتده بولمغه لزوم کوریورم :

۱ — کویلور ، علمایه عاشق و فقط تحصیل علمه دشمندرلر !
 کندیلرینه علمک فوائد معنویه و مادیه سنی ایضاح و حتی بو اوغورده
 بعض تشبہات خصوصیه بی اختیار ایتلی و — هیچ اولمازسه —
 حضرت علم و عرفانه قارشی روحلرنده بر آرزو و اشتیاق حاضر لامالیدر .
 (مشروطیت) افکار عمومیه مستنددر . افکار عمومیه ، اکثریتک
 محصله سیدر . اکثریت ایسه — بالخاصه اناطولی ایچریلرنده —
 کویلرددر ! شوخانده مشروطیتی فیاض و متمر برحاله کتیره بیلیمک
 ایچون اول امرده قسم اکثریتی ، یعنی کویلوری تنویر و هیج
 اولمازسه اورته بر سویه کتیره بیلیمک چاره سنه توسل ایتک
 لازمدر . والا ، بو حال جهالتک دوامی بزی تدنیدن تدنییه ، دائماً
 تشوشه ، دائماً فنا جریانلره قاپیلیمه لره سور و کلیه چکی ؛ اور و پالیره
 « عثمانلی ملکنده افکار عمومیه یوقدر . » حکمنی بحق و یردیره چکی
 محققدر .

۲ — شیمدییه قدر کویلردده اجرای وعظ و نصیحت ایدن
 ذواتک بر قسمی (ترک دنیا) بی ، (توکل) ی ، (فقر) ی امر
 و تلقین ایده کلشرددر . بو کون کویلور ؛ عطالتی محض شریعت ، توکل
 عین عبادت ، یاقیچی و اختیاری بر فقری موجب دخول جنت اوله رق
 بیلور . ترک دنیا ، توکل ، فقر ... کرچه برر مزیتدر . فقط بزم
 کبی شرائط اجتماعیه سی معلوم اولان بر ملت ایچون عین ذلتدر . دین
 جلیل اسلامی ؛ — آخرتی اونو تمامق شرطیله — بزم ثروت و غنا

صاحبی اولمازنی ؛ حج ، زکات ، جهاد ، اعانات ، خیرات و مبرات ...
 کبی دینمزاک ممتازا اساتی تشکیل ایدن موادی دائماً اسر و تشویق
 ایتمکده ، زراعت ، صنعت ، تجارت ، اعمار بلده حقننده آریجه
 ترغیباتده بولنمقده در . (توکل) اسبابه توسلدن صکره اولور . بزده
 یا کلش آ کلاشیلان کله لردن بری ده ایشته به در ، توکلدر . کویلو ؛
 ترلایی ایکی پارمق طولنده صابانلرله یالکنز بر کره سورر ، بغدادی
 آتار ، ترلانک هیچ سمته وارماز ، اوتورر ، صکره اللهه توکل
 ایدر!.. کندیسنه « یکی آلات زراعیه ایله ترلا کی بر قاچ دفعه قورومه
 یاپ . صکره طاونده ایکن سور ، طوپراغی تسویه ایت . آندن
 صکره بغدادی دانه سنی آت . « دیناسه « بن توکل (!) - متوکل دکلده
 عین توکل !! - اه نه ویرسه آکا راضییم . « جوانی ویرر .....
 ۳ . - ایکی اولی بر کویده قطعاً اتفاق و اتحاد یوق . زمان
 اولورکه کویلولر ؛ اللرینه سوکه نلری آلهرق بر برینه کیریشیر ، محاکمه
 دشرلر . آرتق ایش کوچ قایلر . سنه لرجه محکمه صالونلرنده سور-
 وکلیرلر . احراز غلبه ایچون ترلالرینه ، چیفت او کوزلرینه وارنجیه
 قدر ساتارلر ، آوقاتلره مأکل اولورلر . بو خصومت احفاددن احفاده
 سرایت ایدر ؛ هرکوی بر چوق مخاصم فرقه لره آریلیر ! .. بونلری
 قرآن عظیم البرهانک امری وجه ایله (اصلاح) ایتمک ، بر قردهش

حاله كتيرومك ، آره لرنده حقيقي براتحاد و تعاونك حصوانه چاليشق ،
ديني ، تاريخي ، اجتماعي دليلارله ذهنلريني قانديرمق ... واعظلك
وظائف اساسيه سننددر .

۴ . — كويلو (دونانما) يي حالا (جلوس ، ولادت شنلكري)
ظن ايدييور! (حریت) ي (آلاييلديكنه برسربستي) ، بعضلري ده
(بايراق) دن عبارت اوله رق بيايور !! كنديلرينه دونانما اعانه سنك
ماهيتندن ، فرضيتندن ، مشروطيتك مشروعتندن بحث ايتك ،
عالم اسلامك بحران حاضريني ، دشمنلرك تهتبات ومغزوياتي .. مؤثر
برصورتده ايضاح ايله مك ، روحلرنده برحس دائمي مناوت
اويانديرمق هر حالده واجبدر .

۵ . — كويلرده (نظافت) ه قارشى دهشتلي برلاقيدي حكيمفرما .
بويوزدن قولرا ، علت افرنجيه ، اويوزلق ، چيچك ... كبي امراض
ساريه تكثير ايتمكده در . طبيبه مراجعت ، كويلولر نظرنده عاداتا
حرام و دينسنزلكدردر !! شوراسي غرب ، كه جهلك ، اخلاقسنزلغك
ويرديكي جسارت و جراتك سوقى وعسكرلكدن قورتلق سوداسي
ايله بعضلري (فرنكي) يي يكديكرينه تالقيحده ايدييورلر ! بوعلت
خانمانسوز كويلولرك حيات اجتماعيه سني كوندن كونه محو ايتمكده در .
كنديلرينه اول امرده نظافت و طهارتك لزومني ، بعض خسته لقلرك
(ساري) اولديغني — چونكه بونلر سرايت امراضده فافع دكلدرلر! —
آكلاتمق ، صكره (طبيبي) دن بحث ايله لزوم تداوي يي اثبات
ايتك ، اومقدس (جهاد) دن قاچه نك جزاسي نه اولديغني ، حربك
فرضيتني ، محافظه دين و وطن ايچون جان ، قان و پرمه نك لزوم

واهمیتی ایضاح ایلهمک لازمدر .

۶. — ازدواج وختان دو کونلری .... بوده کویلینک ثروت
 عمومیه سنی افلاسه محکوم ایدن بر عادت جاهله قدیمه در . کویلرده
 بردوکون — لا اقل — اللی لیرایه پاتلار . بو یوزدن فقرا برچوق
 بورج ودرده گرفتار اولور ، ترلاسنی ، باغنی صانار ، انصافسز
 محتکرلره فائض مرکبک بر باشقه دورلوسی ، سرمایه نک ایکی اوچ
 مثلی ایله بورجلانیر . بو بورج — اکثریا — اولاده قدرده انتقال
 ایدر ! بو عادتنی ایفا ایدمه یه جک دایقانلیلر ایسه بالمجوریه ایسته دیکی
 قیزی طاغه قالدیرر ، بلانکاح آکا تقرب ایدر . بالآخره اولدایقانلی
 حکومت طرفندن اله کچیریلیر ، سنه لرجه زندانلرده چورور ، زنده
 وقوی وجودی یپرار . بو یوزدن برچوق جنایتلر تحدث ایدر ،
 خانمانلر سونر . ایشته بوکی خصوصاً تام بر (فقیر دوکونی)
 یاپلسنی توصیه ، کندیلرینی اسراف وتبذیر علیهنه عهد ومیشاقه ،
 اتفاقه دعوت ایلهمک ، سردار انبیا (صلعم) افندمنز حضرتلرینک
 کریمه محترمه لری حضرت فاطمه الزهرانک نصل کلین اولدیغنی ،
 جهازی نهدن عبارت بولندیغنی سه ویله مک ، تناکدن مقصد اصلی
 (تناسل) اولدیغنی ، فقط تناکده وامر مسنون ختاندن ارتکاب
 محرمات ممنوع وبونک انواع مخذوراتی جالب بولندیغنی آکلاتمق ،
 عائله سعادت ، برحیات نوشین معیشت حصولنه چایشمق ، نبی مختار
 (صلعم) افندمنزک — بوکون بر علم جلیلک مأخذ اصلینسنی تشکیل ایدن —

(ماغال من اقتصاد) حکمت ابدیہ سنی ایضاح ، آرہ لرنده (امنیت نامہ)
حصنولنی تأمین ، آلات زراعیہ شرکتاری ، (امنیت صندوقری)
تشکیل و تأسیسہ ہمت ایتک ، خلاصہ دماغلرنده لایموت برحس
اقتصاد او یاندیر مق مقدس بروظیفہ در .

نتیجہ ، بونلر و بوکا مائل در دلدر ، کہ ہر حالده واعظلر جہ
نظر دقتہ آلنہ جق بر ماہیتده درلر . واعظلر بوجہتاری دوشونمیورده
صرف بنی اسرائیل حکایہ لریلہ [بونلر بحث ایدلمسون دیمیورم .
فکریم ، حصراً و قصداً بوکبی حکایہ لرلہ وقت کچیرلماسی مرکز نده در]
بعض خرافات ایلہ وقت کچیرلر سہ بو وطنہ خدمت ایتمش صایلمازلر .
بناءً علیہ ، رمضان کبی بیوک بر فرصتدن استفادہ ایدرک کویلولرک
زوخنہ نفوذ ایدلدیکی ؛ بزده مستحصل طاقتنی تشکیل ایدن او صاف
صنف اہالیسی مساعی یہ ، تصفیۂ اخلاقہ سوق اولندیغنی ؛ دین جلیل
اسلامک منریات لاتخصاسی ایضاح ، بزم ترقیمز انجق دین جلیلہ
صارلمقلہ حصولہ بولہ جننی تفہیم ، بیوکارہ ، اولی الامرہ ، قانونہ
اطاعتک لزومی شرح و بیان ؛ خلاصہ اوزمرۂ ظافلینہ نفع عشق دین
وانسانیت ایدلدیکی ؛ ہر طرفدن بو مقصد اساس اوزرنده چالیشلدیغنی
تقدیرده ثروت و اخلاق عمومیہ یہ بیوک خدمتار ایدلمش اولہ جغندن
بوجہتار حقندہ انظار دقت و عبرتی جلبہ - ناچیزانہ - لزوم مہرم
کور مکدہ میم . -- من اہ التوفیق و علیہ التکلان - بایکسری

سیرتی

Ramazan-ı şerîf yaklaşdı. Malum ya o şehr-i mübarek de bütün kulûb-u müslimin celallenir, beşeriyet, muvakkaten melekûtiyete tahavvul ve irtika ider. Ruhlarda bir i'tilâ, hislerde bir safâ hâsıl olur. Telkinât-ı diniyye o ayda her bir mevki kabul ve icabet bulur, her Müslim ibadeti, hem cinsine muâveneti kendine bir meşgale-i mahsûsa addeder. İki evli bir köye varıncaya kadar (Ramazan hâceleri) tedarik idilir. Onlar bütün bir ayı vaaz ne nasihatle, tasfiye-i ruh ve ahlâk ile geçirir. Teravihlere, mukabelelere, vaazlara, dualara, halkın küme küme koşuşması hakiki bir ittihadın numune-i mukaddesini teşkil ider. Hulasa: Ramazan Müslümanların ruhî, müstesna bir şehr-i ikdas ve azamidir... Fakat, bu Ramazanın kadir bilende sehane nesini takdir, fırsatdan bi'l istifade vazife-i tenvir ve irşadı hakkıyla ifa idebilir. Müslümanlıkda matlubi olan gayeye vâsıl olmanın yolunu bulabilir miyiz?.. işte burası hakikaten câyi sual ve melaldir. Şehirleri söylece bir taraf idelim de evvela köylüleri o her dürlü saâdetden, refahdan mahrum dindaşlarımızın ahvalini nazar-ı itibara alalım: Bugün köylülerin hepsi bir umman-ı cehalet ve atalet içinde boğulmakta, çırpınmaktadırlar. Fesad-ı ahlak, cinayât, her dürlü fenalık onları ihata itmiş, biçareler - âdeta- zümre-i beşerden hariç bir tarz-ı hayat-ı ictimaiye de bulunuyorlar. Bunları layık olduğu mertebe-i aliyeyi terkıyate isal ve meal-i islamiyeden berhüdar eyleyecek (vaazlar) dır. Ramazan-ı şerif bu vazifeyi ifa için büyük bir fırsattır. Çünkü medîd bir senenin ancak o ayında (hâce) yüzü görebilen köylülerin vaaz u nasihate, telkinât-ı diniyyeye arzu ve iştiyakları pek galibdir. Bu arzuyu dindaraneden istifade ile onların ruhuna nüfuz edebilecekler ise, (Ramazan hâceleri) dir.

Ramazan hâceleri vazife-i ikaz ve irşadı aceben hakkıyla ifa ediyorlar, yahut idabiliyorlar mı? Evvela bunu tetkik idelim: Biz; köylere giden akıllı, uslu gerçekten hâcelerin, hatta büyük kasabalarda da vazife-i irşadı ifa iden ulemanın (bittabi hepsini murad itmiyorum) virdikleri vaazları dinliyor; bunların medar-ı bahs ve iştigallerini – ekseriyetle- Beni İsrail hikâyelerinden, akıl ve mantıka hiç uymayan hurafattan –mesela- dünyanın koca öküzün boynuzu üzerinde durduğuna dair ucubelerden ibaret buluyoruz! Hele köylere (tavsiye) usuliyile gönderilen bazı zevat bu kabil vaazları da ifa idemeyecek derecede âciz olduklarından bunlardan hiç istifade idilmiyor.

Taşralarda, Şabanu'l-muazzam ayında Nâib, Müfti efendiler tarafından hâcelere birer (tavsiye) verilerek köylere gönderilirler. Fakat köyün cesamet ve ehemmiyetiyle hacenin ehliyet ve liyakati beyninde-çok defa bir nisbet-i adile gözetilmez. Daha doğrusu bu mesele-i mühimmeye hiç ehemmiyet verilmez! Ehliyetsizler büyük büyük köylere gider, hakiki

talebe-i ulûm ve hâce efendiler birkaç haneli köylerde ömürlerini telef itmekle ve neticede madur ve me'yus olmakla kalırlar. Bazen de o kadar uğraştıkları halde bir tavsiye almağa bile muvaffak olamazlar! Tavsiye aldıktan sonra köylere kabul olunup olunmamak meselesi de bahs-i âhar! Çünkü kable'r-ramazan tavsiyesiz olarak köylere yerleşenler köylülere memnun etmek için avâm-ı-firyabâna beyanatda bulunarak tavsiyeli ve hakiki hâceyi köylülere koğduranlar az değildir! İşte bu yüzden de biçare talebe-i ulûm her vakit mağduriyyet almaya mahkûm olmaktadır. Meşihât-ı celile-i islâmiyemiz bu gibi ahvale meydan verilmemesi için taşra Nâib ve Müftilerine, mahalli hükümetlerine telgrafla her halde bir emr-i kati i'tâ buyurmalıdır. Çünkü mesele, bir mesele-i hayatiyedir.

Vaazlara gelelim: Mevaiz-i diniyye ve tabligat-i şer'iyye asrın ezcümle ihtiyacâtıyla mütenasip olmak lazımdır. Bu dakikaya peygamberan-ı izâm hazeratı bile dikkat buyurmuşlardır. Her nebi zişan ümmetinin ihtiyacat ve asrının icabatına göre be's ve irsal olunmuş ve âna göre tebliğatta bulunmuşdur. Hal-i hazır, acaba bir takım hurafatı dinlemeye müsait midir? Maddi manevi saadetimize kefil olan din-i mübin-i İslâm, başka türlü ahkâm-ı muhtevi değil midir? Tasfiye-i ruh ve ahlâk, ittifak, ilim, cihad ihzar-ı kuvvet, istihsal-i servet, mesai, men-i israfât, terakkiyat, ziraat, ticaret, nezafet... gibi her biri fevz ve necatımızı müemmil olan nevata dair evamir-i diniyye ve şer'iyye yok mudur?

Fakirin medaihini, servetin zemâimini, i'dâd-ı kuvvetin lüzumsuzluğunu... Hâlâ –ala'l itlâk- beyan ile bu milleti mahkûm-ı zillet ve zevâl itmek reva mıdır?

Hazinelimiz lebaleb doldu da bunların boşaltılmasına, fakr ve zaruretin ihtiyarına mı lüzum görünüyor? Vatanımızı mehalik-i ecnebiyyeden umur-u dâhiliyemize nifak ve şikaklardan tathir idebildik mi?

Hülâsâ; millet-i İslamiyeye yazıktır. İslâmiyyet ayn-ı ulviyettedir. Mezillet, meskenet biz Müslümanlara asla yakışmaz. Bugün köylerde nazar-ı tesire çarpan ahlaksızlıkları tedavi itmenin çaresine bakmalıyız. Köylerde zati'z-zevc kadınlar dağa kaldırılıyor; efrâdı yekdiğerinin hukukunu tanımıyor. Hukuk-u âhara araziye tecavüz idiliyor; Âlât-ı ziraiyye, hayvanât çalınıyor; mahsulât tahrib olunuyor; darb ve cerh, katl ve i'dam vuku buluyor; hülâsa ne kadar ahlaksızlık varsa hepsi köylerde icra-yı tahribat idup duruyor. İşte bunları, bu emerat-ı ictimaiyye ve ahlakiyye tedavi idecek, en çok (maneviyat)dır. Maneviyatın sahipleri meblağları ise muhterem hâce efendilerdir. İnzâr-ı dikkati celb iden bazı ahvâl hakkında ki bunlar umumiyyedir biraz daha teşrihâta bulmağa lüzum görüyorum:

1-Köylüler, ulemaya âşık ve fakat tahsil-i ilme düşmandırlar! Kendilerine ilmin fevâid-i maneviye ve maddiyesini izah ve hatta bu uğurda bazı teşebbusât-ı hususiyeyi ihtiyâr itmeli ve hiç olmazsa hazarât-ı ilm ve irfana karşı ruhlarında bir arzu ve iştiyak hazırlamalıyız. (Meşrutiyet) efkâr-ı umumiye müsteniddir. Efkâr-ı umumiye, ekseriyetin maslahasıdır. Ekseriyyât ise bilhassa Anadolu içerilerinde köylersedir. Şu halde meşrutiyeti feyyâz ve müsmir bir hale getirebilmek için evvel emirde kısm-ı ekseriyeti, yani köylüleri tenvir ve hiç olmazsa orta bir seviyeye getirebilmenin çaresine tevessül etmek lazımdır. Ve illâ, bu hal cehaletin devamı bizi tedenniden tedenniye, daima teşevvüşe, daima fena cereyanlara kapılmalara sürükleyeceği, Avrupalılara 'Osmanlı mülkünde efkâr-ı umumiye yoktur' hükmünü bilhak virdireceği muhakkaktır.

2-Şimdiye kadar köylerde icrâ-yı vaaz ve nasihât iden zevatın bir kısmı(terk-i dünya)yı, (tevekkül)ü, (fakr)ı emir ve telkin ide gelmişlerdir. Bugün köylü; atâlet-i mahz-ı şeriat, tevekkülü aynı ibadet yakıcı ve ihtiyâri bir fikri mucib duhûl-i cennet olarak biliyor. Terk-i dünya, tevekkül, fakr... gerçi birer meziyettir. Fakat bizim gibi şerâit-i ictimaiyesi malum olan bir millet için aynı zilletidir. Din-i celile-i islâmi;-ahreti unutmamak şartıyla- bizim servet ve ğina sahibi olmamızı; hiç zekât, cihat, iânet, hayrât ve müberrât... gibi dinimizin en mümtâz esasatını teşkil iden mevadî daima emr ve teşvik itmekde, ziraat, sanat, ticaret, imar-ı belde hakkında da ayrıca terğiyâtta bulunmaktadır. (Tevekkül) esbâba tevessülden sonra olur. Bizde yanlış anlaşılan kelimelerden biri de işte budur, tevekküldür. Köylü; tarlayı iki parmak tûlunda sabanlarla yalnız birkere sürer, buğdayı atar, tarlanın hiç semtine varmaz, oturur, sonra Allah'a tevekkül ider!.. Kendisine 'Yeni âlât-ı ziraiyye ile tarlanı birkaç defa kurutma yap. Sonra tavında iken sür, toprağı tesviye it. Ândan sonra buğday danesini at.' denilse 'Ben tevekkülüm(!) – mütevekkil değil de aynı tevekkül!! O ne virirse âna razıyım.' cevabını virir...

3- İki evli bir köyde katiyyen ittifâk ve ittihâd yok. Zaman olur ki köylüler; ellerine sövenleri alarak birbirine girişir, muhkemeye düşerler. Artık iş geç kalır. Senelerce mahkeme salonlarında sürüklenirler. İhrâz-ı ğalebe için tarlalarına, çift öküzlerine varıncaya kadar satarlar, avukatlara müvekkil olurlar. Bu husumet ahfâddan ahfâda sirayet ider. Her köy bir çok muhasıl firkalara ayrılır!.. Bunları Kur'an-ı azîmu'l burhanın emr-i vech ile islâh etmek, bir kardeş haline getirmek, azalarında hakiki bir ittihâd ve teâvunün husulüne çalış ki, dinî, tarihî, ictimai delillerle zihinlerini kandırmak... Vaazların vezâif-i esasiyesindedir.

4- Köylü donanmayı hâlâ (culûs, velâdet şenlikleri) zan idiyor! (Hürriyet) i (alabildiğine bir serbesti), bazıları da (bayrak)'dan ibaret olarak biliyor!! Kendilerine donanma iânesinin mahiyetinden, farzietinden, meşrutiyetin meşruiyetinden bahs etmek, âlem-i islâmın bahrân-ı haziruni düşmanların tertibat ve maneviyyatını... Müessir bir surette izah eylemek, ruhlarında bir his, daimî-i muâvenet uyandırmak herhalde vacibdir.

5- Köylerde (nezâfet) e karşı dehşetli bir lâkaydî hükümferman. Bu yüzden kullara, illet-i ifrinciye, uyuzluk, çiçek... gibi emrâz-ı sariye tekasür itmektedir. Tabibe müracaat, köylüler nazarında adeta haram ve dinsizlikdir! Şurası garib ki cehlin, ahlaksızlığın virdiği cesaret ve cür'etin sevki ve askerliğinden kurtulmak sevdası ile bazıları (firengi) yi yekdiğerine telgihde idiyorlar! Bu illet hanümansuz köylülerin hayât-ı içtimaiyyesini günden güne mahf itmektedir. Kendilerine ol emirde nezâfet ve taharetin luzumunu, bazı hastalıkların (sârî) olduğunu – çünkü – bunlar sirâyet-i emrâzada fâni!- anlatmak, sonra (tib-ı nebî)den bahs ile luzum-u tedaviyi isbat etmek, o mukaddes (cihâd)dan kaçmanın cezası ne olduğu, harbin farzietini muhâfaza-i din ve vatan için can, kan virmenin luzum ve ehemmiyeti izâh eylemek lazımdır.

6- İzdivaç ve hitân düğünleri.... Bu da köylünün servet-i umumiyyesini iflasa mahkûm iden bir âdet-i cahile-i kadimedir. Köylerde bir düğün – laegal – elli liraya patlar. Bu yüzden fakara birçok borç ve derde giriftâr olur, tarlasını, bağını satar, insafsız, muhtekirlere faiz mürekkibin bir başka dürlüsü, sermayenin iki üç misli ile borçlanır. Bu borç – ekseriya – evlâda kadar da intikâl ider! Bu âdeti ifa idemeyecek delikanlılar ise bilmeceburriye istediği kızı dağa kaldırır, bilanikah âna tekarrub ider. Bilâhira o delikanlı hükümet tarafından ele geçirilir, senelerce zindanlarda çürür zinde ve kavî vücudu yıprar. Bu yüzden birçok cinayetler tahaddüs ider, hanümanlar söner. İşte bu gibi hususatda tam bir (fakir düğünü) yapılmasını tavsiye, kendilerini israf ve tebzir aleyhine ahd ve misaka, ittifaka davet eylemek, Serdar-ı Enbiya (s.a.v) efendimiz hazretlerinin kerime-i muhteremeleri Hz. Fatimatü'z-zehra'nın nasıl gelin olduğunu cihazı neden ibaret bulunduğunu söylemek, tenakühden maksad-ı aslî (tenasül) olduğunu, fakat tenakühde ve emr-i mesnûn hitânda irtikâb-ı muharramat memnu ve bunun envâi mahzurâtı câlib bulunduğunu anlatmak, aile saadeti, bir hayat-ı nevşin maîşet husûlune Nebi-yi Muhtâr (s.a.v) – bugün – bir ilmi – celilin – me'hez aslisini teşkil iden (ma'âle men iktesade) hikmet-i ebediyyesini izah aralarında (emniyet-i ta'mma) husulünü temîn, âlat-ı ziraiyye şirketleri (emniyet sandukları) teşkil ve

tesise himmet itmek hulasa dimağlarda layemût bir hiss-i iktisâd uyandırmak mukaddes bir vazifedir.

Netice, bunlar ve buna mumâsil dertlerdir ki herhalde vaizlerce nazar-ı dikkate alınacak birer mahiyettedirler. Vaizler bu cihetleri düşünmüyorda sırf Benî İsrâil hikayeleriyle (bunlar bahs idilmesin dimiyorum. Fikrim, harsan ve gasten bu gibi hikâyelerle vakit geçirilmesi merkezindedir) bazı hurâfât ile vakit geçirirlerse bu vatana hizmet itmiş sayılmazlar. Binâenaleyh, Ramazan gibi büyük bir fırsattan istifade iderek köylülerin ruhuna nüfûz idildiği; bizde müstahsil takımını teşkil iden o saf sınıf ahâlisi mesaiye, tasfiye-i ahlâka sevk olunduğu; dini celile-i İslâmın mezeyât latahsâsi izah, bizim terakkîmiz ancak din-i celile sarılmakla husûle bulacağı tefhîm, büyüklere, ulu'l emre, kanuna itâatin lüzumu şerh ve beyân; hulâsa o zümera-i ğâfiline nefh-i aşk-ı dîn ve insaniyet idildiği; her taraftan bu maksad-ı esâs uğrunda çalıştığı takdirde servet ve ahlâk-ı umûmiyyeye büyük hizmetler idilmiş olacağından bu cihetler hakkında inzâr-ı dikkat ve ibret-i celbh – nacizâne – lüzumu mübrem görmekteyim. –minettevfik- ve aleyhissekelân.*

---

* Cemal (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Teşebbüs Komisyonu ve Daruşşafaka Evkaf Encümeni Azâsı); *Ramazan Vaazları*, Sebilürreşad, c. 1-8, aded 21-203, s. 403-406.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Elif KAPDAN		
Doğum Yeri ve Yılı	KIRKLARELİ 1975		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İNGİLİZCE		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1990	1993	KIRKLARELİ ANADOLU LİSESİ
Lisans	1993	1998	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2013	2016	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2008	2011	Yalova İl Müftülüğü
2.	2011		Mudanya İlçe Müftülüğü
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	Elifkapdan39@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı	15.04.2016	